

Irodalmi tükör / szépirodalom

Markó Béla: Hátha megigézhet, Úgyis egymáshoz érnek, Szonett a múltó időről	3-4
Göncz László: A pannon régió tükre és „határtalan” folyóirata (A 15. évfolyamhoz érkezett Pannon Tükör köszöntése)	5
Turczi István: Péter és Pál, Ryokan szerint életünk	8
Halász Albert: Minden reménnyel, 3 kívánság, Határjárás a magasban	9-10
Kabdebó Tamás: Mikszáth estéje	11
Szoliva János: Hosszú az út, Árad-apad, Ha kinyílna	20-21
Németh J. Attila: Már nincs bennem semmi ragaszkodás, Széljegyzet	22-23
Kálnay Adél: Fehér kavicsok	24
László Zsolt: Etűd beentről..., Kétség, Szocreál rettegés..., Pszichológiai fitness	30
Tóth Imre: Mantra, Bánatkészlet	31
Turbuly Lilla: Út sárga fákkal	32
Böröndi Lajos: Egy képeslap hátoldalára, Lassan, énekelve, időszalag	35
Molnár Krisztina Rita: Kék kómacska, Küklopsz-fal, Négy haiku a kertből	36-37
Somogyi Zoltán: 131, 137, 141, 151	38
Lángi Péter: HAIKUtya mindenségit	41
Kardos Ferenc: Rabló, Kocsma, Séta	42-43
Bence Lajos: Élmény, Vallani kell, mindig vallani (a magyar szolidaritásról)	44-45

Búcsúszavak Utassy József, Kossuth-díjas költő halálára

Balogh József: Leroskadt szavak – szakadt sorok Utassy József halálhírére –	47
Péntek Imre: Búcsú a barától és költőtől	47
Oláh Zoltán: Földhazányi gyászban, U. J. sírfelirata	48
Bence Lajos: Elköszönés Utassy Jóskától	49
Gyóri László: A kis szavak körútján	51
Marin Georgiev: Utassy József (Kiss Benedek fordítása)	51
Mezey Katalin: „Immár halálíg levetköztem” (Utassy József, Ózd, 1941. márc. 23. – Zalaegerszeg, 2010. aug. 27.)	54
Szondi György: Pödpödök	57
Káplán Géza: Naputassy	59
Szemes Péter: A velünk élő Utassy József	61
Soós József: Fáradt virág az ének	63
Arany Horváth Zsuzsanna: Sisakos tollam bebábozódik – Utassy József halálára	64

Tanulmány - kritika

Vilcsék Béla: A költészet tört.én.elme (Turczi István Deodatusáról)	67
Péntek Imre: A teljesség megkísértése – „tízlépésnyi” végtelenből (Markó Béla Tulajdonképpen minden című kötetéről)	74
Kelemen Lajos: Szirmok, tövisek, túlevelek a bolgár irodalom kertjéből (Szondi György Vándorvirágok című kötetéről)	76
V. Geresits Gizella: „Mondataink üde tisztását kutatom” (Jegyzetek Lángi Péter Késői invokáció című kötetéről)	78

Képzőművészet / Színház

Érdi Sándor: Kontrasztok jegyében – Veszeli Lajos Szakadt vitorláim című kiállításáról	82
Péntek Imre: A szentendreiség „két arca” a Balatoni Múzeumban	84
Pápes Éva: Víz-Fény-Visszfény Hagymás István körmendi kiállítása elé	88
Boncz Barnabás: Korsókra-butéliákra varázsolt legendák	91
Cebula Anna: Pannóniai siker a Łódź-i Textiltriennálén	92
Turbuly Lilla: Bábszínház (kor)határok nélkül A XV. Pécsi Nemzetközi Felnőttbábfesztiválról	93
Hírek, események	98
Szerzőinkről	106

A folyóirat archívum a www.pannontukor.hu weblapon elérhető.
Ugyanitt információ a folyóiratról és a Pannon Tükör könyvsorozatáról.

IMPRESSZUM

Alapító főszerkesztő: Pék Pál

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök: Balogh László-Nagykanizsa

Cséby Géza - Keszthely, Hévíz
Gyutai Csaba - Zalaegerszeg
Kiss Gábor - Zalaegerszeg
Papp Ferenc - Nagykanizsa

SZERKESZTŐSÉG

Péntek Imre - főszerkesztő
Szemes Péter - főszerkesztő-helyettes
Bence Lajos (Lendva) - főmunkatárs
Kabdebó Tamás (Newcastle, Írország) - főmunkatárs
Kardos Ferenc (Nagykanizsa) - munkatárs

ROVATVEZETŐK

Tóth Imre - vers
Péntek Imre - próza
Szemes Péter - tanulmány, kritika
Marton Zoltán - képzőművészet
Király László - zene
Ferencz e. Győző - helytörténet
Kaj Ádám - fiatalok, pályakezdek

Készült Zala megye,
Zalaegerszeg, Nagykanizsa,
Lenti, Hévíz önkormányzatának,
a Nemzeti Kulturális Alapprogram és
a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
támogatásával.

Szerkesztőségi cím:

Pannon Tükör Szerkesztősége, 8900
Zalaegerszeg, Landorhegyi út 21.
E-mail: pannonfold@gmail.com
Telefon: 92/598-070
Kiadja a Pannon Írók Társasága
Kiadóvezető: Péntek Imre elnök
Előfizethető csekken vagy számlázással,
mely a szerkesztőség címén igényelhető.
Számlasszám:
Zalavölgye Takarékszövetkezet,
Zalaegerszeg 75500258-10809415
Az egyes számok ára: 600 Ft.
Előfizetési díj egy évre: 1200 Ft.

ISSN 1219-6886

Előkészítés:

Náspáng Grafika
hzmz@t-online.hu
Nyomdai munkák:
Gura Nyomda
Zalaegerszeg, Hock J. u. 92/B
E-mail: guranyomda@t-online.hu

További támogatóink:

NB FORSZ
Szolgáltató és Tanácsadó Kft
Könyvvezetés - Könyvizsgálat
Tel: 92-510005, Fax - 92-510006

Rác András: Kontraszt

Markó Béla

Hátha megigézhet

Nem ismerem fehér, fürtös virágát,
vagyis hogy jó ideje ismerem,
mióta itt kacérkodik velem
minden tavasszal, sok mézédés ágát

ringatja, hátha-hátha megigézhet,
s zenél, igen, egyfolytában zenél,
csak zeng, zúg, zsong, mert benne él a szél,
és lakmároznak benne éhes méhek,

de nem tudom, hogy hívják, keresem
a növénymutatóban, s nem lelem,
vagy mégis? Gyöngyvessző! Esetleg erre

gondolhatnék? Mit számít? Nincs neve,
de hasonlít most, méhekkal tele,
az egész virág- s világegyetemre.

Úgyis egymáshoz érnek

Jákób létrája, Illés szekere
a kert végében rothad félredobva,
a szilvafa már széthull darabokra,
s szertegurul, csak vaskos gyökere

vergődik lent a sűrű fű között,
s csapkodnak ágai, de édes vére
a nézők mohón felnyújtott kezére
még holtában is csak tovább csöpög,

míg körbezsongja millió darázs,
hogy hátha ismét lesz feltámadás,
s Jézus, akár egy reggeli ígéret,

felszárad majd, mert minden összefügg,
s egy hosszú történetben a betűk
előbb-utóbb úgyis egymáshoz érnek.

Szonett a múltó időről

Még jó erőben itt ülök egy ócska
tragacsban, amely gőzölög s köhög
időnként, felhőt hagy maga mögött
s megfontoltan kapaszkodik a dombra,

de azért itt bent még rendben van minden,
ahogy kedvtelve figyelem magam,
s előre nézek, szinte boldogan,
mert új s új tájat mutogat az Isten,

és csak kanyargok felfelé, hiszen
mint mondtam már, belülről semmi sem
éreződik, most is ugyanaz vagyok,

mint eddig, s nem muszáj még észrevennem,
milyen divatjamúlt kintről a testem,
s füst van, ha lehúzom az ablakot.

Kiss Zoltán László: Vörös sárkányfajzat

Göncz László

A pannon régió tükre és „határtalan” folyóirata

(A 15. évfolyamához érkezett Pannon Tükör köszöntése)

Európa határai a térségünkben bő évtizede zajló integrációs folyamat keretében fokozatosan légiesülnek, aminek értelmében – az egykori elválasztó funkcióval szemben – közigazgatási és földrajzi szerepkörükre helyeződik át a hangsúly. Ennek voltunk, vagyunk szemtanúi és részesei a zalai-Mura menti régióban is. A látványos, formális változások viszonylag gyorsan bekövetkeznek, az emberek többségének tudatában azonban az említett folyamat általában lassan rögződik, az elválasztottság érzése – leginkább ránk oktrojált beidegződésként – térségünkben még mindig erőteljesen jelen van. Az elválasztottság fogalma alatt ma természetesen mást kell érteni, mint a „vasfüggöny” időszakában vagy a 20. század hetvenes éveinek „bársonyosabb” időszakában, azonban a jelenség valamennyire mégis érződik. Hipotetikus kérdés, hogy Közép-Európa sajátos történelmére való tekintettel, valamint annak mai szakmai és politikai értelmezése szempontjából, a tényleges határtalanság spontán megélése mennyi időt vesz majd igénybe. Ezzel összefügg a magyarság szempontjából is fontos kérdés, hogy lehetséges lesz-e olyan határokat átívelő nemzeti integráció, amiből nem adódik a szomszédos nemzetek között kiélezett konfliktus. A válasznál megérné hosszabban elidőzni, azonban mindenekelőtt azt szükséges megállapítani, hogy voltak jelenségek, a kultúra és az irodalom terén kibontakozó fontos megnyilvánulások, amelyek térségünkben még a rendszerváltás előtt, valamint annak időszakában határtalanságot, nemzetek határokat átívelő integrációját és a népek közötti őszinte együttélést hirdettek vagy szimbolizáltak. Az ilyen kezdeményezésekből, kulturális programokból és irodalmi műhelyekből nőtte ki magát a Pannon Tükör, és vált mára a nyugat-pannon régió egyik legfontosabb, értékteremtő folyóiratává.

Számos esetben Közép-Kelet-Európában sajnos a nemzetiségi kérdés tartalmi rendezésének mai állapota alig haladja meg az egypártrendszer utolsó, formálisan még autoriter időszakának szintjét. A magyar-szlovén határ mentén e tekintetben jobb a helyzet, bár kedvezőtlen árnyalatok esetenként e térségben is észlelhetők. Az is megállapítható, hogy a megszűnő határok által – politikai, gazdasági és egyéb vonatkozásban – megnyílt lehetőségek mellett, az új társadalmi folyamat esetenként korlátokba ütközött. Korlátok nemzeti, nemzetközi, regionális és önkormányzati szempontból egyaránt előfordulnak, és feloldásuk a következő esztendő komoly próbatétele lehet.

Az ún. magas kultúra, azon belül a képzőművészet, az irodalom és az irodalomszervezés terén a folyamat térségünkben már mintegy három évtizede az átlagosnál kedvezőbb helyzetben fejt ki hatását. A jelenség a műkedvelésre és a hagyományőrzésre is jellemző. Bizonyára véletlenek nincsenek, mégis megkockázatom a feltételezést, hogy a tágabb zalai és Vas megyei térségben a különböző népek, nemzetek több évszázados, többnyire zavartalan együttélése serkentően hatott a kultúrára, akár a nyelvi megmaradás eszközeként, akár egymásra ható pozitív megnyilvánulások formájában jelentkezett. A magyar nyelvterület különböző régióiban alighanem jogtalanul terjedt el a „sötét Zala” minősítés általánosítása, hiszen e vidéken egyes korszakokban több országos vagy európai léptékű kulturális teljesítmény született. Gondoljunk csak Alsólendva virágzó szellemi életére a 16. század második felében, a mintegy száz esztendővel későbbi kimagasló Zrínyi-alkotásokra, a dualizmus korának Kanizsájára, valamint olyan jeles férfiak, mint Deák Ferenc, Zala György, Wlassics Gyula, Keresztury Dezső és mások munkásságának, szerepének jelentőségére, ami közép-európai vonatkozásban is kimagasló társadalmi és kulturális színvonalat képvisel.

Az utóbbi másfél évszázadban vidékünkön az újságírásnak, a megyei és más, helyi jellegű napi- vagy hetilapoknak is – a tudományos, főképpen történelmi és néprajzi vonatkozású periodikus kiadványok mellett – említésre méltó működése, hagyománya van. Zalaegerszegen, Nagykanizsán, Keszthelyen, Alsólendván, Csáktornyán vagy akár a vasi érdekszférához tartozó Muraszombatban rendszeresen jelentek meg újságok, amelyek keretében a szépirodalom, az esszé és más, a szigorú hírlapanyagnál igényesebb műfajok is napvilágot láttak. Az ilyen sokoldalú szerkesztőségekben lelhetők fel a 20. század utolsó negyedében a térségben létrehozott folyóiratok előfutárai, több esetben példaképei. Egyaránt vonatkozik ez a Muratájra, a Pannon Tükörré, a Hévízre és más, kevésbé folyamatos megjelenést felmutatni képes, irodalmat, művészetet és különböző társadalomtudományi tartalmakat közlő periodikákra. A feltételezésnek akkor is van alapja, ha az említett folyóiratokra neves Vas, Somogy, Fejér és Baranya megyei, valamint az országos

irodalmi és társadalomtudományi kiadványok is nagy befolyással voltak.

A térségben sajnos voltak olyan időszakok is, amikor a műzsákat, az alkotókat elhallgattatták, vagy – tiltakozásból, illetve önbizalom, tehetség híján – maguktól hallgattak el. Általában a különböző nagypolitikai események utáni tragikus döntések és ideológiai zsákutcák idéztek elő kényszernémaságot. Némegyszer a már említett elválasztó határokkal szabdalják és nehezítették a régió természetes kapcsolódásait. A történelmi Zala vármegyét többször érintő külső és belső területi és szellemi-kulturális változások sorában a Trianon utáni időszak és a 20. század ötvenes éveinek „vasfüggönyösdije” külön említést érdemel. Az utóbbi különösképpen torzítóan hatott a térség életére. Egyrészt gyökereiben próbálta akadályozni az együttműködést a Muravidék és Zala megye között, amit a határ hermetikus zártsága eléggé megkönnyített. Másrészt a hatalom gyakorlói azt sulykolták az emberekbe, hogy ez egy periférikus, Isten háta mögötti vidék, ahol más út amúgy sem lehetséges, mint vakon követni az egysíkú társadalmi orientációt. A 20. század hatvanas éveinek valamennyire nyugodtabb, felvilágosultabb időszakában nem volt könnyű az említett süllyesztőből felemelkedni. A magyarsághoz való kötődés és a nemzeten belüli szolidaritás, az elsők között a Kárpát-medencében, olyan ösztönző erővel bírt, hogy a kultúra háza táján valami lassan megmozdult. Fokozatosan a nem magyar nemzetiségűek, főképpen egyes progresszív beállítottságú szlovén körök is láttak fantáziát a közös programokban és a kapcsolatépítésben, illetve – az általános szlovéniai kisebbségvédelmi törekvések hatására – nem akadályozták már annyira a muravidéki magyarok együttműködését az anyaországgal.

Az említettekől függetlenül a 20. század hetvenes éveinek második felében még nem volt divat, hogy a határon túli magyar közösség szorosabbra fűzze kapcsolatát a szomszédos magyarországi megyék kulturális intézményeivel, művészeivel és művelődési szakembereivel. Hivatalos, államközi egyezményekkel tűzdelt, a legtöbbször formális jellegű együttműködés akkor még csak országos szinten zajlott. Az anyaországban sem mindig neveztek azt magyar-magyar kapcsolatnak, bár leginkább közvetlen a határ menti térségben, magyar nyelvi környezetben zajlott. A Muravidéken, szlovén-magyar vonatkozásban, a Rédicss-Hosszúfalu határátkelő-megnyitás jelentett mérföldkövet, ugyanakkor még elsősorban egyéni és családi vonatkozásban. Mindez azonban már jelentős változást hozott, ami – hol spontánul, hol tudatosan – egyre fontosabb regionális jelenségévé vált.

A szűkebben értelmezett kultúra terén is megtört a jég. Elsőként a népdalgyűjtés és a néprajzkutatás területén történtek említésre méltó programok. A sportkapcsolatok intenzitása is értékes része volt a kapcsolatépítésnek, bár e téren – a nemzeti és történelmi kötődéssel szemben – a szomszédos szerepkörből fakadó igények hangsúlyozása került előtérbe. A határ menti települések fokozatosan cserekapcsolatokat hoztak létre, aminek meghatározó kovácsa zömében a magyarsághoz való kötődés, vagy annak hiányában a magyar nyelvismeret volt. Fontos megemlíteni az „első fecskék” sorába tartozó Kerecsényi Edit, kiváló nagykanizsai néprajzkutató és id. Horváth Károly népdalgyűjtő-népművelő törekvéseit, akik – nemegyszer lehetetlen körülmények közepette – bebizonyították, hogy a muravidéki népi kulturális hagyomány valódi, feltáratlan kincs, hiszen a Hetés és a Lendva-vidék folklórja és tárgyi-néprajzi értékei, valamint népzenei öröksége egyetemes zalai vonatkozásban is meghatározóak. Magyarán: tevékenységük vitathatatlanul a térség szerves együvé tartozását bizonyította.

Az irodalmi kapcsolatok kezdetben lassúbb ütemben alakultak, alkalmi jelleggel, aminek főképpen két meghatározó oka volt. A magyarországi, azaz zalai oldalon akkor még hiányzott e fontos küldetését állandó jelleggel felkaroló egyéniség vagy értelmiségi csoport, illetve az ilyen jellegű tevékenység akkoriban még kevésbé felelt meg a „kor szellemének”. A helyzet e téren jóval később, csak a nyolcvanas évek második felében változott meg. (Kivételes, folytatás nélküli kezdeményezés volt az *Összhang* című antológia, amelyben muravidéki, vasi és zalai költők együtt jelentek meg.) A másik oka az irodalmi jellegű kapcsolatok pangásának abban kereshető, hogy a muravidéki gyér számú értelmiség, azon belül az irodalommal foglalkozó néhány alkotó főképpen Vajdaság felé orientálódott. Az ottani irodalmi és szellemi műhelyek, valamint a Fórum Könyvkiadó jelentették számukra azt a hátteret, amelynek keretében bizonyos szintig kibontakozhattak és megnyilvánulhattak. Fontos volt ez a muravidéki alkotók számára, még ha vállalni kellett is a másodhegedűs szerepkört, mert gyakorlatilag más mozgástér objektíve nem volt. Az akkoriban még rendszeresen hangoztatott jugoszláv „testvériség-egység” eszmekeretbe a vajdasági kapcsolattartás tökéletesen beillett. Az anyaországi életszínvonaltól kedvezőbb jugoszláviai állapot e téren is érezte hatását, ugyanis fontosabb volt a jugoszláviai magyar kultúrában részt vállalni, mint határokon átívelő, egyetemes magyar nemzeti értékekben gondolkodni. Az igazsághoz tartozik, hogy az utóbbiról a rendszerváltás előtt érdemben nem is lehetett szó, az esetleges ilyen jellegű érzelmi kötődés csak burkolt formában jelentkezhetett. Ennek okai nagyon összetettek és rendkívül bonyolult összefüggésekben rejlenek, amit ezúttal nem kívánok mélyrehatóan boncolgatni.

Minden esetleges félreértés elkerülése érdekében fontos megállapítani, hogy a muravidéki magyar irodalom és a később kibontakozó könyvkiadás szempontjából meghatározóan fontos volt a „vajdasági együttműködés” korszaka, amire a későbbi törekvéseket lehetett építeni.

A 20. század hatvanas éveiben szárnyát bontogató irodalmi élet másik kapcsolódási pontját a muravidéki szlovén alkotók és könyvkiadók képezték. Annak keretében jutott/juthatott kifejezésre a regionális kötődés (az alatt a szűkebb

Muravidéket lehetett akkoriban értelmezni), valamint közvetett módon a valamennyire politikai indítékú, különböző, határon túli szlovén kisebbségi közösségekkel, alkotókkal való együttműködés. Ennek szép példája volt a Pomurska Založba kiadó által kezdeményezett *Összhang (Szozvočje)* című antológia megjelenítése 1978-ban, melyben a muravidéki, vasi és zalai költők együtt jelentek meg. Sajnos, a kötetnek nem lett folytatása.

Az együttműködés a kultúra terén a muravidéki magyar közösség, valamint Zala és Vas megye között az egypártrendszer utolsó évtizedében, amint már utaltunk rá, erősödött és intézményesedett. Az amatőr csoportok és a közművelődési szakintézmények közös munkái mellett az irodalmi kapcsolatok is gyakoribbá váltak. A régióban kialakult, határon átnyúló magyar-magyar együttműködés precedens értékűnek tekinthető, hiszen a nyolcvanas évek közepén a Kárpát-medence más vidékein hasonlóra nem, vagy csak elvétve volt példa. A programok és a szakmai együttműködés rendszerességét megállapodásokkal szentesítették. Ennek nem formális jellege a fontos, hanem mindenekelőtt az, hogy megtört a jég az anyaország és egy magyar kisebbség kapcsolatában. Az igazsághoz tartozik, hogy az említett együttműködési forma csakis úgy alakulhatott ki, hogy az akkor már egyes értelmiségi körökben nemzeti önállóságát megpendítő szlovéniai politikai elit pozitív visszhangra talált. Ez az egyébként jelentősen megfogyott, nemzeti tudatában megrendült muravidéki magyar közösség kibontakozási esélyeit növelte. A nyolcvanas években, a két szomszédos megye segítségével olyan szellemi és kulturális folyamat indulhatott el a muravidéki magyarság körében, aminek a századfordulóra felmutatható eredményei voltak az értelmiségképzés, a művészeti és irodalmi alkotómunka és a hagyományörzés terén. A szlovén költségvetésből származó támogatás mellett, amely a tárgyalt korszakban mennyiségileg bővült és szerkezetében differenciálódott, a zalai és vasi támogatás nélkülözhetetlen és fontos szerepet játszott. Különösképpen a szakemberekben szegény kisebbségi közösség segítése volt jelentős, valamint a megyei közgyűjtemények és oktatási intézmények támogatása. Nyugodt lelkiismerettel állítható, hogy a rendszerváltás előtt, a muravidéki magyar közösség vonatkozásában, Zala és Vas megyék már betöltötték az anyaország szerepét.

A rendszerváltás előestéjén érték meg a körülmények az első (és máig egyetlen) konkrét irodalomszervezési, tehetségkutató szerepkörű, valamint társadalomtudományi tanulmányok közlését vállaló muravidéki folyóirat, a *Muratáj* megszületésére. A törekvés, a maroknyi muravidéki magyar alkotócsoporthoz tartásának köszönhetően, hosszú távon megerősödött, és ma már megállapítható, hogy az önálló folyóirat-alapítás értékteremtő cselekedet volt. A tartalma tekintetében sokszínű kiadványhoz, amely eleinte évente két alkalommal jelent meg (később, vastagabb terjedelemben, átlagosan egyszer), szinte a kezdettől csatlakoztak neves magyarországi szerzők, írók és tudósok, főképpen a két szomszédos megyéből. A *Muratáj* tágabb alkotógárdája a múltban is afféle virtuális műhelyt alkotott, amelynek keretében sok szó esett a régió belüli tágabb irodalmi együttműködésről és programokról. Jól emlékszem arra, hogy több ízben felvetődött egy regionális jellegű, főképpen zalai érdekelttségű, a pannon táj szellemi értékeit felvállaló folyóirat létrehozása. Hasonló ötletek természetesen más fórumokon, különböző zalai közgyűjteményekben, szakmai és civil körökben is születtek. A törekvésből csak jóval később, hosszadalmas küzdelem és vita után született eredmény. Erőteljes együttműködésre volt szükség, ami a Pannon Tükör megszületésénél összefogásra készítette a két hagyományosan rivalizáló zalai nagyváros, a megyeszékhely és Nagykanizsa érdekelt értelmiségét is. Mai szemszögből visszatekintve a folyóirat létrejöttét megelőző vajúdságra, felelősségteljesen állíthatjuk, hogy megérte. Kifizetődött a kitarás, mert ténylegesen sikerült minőségi, regionális irányultságú, országos, azaz egyetemes magyar társadalomtudományi, művészeti és irodalmi folyóiratot alkotni. Ezért több kiváló egyéniség külön említést érdemelne – alapítók és támogatók, mecénások és egyéb szakemberek, rovat szerkesztők, szerzők és technikai munkatársak egyaránt –, azonban ezúttal csupán a két főszerkesztő, a sajnós már elhunyt Pék Pál és a jelenlegi, Péntek Imre rendkívül értékes, szakmailag megalapozott tevékenységére utalok.

A határ menti térség vonatkozásában a Pannon Tükör külön értéke és sajátossága, hogy a muravidéki magyar alkotóknak, valamint a kisebbségben élő magyar közösségnek megkülönböztetett figyelmet szentel. A *Muratáj* szerkesztőivel és alkotóival is szorosan együttműködik. Ezért, valamint egyetemes nemzeti és irodalmi értékeinek ismeretében, a Pannon Tükör a tágabb, határokat átívelő földrajzi térség egyik legértékesebb folyóiratának és szellemi műhelyének tekinthető.

Turczi István

Péter és Pál

[Gábris József azonos című olajfestménye mögé]

Beszélni kéne velük. A két fej, a színek, a kezek, ismerős minden. Ha létezik barna fény, belőlük az árad. Fáklyák füstjében dereng a test, sugárik a csont. Homlokuk mögött csírázó feketeség. A szemek, mint üvegszirom. Az est aránya egyre tömörebben súlyosodik tekintetükre. Arcokat látok, akik kinéznek az időből. Lenni akar bennük, ami nincs. Simon Péter szájának helyén zúzmarás ezüst. Pál a semmibe néz, tanácsait ma sem tudom hasznosítani. Nekik csak fedetlen arcuk tompa ragyogása. Nekik csak tűréspróbák és örökös belső átkelés. Árnyak vezeklése a kimondatlan körül. A csend vigíliája. Néha félek tőlük. Én nem akarok mást: beszélni velük. *Mert ki ismerheti meg az emberek közül azt, ami az emberben van?* Nem lehetnek ilyen közönyösek, ők, a haláltudók.

Ryōkan szerint életünk

Mindent megkaptál, amire vágytál. Amid van, azzal is nehezen boldogulsz. Kívülről csak egy mozgó árny vagy. Mostantól igyekezz vágy nélkül élni, hogy téged is megkaphasson a minden. Bíz magad feltétel nélkül az ürességre. Amikor véletlenül sincs az, hogy még, még, még. Amikor nem az fájdalom, amit elveszítesz, hanem amíg kapaszkodsz belé. Bánat-formájú cseppekben őrzöd az időt. Rossz perceket vonszolsz mióta már. Engedd el azt is, amit nem akarsz megtartani, de tudod, hogy van és a tiéd. Egy jámbor, részeges japán zen költő szerint életünk *Hold-sütötte víz szélében lebegő tavirózsa*. Nem kell feltétlenül lótuszülésben, ég felé fordított tenyérrel várnod a napfelkeltét, hogy ezt megértsd. Hagyd el a rutin levélfedezékét. Engedj a szorításon, nyisd meg csapjaid. Tarts szert, távolságot, szünetet. Ha már *nem szennyez világi por*, mindent megkapsz, amire nem vágytál.

Halász Albert

Minden reménnyel

Ki itt belépsz
csak úgy gyere
mintha fény lennél
mintha tűz által tiszta lennél
maradjon kinn koronád
kinn sarkantyúd
vessző(d s)paripád
minden kínod árnyékos
kinn börtönöd a porhüvelyed
ide be ne hozd
pereputtyod
szajha néped
egyedül gyere
ha jössz
csak úgy gyere

Kinek szívét lelkét
bűn nyomja
trágár a szava
tisztátalan a gondolata
ki mást bántott
vétett akarva
s bejönni akarna
ide lábát az be ne tegye
képét idehozni ne merje

Ki itt belépsz
csak úgy gyere
mintha jönni nem tudnál
mintha már itt volnál
ki itt belépsz
más világba lépsz
itt más a hang más a szó
őszinte jó

ha szedett-vedett
inkább tákolt mintsem összetett
jól akár rosszul illesztett
ríme silány eszeveszett
nyelvezete kitekerve
akkor is

ki itt belépsz
versbe lépsz

Ki itt belépsz
versbe lépsz
örökkön örökké
szellemi szentélybe
szent költeménybe.

3 kívánság

Jaj aranyhal teljesítsd három kívánságomat
az első legyen három kívánság
a második legyen három kívánság
a harmadik legyen három kívánság
az első három kívánságból az első legyen három kívánság
s a második legyen három kívánság
s a harmadik legyen három kívánság
s a második kívánság első kívánsága legyen három kívánság
s a második kívánság harmadik kívánsága legyen három
kívánság
s az összes eddigi kívánságból legyen külön-külön három
kívánság
jaj aranyhal mennyi kívánság
jaj aranyhal
jaj neked
hamm

Határjárás a magasban

Mennyből a schengen
eljött mi hozzánk
pásztorok pásztorok

...

istennek fia
kis jézus hozta
jászolba jászolba

...

büszkén áll az én hazám már
állnak sokan most falánál
a schengeni magasságnál

lenn a schengen fenn a haza
fenn a Haza, a magasba(n)
ott is marad a nyavalya

én e végen te a végen
leszavazva viszi krampusz
mint az ördög – schengen – dörmög

hazám lenne földön lenne
körbejárnám megkerülném
legényeket megvesszőzném

mivégre jó nekem schengen
ha a hazám fenn az égen
ha a hazám határtalan

határköve jobbra balra
világító sarkcsillaga
a kapuja tárva nyitva

(2007, december 7-én)

Kabdebó Tamás

Mikszáth estéje

(hangjáték)

A hangjáték 1910 május végének egyik napján játszódik, kevéssel Mikszáth Kálmán május 28-diki halála előtt.

Szereplők: MIKSZÁTH Kálmán
 ILONA (Mikszáthné, Mauks Ilona)
 BERCI (Mikszáth Albert, az író fia)
 GYULA (Krúdy Gyula)
 HANG (bár különböző regényhősöké, a hang mindig ugyanaz)

Zene: Hegedűszó a *Veres már a határ* c. népdal dallamával. A hangjáték ezzel a muzsikával kezdődik, mely egy perc után elhalkul, de újból és újból megszólal a hangjáték természetes szüneteiben/váltásaiban, a rendező utasítása szerint, majd a hegedűszó záró akkordjaival fejeződik be a hangjáték.

ILONA Kálmán, tudja, mi lesz vacsorára?
 MIKSZÁTH Mondjad, kedvesem!

ILONA A kedvenc étele: karmonádli sztrapacskával.

MIKSZÁTH Talán estére megéhezem. Most még semmi étvágyam nincsen.

ILONA Igyék ebből a keserűvízből! (Az üvegből a pohárba önt belőle)

MIKSZÁTH (szürcsölve iszik, majd köhög) Ilonám, milyen csinos vagy máma. Na persze mindig csinos vagy, de ma délután különösen az. Brokátselyem ruha, bársonymellény vitézkötéses gombokkal, csipkegallér. Szattyáncipő. Mit ünnepelünk ma, hiszen a jubileum már elment?

ILONA Erről még nem szóltam magának. Ma délelőtt behívott a Parlamentbe Khuen Hédervári Károly miniszterelnök, és átadott egy levelet, magának címezve, hogy én kézbesítsem. Itt van, felolvassam?

MIKSZÁTH Hogyne. Olvasd, kedvesem.

ILONA (felbontja a levelet és olvassa) Tisztelt Mikszáth Kálmán barátom! Képviselőtársaim és jómagam nevében írok. Kívánunk neked mihamarabbi teljes felépülést, melyet feleséged, Ilona asszony gondos ápolása az Isten segítségével beteljesít. Képviselőtársaim és a magam nevében köszöntlek, igaz barátsággal, Khuen Hédervári Károly, miniszterelnök.

MIKSZÁTH Kár, hogy ezt a levelet nem a dodonai jós írta. Ilonám... hozzad... (köhög, majd folytatja) hozz, drágám, egy plédet a lábamra. Fázom.

ILONA Tüstént, Kálmán. Fázik? Becsukjam az ablakot? Igen, lassan esteledik, hűvösre fordul a májusi alkonyat.

MIKSZÁTH Csukjad be, drágám. (Hallatszik az ablaknyikorgás) Habár ezzel kizárjuk az alkonyi napsugarakat. Látod, halódik kint a nap, mint idebent én magam. Aztán a sötétség lenyomja a láthatár alá a nap vörös korongját, mint engem a kaszás.

ILONA Ne mondjon ilyeneket, édes uram. Ha van leépülés, akkor fölépülés is van.

MIKSZÁTH Hát mit mondjak, mikor a becsukott ablak mögött is reszketek. (Ismét köhint egyet) Vörös az ég alja... szélvihar lesz holnap... azok a vén romok mind-mind leomolnak.

ILONA Tudja mit, kedvesem, főzök magának egy forró teát. Kínai legyen az vagy indiai?

(Kopognak)

MIKSZÁTH Ki vagy?

BERCI Én vagyok, édesapám, a Berci.

MIKSZÁTH No, bújj be, fiam. (Ajtócsikordulás, -csukódás)

BERCI Hadd csókoljam meg a kezét, édesapám.

(Ilona hozza a teát, csörög a porcelánokkal.)

ILONA Isten hozott, Bercikém.

BERCI Hadd csókoljam meg a maga kezét is, édesanyám.

ILONA Jól van, de engedd meg, hogy elébb letegyem a teásholmit. Te is kérsz egy csészével?

BERCI Igen, kérek szépen. Megkérdezhetném, milyen tea ez?

ILONA Kínai tea, a Meinlnél vettem Bécsben.

MIKSZÁTH Tényleg. Én is emlékszem rá. Aznap vásároltad a Ringen, amikor az az amerikai úriember, bizonyos Teodor Rooseveltt fölkeresett. Az elnök.

ILONA És emlékszel-e, mit mondott? Hogy te érdemelnéd a Nobel-díjat, ha másért nem, hát a *Szent Péter esernyőjéért*.

BERCI Aproposó. Jómagam tulajdonképpen azért jöttem, hogy ezt az említett könyvet kölcsönvegyem maguktól, amellet, hogy megtudakoljam, hogy szolgál anyám, apám egészsége.

ILONA Az enyém, hál' istennek, jól. Egyébiránt nem tudnám ápolni beteg apádat.

MIKSZÁTH Mert tudod, fiam, én már költözőben vagyok, mint ősszel a golyák.

BERCI Értem a szavát, apám. De mit mond az orvos? Az is ilyen pesszimista?

MIKSZÁTH A doktor azt mondja, hogy kétesélyes vagyok. Vagy elsietek, mint a vicinális,

eme árnyékvilágból, vagy eldöcögök, mint a szekér. De hát miért kell neked a könyv, és mi az a táska a hónod alatt?

BERCI Írói találkozó lesz Pakson, a halászcserdjében. Tízen készülünk oda, fiatalok, mint ahogy a *Tízek Társasága* összesereglett egykoron a Pilvaxban. Célunk behabzsolni egy jó paksi halászlevet, aztán ejtőzni, majd ki-ki fölolvasson egy-egy novellát, cikket vagy verset. Én most azt kérdezném édesapámtól, hogy alkalmas-e erre a *Szent Péter esernyője*?

MIKSZÁTH Hű, a nemjóját, most megfogtál. Mert egyrészt igen alkalmas, hiszen beteljesült boldogsággal zárul, másrészt viszont felolvasásra igen hosszú. Miért nem a saját novelláid egyikét olvasod föl?

BERCI Mert én az írás mesterségében meg sem közelítem önt, apám. Messze esett az alma a fájától. Tehát szeretném kölcsönkérni a *Szent Péter esernyője* kötetet. Egyfelől azért, mert nálam is lesz esernyő, tehát védve lesz a könyv is, másfelől azért, mert ez a kedvenc olvasmányom.

ILONA (zörög a könyvekkel, majd átadja fiának a kért kötetet) Tessék, Bercikém. Vigyázz rá, nehogy borfoltos legyen ez a szép kiadás. Ebből olvastam föl neked a történetet esténként, a kiságyad mellett.

BERCI És ha egyszer lesz gyerekem, én is ebből a könyvből olvasok föl majd neki, mert sugárzik belőle a derű, a boldogság.

ILONA Mit mondott az az amerikai elnök a boldogságról? Tudom... *happy ending*, azt mondta, angolul mondta.

MIKSZÁTH Én meg azt, hogy a boldogság kismadár, melyre les a macska.

BERCI És a Nobel-díjról mit mondott Rooseveltt?

ILONA Azt, hogy a díjakhoz összeköttetés is kell, bár ő nem ismer más olyan író, aki azt jobban megérdemelné, mint Kálmán Mikszáth.

MIKSZÁTH Érdemli - nem érdemli... Hát ki az, aki a világ valamennyi regényét egyvégtében elolvasná? És ha igen, a díjat akkor is annak adnák, akinek a nemzeti dicsőségén túl legjobb nemzetközi kapcsolatai vannak. No de hát vissza az *esernyőhöz*. Alkalmas, fiam, alkalmas. Így járjal el: olvasd föl az első oldalt, aztán összegezd a mesét, és fejezd be az utolsó oldal felolvasásával.

BERCI Gyakorlásképpen megpróbálom az összegezést most, aztán javítson ki édesapám, ahol tévednék.

MIKSZÁTH Rajta, fiam.

BERCI Az árva kétesztendő kislány, Bélyi Veronka bátyjához, egy paphoz kerül, és hatalmas záportól a templom előtt egy esernyő védi. Az ernyőt égi ajándéknak vélik – a valóságban értékpapírok rejlenek nyelében. Az eredeti tulajdonos Wibra Gyuri apja volt. Wibrának megtetszik Veronka, és megkéri a lány kezét, de főleg azért, hogy az ernyőt is megszerezze. Veronka elretten a férfi szándékától, ám az akkor is a kezét kéri, miután

kiderül, hogy az ernyő eredeti nyele elveszett. Mivelhogy szereti. És a lány őt. Igent mond, egymáséi lesznek.

MIKSZÁTH (ismét elkapja a köhögés) Jól van... édes fiam. Mulassatok jól Pakson. Ha alkalmad lesz rá, hozhatsz nekünk a legjobb borból egy butéliával.

BERCI Isten velük, édes szüleim. (Nyitja az ajtót és a befelé igyekvő Krúdy Gyulába ütközik)

GYULA Van szerencsém, Mikszáth Albert úr. Már elmenőben?

BERCI Üdvözlöm, Krúdy úr. Igen, távozóban vagyok. Vigyázzon! Hajtsa le a fejét, mert beveri a szemöldökfába.

GYULA (Botjának kosfejével megkocogtatja az ajtófélfát) Kezét csókolom, Ilona asszony. (kezet csókol) Tiszteletem, Kálmán bátyám.

MIKSZÁTH Gyula öcsém! Mi szél hozott ide, öcsémuram? Habár akármilyen szellő, kellemesen fújt az. Hogy is mondta Arany János: „Honnan kicsi szellő, ég vándora jöttél?” Kint csakugyan meglendült a levegő.

GYULA Én a kaszinóból jövök, ahol kártyán elvesztettem néhány garast. Illetve, mikor elvesztettem az utolsó garasom is, együttőben írtam egy beszélyt, *Rákóczi Ferencről*. Többek között ezt szeretném megmutatni, ön által véleményeztetni.

MIKSZÁTH Add oda Ilona asszonynak, ő a memóriám; reggel, amikor frissebb vagyok, emlékezni fog, hogy átadja, hogy megbíráljam. Annyit azonban előre elmondhatok, hogy te kevesebb cselekményt és több jelzőt használasz írásaidban, mint azt az egyensúly megkívánja.

GYULA Az írásomnál fontosabb az exkuzációm. Gyomorpanasszal gyengélkedtem, mikor Kálmán bátyám negyvenéves írói jubileumát tartották. A mulasztást ezzel a kis szerkentyűvel pótolnám (koppint egyet az asztalon) (Ilonához) Nemzetes asszonyom, átvenné ezt a füzetet és ezt a koppantót?

MIKSZÁTH Gyomorpanaszod volt? Becsiccsenthettél, nemeskovácsi Krúdy Gyula úr.

ILONA Köszönjük, Gyula ezt a koppantót. De tudnia kell, hogy immáron mi is villamossággal világítunk. Nézze csak feje fölött azt a villanyos körtét. Hiszen majdnem leveri a fejével. Maga olyan magasra nőtt.

MIKSZÁTH A Nyírségben sokat esik az eső. Ami pedig a koppantót illeti, az mégiscsak jól jön, mert a kamrában sincs villany, a fészerben sincs. Arról nem beszélve, hogy az én mechanikai tudásom éppen a koppantó használatáig terjed.

GYULA Úgy hírlík, bátyám, hogy a jubileumodra különösen földicsérték a Krúdy Kálmánról írt történetfüzérédet, melynek megírásáért igencsak hálás vagyok. Egy gazembernek mondott nagybátyám becsületét állítottad helyre.

MIKSZÁTH Mármint a betyárbeccületét. Ne kövesd őt, uramöcsém, bármilyen vonzó is minden csínytevés. Végül is Krúdy Kálmán zsandárok méltó áldozata lett, sokadikra, mivel elébb gyakorta átverte őket.

GYULA Ámbár másutt – gondolom, ha a történet vagy a legenda nem a halál felé hajlik – *te bátyám is kegyelmet gyakorolsz*. Gondolok itt Veres Istvánra, a kincsek bonyodalmasában vérpadra került egykori koldusdiákra, aki úgy menekült meg a hóhér kötelétől, hogy a legendabeli Rákóczi Ferenc kegyelmét elnyerte.

MIKSZÁTH És hatott-e az én Rákóczim a tiédre, öcsém?

GYULA Engedelmet kérek: Minden bizonynal. De gondolok még a *Beszélő köntös* hősnőjére, a világszép cigánylányra, Cinnára, akit szerelme, Lestyák Mihály kecskeméti főbíró ítél halálra, majd ugyanő a bitófa alól szökteti meg a lányt egy lovasszapat élén.

HANG „A szenátorok is szétfutottak. A hóhér elejté pallosát és ő is futott. Egy szempillantás műve volt, az egyik sisakos vitéz felvágta a vérpadra, s könnyedén mint a pelyhet, nyergébe emelte a remegő Cinnát. Senkisé állta útját, senkisé kérdezte tőle, mit akar? Ő se kérdezte senkitől: szabad-e? A kis csapat úgy, amint jött, ismét elvágta egy mellékutcán.”

GYULA Kegyelem, vagy fővétele, az tiszta dolog: fehér vagy fekete. De urambátyám te olyan dologra is képes vagy, hogy két elbeszélést írj, mely ugyanaz négyszáz év távlatában.

MIKSZÁTH A *Galamb a kalitkában* kettős történetére gondolsz, ugye?

GYULA Egy Buttler nevű gróft megmentettél a kényszerházasság rabigájától azzal, hogy meghal és eltemették, jóllehet életben marad, és mátkájával külföldön tölti boldog napjait. Hát melyik változat fedi az igazságot?

[Kint szélvihar támad, a süvítő szél bevágja a rosszul becsukott ablakot,

Mikszáth könyveinek tornya összedől]

MIKSZÁTH Hallod, öcsém, a szélvésszel Buttler János gróf jelentkezik Ung vármegyéből. Lásd a perirat aktái összerogytak.

HANG Engem egy paptól megejtett grófkisasszonyhoz, Dóry Máriaéhoz kényszerített annak úrapja. Meg kellett hálnom ahhoz, a világ számára, hogy a kényszerű házasság terhét levethessem, és élnem kellett, szerelmemmel, Piroskával, azért, hogy a szívem választása teljesüljön, és az erkölcsi igazság beteljesedjék.

GYULA Hallhattuk, hogy a regényhős döntött saját sorsa felett. Miért nem tetted ezt meg a szerző?

MIKSZÁTH Regényemnek kettős a vége, olyan, mint a fecskefarok. Írás közben motozott bennem az itáliai páros, Rómeó és Júlia esete. Az én Rómeóm, János gróf, tetteti a halált, és Júliája a regény szövegén túl élve egyesül vele. De akinek ez a *happy ending* nem felel meg, nyitassa föl a koporsót.

HANG Nincs szükség rá. Boldogan éltünk, míg meg nem haltunk Angliában, ahonnan a Buttlerok származnak. Őseim, állítólag, a király pohárnokai voltak – innen a Buttler név.

GYULA Van azonban más rejtélyes írásod is, Kálmán bátyám. Vegyük mindjárt a Gál Magdi esetét. Korsója tört a szürkületben. Haza nem mert menni. De ott volt figyelő

közelen szerelme, Sós Gyuri. Együtt tűntek-e el a ködben?

MIKSZÁTH Azt sugallom.

GYULA Sugallod, de nem mondod ki, miért nem?

MIKSZÁTH Hadd gondolkodjék az olvasó.

GYULA Na és az *Aranykisasszony* Krisztinájának mi a sorsa, miután azt írja kedvesének: „Kedves Miklós! Még mindig várom. Atyám hajthatatlan, de a dolgon mégiscsak segítettem valamit. Azóta, amint ön elment, csak annyit eszem, hogy éhen ne haljak.”

MIKSZÁTH A mondás azt tartja: *várt leány várat nyer*. Ám én ennek az ellenkezőjét írtam meg, költői túlzással.

GYULA Megkérdezhetném, melyik magyar költő hatott reád leginkább?

MIKSZÁTH Sapryste. Kölcsey Ferenc. És tőle a Vanitatum vanitas. (Mikszáth szavalja)

„A virtus nagy tűneményi
Gőz, mit hagymáz lehele;
A kebel lángérezeményi
Vértolulás kínjele;
A vég, melyet Sokrat ére,
Catonak kihulló vére,
S Zrínyi Miklós szent pora
Egy bohóság láncsora.”

GYULA Kezdem érteni legalábbis az inspirációt. Legfantasztikusabb írásod, az *Új Zrínyiasz* ide köszön vissza. Ugye? Egyetlen koszorút fonsz gúnyból és hősiességből.

HANG Gróf Zrínyi Miklós vagyok, a várvédő, tisztelt deák uraim. A török elleni szigetvári kirohanásunk után elhantoltak, de századok múltán föltámadtam, hogy megmérkőzzem a mai gazemberekkel.

MIKSZÁTH Gróf úr! Megtisztel bennünket, de a vitézség már kihalt korunkból. Kérem vívja meg utolsó csatáját, és lelke aztán az örökkévalóság égi rónáit, hírneve a hazai föld talmi mezeit járja. (Ilonához) Kincsem, feleségem! Vedd ki a regényt a Bábel-toronyból, és olvasd föl kérélek a végét.

ILONA (olvas) „Valami suhogás támadt a levegőben. Talán a villámló kardoké. Hátha tán szelídebb? Hófehér égi szárnyaké. Az „angyal légióé”, melyet a másik Zrínyi Miklós, a költő álmódott oda az öreg Zrínyiaszban, világhírű őse utolsó lélegzetvételéhez:

Gábrriel bán lelkét két tized magával

Földrül fölemelé gyönyörű szárnyával...”

GYULA Urambátyám, engedtessek meg nekem egy személyes kérdés: igaz-e, hogy kegyelmed, a múlt nagy, olykor rejtélyes krónikása az alsóház karzatán egyszer összerúgta a port Jókai Mórral, az írófejedelemmel?

MIKSZÁTH Rágalom, fiam, vagy olcsó mendemonda, amit az újságírók koholtak

uborkaszezonban, mikor nem volt egyéb témájuk. Tudomásom szerint a nagy mesemondó senkivel soha nem veszekedett, velem aztán éppen hogy nem, ki őt szellemi apámként tisztetem. Előszót is írt könyveimhez. Én úgy képzelem, ha én tudok valamit ebből az írói mesterségből, akkor azt summa summárum Jókai Mórtól tanultam, az ő műveire figyeltem, az ő sorsából okultam. Persze, ő jobb ember volt, hiányzott belőle az epe. Igaz egyszer, egyetlen egyszer, megorrolt egy emberre: ez Petőfi Sándor volt, aki tűzzel-vassal harcolt Jókainak Laborfalvy Rózával való házassága ellen. Voltaképpen hiába. Mert Jókai bár galamblelkű férfi volt, aki mindenkit szeretett és akit mindenki szeretett, elhatározásaiban mégis hajthatatlannak bizonyult. Megnősült. Sapriste, Gyula öcsém, kövess el hibákat és légy makacs, mivel csak a saját hibáiból tanul az ember. Ha nem hibázna, nem tanulna. Ökör maradna.

GYULA Tudod-é, hogy neveznek téged maguk között a fiatalok?

MIKSZÁTH Hallottam. Vén gazembernek. De ez nem elítélés, hanem kedveskedés. Borly, a *Vén gazember* című kisregényem hőse csak látszólag volt csirkefogó, csapodár grófi gazdái pénzét elrejtette, és a grófi ivadékoknak hagyta örökül, az ékszerekkel együtt.

GYULA Kálmán bátyám, nemzetes uram. Vajh elkövettél-e tisztos életed alatt olyasvalamit, amit erősen megbántál?

MIKSZÁTH (Megköszörüli a torkát, köhécsel) Hát igen. Sok évig hallgattam jogot, és még többet gyakoroltam azt, jurátusként kezdve, képviselőként beérve, de nem volt időm és hajlandóságom ahhoz, hogy levizsgázzam. Így aztán nem lehettem bíró. Ezt fájjalom.

GYULA Jóllehet bíraltad eleget a társadalmat, a dölyfös urakat, a pöffeszkedő papokat, a lepcsés asszonyokat, a szoknyahősöket, az ügyet elárulókat, a kétszínű himpelléreteket, a gyávákat.

MIKSZÁTH Vajh jól tettem én mindezt, öcsém? És tehettem volna másként? Mert én majd' mindennek mindkét felét látom és láttam, megmutattam a dolgok színét és visszáját. Például Lőcse város jussát és Görgey Pál érzelmi igazságát. Így hát kerekesebbek lettek a regényeim, és szövevényesebbek. Viszont olvasóim nem lettek áldásosabbak. Aztán kétséges, hogy helyesen cselekedtem-e első házasságom felbontásával. (súgva) De ezt most nem akarom részletezni. Tehát az élet velem éppen úgy bandukolt vagy forgott, mint nélkülem bandukolt vagy forgott volna.

GYULA És ez a könyvhegy itt, Kálmán bátyám, műveidnek halmaza? Ehhez mégiscsak te kellettél, maguktól a könyvek nem íródtak volna meg.

MIKSZÁTH Könyveim? *Bábel tornya*. Igen, érdekesek, szórakoztatóak, mondják az olvasóim, és a dandárját élvezettel írtam. De ha egy filosz végigbogarászná őket, több hibát lelne bennük, mint mazsolát a kuglófban. Például: a *Körtvélyesi csíny* polgármesterének hol három, hol négy lánya van.

GYULA Megkövetlek, Kálmán bátyám, hiszen az ilyen apróságok alig számítanak. Nálam is előfordul, hogy a menyecskének az elbeszélés kezdetén kék szeme van, a végén pedig barna.

MIKSZÁTH Homérosz is alszik néha, ezt akarod mondani.

GYULA Ezt.

MIKSZÁTH Vagy azt, hogy a Bágyi patak rendjére lefelé folyik, de olykor felfelé. És talán oka is van rá.

GYULA Leírva minden lehetséges. De nézzük csak, mit mutat a zsebóráim? 7 elmúlt. Mennem kell.

MIKSZÁTH Randevúd van egy fehérszeméllyel?

GYULA Igen, találkám. Viszont nagyon-nagyon örültem a beszélgetésnek, boldog vagyok, hogy bizalmaddal megtiszteltél, Kálmán bátyám.

MIKSZÁTH Többet mondtam el neked, mint gondoltam, mert te vagy az, aki átveszed a stafétabotot tőlem.

GYULA Kezét csókolom, Ilona asszony. Isten áldja, Kálmán bátyám.

(Ajtónyitás, -csukás és a befúvó szél hangja hallatszik)

ILONA Már esik is, veri az eső az ablakot.

MIKSZÁTH Mint aznap, amikor...

ILONA Tudom, mire gondolsz, amikor elváltunk.

MIKSZÁTH Több évtizede nem beszéltünk erről...

ILONA Miért is, hiszen három erős fiunk van.

MIKSZÁTH A második házasságunkból. Megbocsátottad-e, igazán, hogy visszavittelek apád, nemzetes Mauks Mátyás úr házába?

ILONA Tette azt, mert szegény volt akkor. De az nem jutott eszébe, hogy együtt nyomorogjuk át a közbülső éveket amíg maga befut a világban?

MIKSZÁTH Meg akartalak kímélni, hisz apád házában nem ismerted a szegénységet. És ne feledd: beteg voltál.

ILONA Ez a kímélet hét esztendőbe telt. Hét szűk esztendőbe.

MIKSZÁTH Amely után bő esztendők következtek. És gyermekáldás. És az írásaim felolvasása, általad, és mindenkori éles szemű bírálatod.

ILONA A maga találmánya volt ez a feneketlen próbaidő? Nem lett volna elég a külön élet, amíg felgyógyulok? Két esztendő után már makkegészséges voltam.

MIKSZÁTH Nem hagytalak egyedül. Emlékezzél leveleimre és arra, hogy havonta, olykor hetente látogattalak.

ILONA Mivel apámmal is volt dolga. Pörök, prókátorság. De feleljen kérem, ez az elválás-el nem válás a maga találmánya volt-e?

MIKSZÁTH Őszintén megvallva nem, azaz nem egészen. Bécsben összeakadtam egy angol diplomatával, Joseph Blackwell-lel, aki a reformkorban Magyarországról tudósított. Ez az ember, jó módú szülők gyermeke, feleségül vett egy módos osztrák lányt. Ám Blackwell szülei tönkrementek. Joseph visszavitte nejét annak grazi szüleihez, Grazban gyakorta

látogatta őt, majd húsz évvel később vette ismét magához, amikor karriert csinált és német földön konzul lett.

ILONA Tehát örülhetek, hogy én csak hét évig ültem a padkán. És mondja csak, volt azoknak a Blackwelléknek gyereke?

MIKSZÁTH Igen, volt. Akkor készült és született, amikor apja csak látogatóba járt feleségéhez Grazba.

ILONA Maga sajnós a hét szűk esztendőben – két kivétellel – illemtudóan viselkedett.

MIKSZÁTH Igyekeztem. De amikor másodszor összeházasodtunk, annyiszor öleltelek, ahányszor magadhoz engedték engem.

ILONA Egy utolsó és egyben intim kérdés. Maga mindig megnézte jól a lányokat, asszonyokat, egyszóval a fehérnépet. Udvarolt-e a szűk esztendőkből valaki másnak?

MIKSZÁTH Persze, hogy megnéztem a vászoncelédeket. Enélkül hogyan tudtam volna írni róluk? Tóth Mari, alkatilag, csak olyannyira a képzelet szüleménye, hogy nem írhattam le annak a hajadonnak a nevét, akiről mintáztam. Ami pedig az udvarlást illeti: ne tévessz össze engem a Noszty fiúval! (indulatosan dohog)

ILONA No, adja ide a kezét, Kálmán... (kérőleg) Milyen hideg a keze... hozok még egy takarót, az alá bujtassa. Istenem, Kálmán, magát leli a hideg. Feküdjék le ide a díványra.

MIKSZÁTH (Riadtan) Hol vagyok?

ILONA Nyugodjék meg. Itthon van.

MIKSZÁTH (delíriumban) Hol vagyok? Lőcsén? Görgön? És ott? Ki az az impozáns nagyúr? Elválasztották a lovától. *Víszik Görgey Pált vasban!*

HANG Álljanak meg! Hová visznek? Jézus ereje! Nincs joguk hozzá! Vegyék le a vasat a csuklómról! Nemesembert nem lehet így letartóztatni. Hol van az egyetlen lányom? Otrókóczy Rozália, ez az álneve. Leánynevelő intézetben rejtegettem őt, a született Görgey kisasszonyt... Ne lökdössenek, hallják! A város kutyái maguk, az átkozott fekete Lőcse városáé. Fullajtár ebek. Szorít a csizmám. Engedjenek leülni. A lovam. Mi történt a hátsólovammal? Azt is megbilincseltek? Várjanak csak. Már útban vannak a hajdúim, kiszabadítanak. És hol van az a semmirekellő, az új főbíró? Az a gézengúz Fabricius. Az ő bőrében sem szeretnék lenni, amikor betörnek ide a kuruc csapatok, hogy engem kiszabadítsanak. Quendel! Hol vagy öreg barátom? Mondd meg ezeknek az istenverte pogány pribékeknek, hogy ezer hold jó földet adok Lőcse városának, ha kiengednek ebből a csávából. Görgői földet, szántót, rétet, melyet patak is keresztel. És hozzá tíz hátsólovat, húsz ökröt, nyolc bivalyt adok. Követelem, hogy vigyenek a tanács elé. Sőt, kérve kérem. Pallosjoga legfőljebb a királynak van, esetleg a fejedelemnek. És ha bűnös voltam, hát a bűnök is elévülnek a szárnyaló idővel. És ha tényleg bűnös vagyok, vigyenek tárgyalásra a bíró és az esküdtek elé. De hát nem oda visznek! Atyaúrsten! Hát ez itt Fleck mester, a pufók lőcsei hóhér. Fejem veszik, lelkemnek Jézus Krisztus legyen irgalmas.

MIKSZÁTH (Hörög, krárog, nincs eszméleténél)

ILONA Jó uram, mi van magával? Csurom víz a homloka. Ébredjen már! Mi az oka, hogy betegsége ilyen hirtelen átcsapott ebbe a kíméletlen rosszulletbe?

MIKSZÁTH (Akadozva beszél) Kimódolhattam volna, hogy elbúcsúzzam egyetlen leányomtól.

Szoliva János

Hosszú az út

Hátterem a város,
sétálok árnyas utakon.
Kullog utánam a nyár.

Forgalmas az utca:
találkozások, búcsúzások,
gyógyító kezek simogatása.
Valami élet -,
vigyorog a késő őszi nap.

Idegen arcok a kirakatban.
Valaki hasonlított rád.
Nem te,
mégsem te voltál,
aki utánam nézett.

Bujkál bennem a múlás,
arcokat cserélő idő.
Árnyék-emberek kerülgetnek,
magam mögött lépkedek.

Mintha szél fújta volna össze,
mennyi madár egy helyen!
És szétrebben minden -,
házak közé árnyék lapul.

Megtörténhet a csoda,
hétköznapból akár ünnep.
Tengerre terel az éjjel,
hosszú az út holnapig.

Árad-apad

Itt folyik valahol,
hullámokat vet,
bennem kanyarog.

Árad-apad a Mura,
összegyűjti emlékeim.

Kísérget a nyárfasor,
lapától a vízimalom.
Füzek hajladoznak szememben.

Hömpölyög a folyó,
az erdő őrzi szigetét.
Varjakkal tele az ég.

Mintha partot érnék,
küszködöm az árral -,
a nyár tükreből kiúszik csónakom.

Ha kinyílna

Túlélném a zuhanást is,
ha kinyílna az ernyőm -
De kinek a kezében vagyok,
ha elengedem magam?

Németh J. Attila

Már nincs bennem semmi ragaszkodás

már nincs bennem semmi ragaszkodás
elengedlek, mint lámpa a bogarat
ha kioltódik a varázs
többé nem hívlak kitalált neveken
szavaink összeszótt palástját levetem
hisz minden szavunknál szebb volt
az együtt hallgatás
és azt sem tudom maradsz-e, jössz-e
kitépett lapokból ki rak majd össze
ha nem te, hát valaki más
mert úgy tartoztunk mi egybe
ahogy hosszú vizek szaladnak
széles vizekbe
s mint őrült csillagász
nappal is kerested
körülöttem szédülten keringő
égitested, földitested
és nem kell már teleszkóp
ahhoz hogy kilessed
itt vagy örökké legbelül
kiáltó hiányként kérdő feleslegül

Széljegyzet

Azt írtad akkor a szélre

Valahová úgy tájközépre

Hogy legszívesebben belém ölelnéd magad

Úgy bíznaál süketen és vakon, ahogy nem szabad

Hogy talán jó leszél *valakire* végre

Vizes ujjakkal szárítottad a szélbe

És hogy holt nyelven szólsz hozzám, ha nem

Partra szórt kenyér, elkéklő madártetem

Pórusainkon átjárt a szél szaga

És letöltődött belénk lassan az éjszaka

Két féligazság tartott minket egybe

Bújtattuk egymást testmelegből testmelegbe

Dagály, sirályok, homokpad és Zadar

A mormolás, ahogy a víz hadar

Nem volt a vágynak széle-hossza

Szeles ujjakkal, hogy lefossa

Rólunk a ruhát és szemérmét

Megnyertünk volna, milyen érmet

Ahogy két félhazugság egymást felszorozza

S üres marad, mint a szél, s e glossza

Kálnay Adél

Fehér kavicsok

Ilka mindig szomorú volt, valahányszor anyáék összevesztek, s ez bizony egyre gyakrabban fordult elő. Apa azt mondta anyának, hogy nem fejtett a párttudata, mesélte szomorúan Ferikének, s hogy ez amiatt a valamilyen csökevény miatt van. Kispolgári, vágta rá rögtön Ferike, s alig titkolt fölényes mosollyal nézett Ilkára. Az azt jelenti, hogy anyukád még nem igazi kommunista. Hát nem, egyezett bele szomorúan Ilka, sőt lehet hogy nem is lesz az. Apa viszont úgy látszik nagyon az, legalább is Mamóka szerint. A kert végében ültek a pincetetőn, s Ferike otthonról elcsent gyufájával próbálták meggyújtani a száraz fűvet. Sajnos hiába, pedig nagyon reménykedtek benne. Mindenképpen tüzet akartak csiholni, de sem kőütögetéssel, sem Ferike nagyanyjának törött szemüveglencséjével nem sikerült. A gyufa volt az utolsó reménysugár, de az utolsó ellobbant gyufaszállal ez is kihunyott. Nem is baj, vigasztalta Ilka Ferikét, még a végén olyan nagy tűz lett volna, hogy el sem tudjuk oltani. Ferike azonban a fejét csóválta és nem nyugodott. Holnap hozok másik doboz gyufát és benzint is, akkor meggyullad, döntötte el, s egyáltalán nem törődött barátnője aggodalmaival. Tegnap apa megint későn jött haza, panaszkodott tovább Ilka, anya még sírt is, hajolt oda Ferikéhez, mintha ezt igazán csak súgva, titokban lehetne megmondani. A nők mindig sírnak, vontja meg a vállát Ferike, sírnak akkor is, ha örülnek, akkor is, ha szomorúak. Hát anya nem örömeiben sírt, az biztos, bosszankodott Ilka barátja érzéketlenségén, azt se tudta, hol van apa, aggódott érte, érted, apa pedig, mikor megjött, egyszerűen kinevette. Mamóka pedig azt mondta apának, hogy úgy látszik az igazi kommunista az, aki a családjával nem törődik. Erre apa azt felelte, hogy bizony a párt az első, a család a második. Anya erre még hangosabban sírt, és én nagyon félttem.

Sokáig hallgattak. Nem kell félni, szólalt meg végül Ferike, a felnőttek állandóan veszekednek valamin, aztán kibékülnek. Mindig ezt csinálják, tette még hozzá, s a fejét csóválta. Láthatóan meg volt a véleménye a felnőttekről. Az mit jelent, kérdezte Ilka rosszat sejtve, ha valakinek nője van. Az olyan, mint Mandikának az ávós, csak fordítva, mondta könnyedén Ferike, s egyáltalán nem gondolt utána, miért is kérdezősködik erről barátnője. Egy idő után azonban fel kellett figyelnie a nagy csendre, ami szokatlanul hosszúra nyúlt és Ilkára nézett. A kislány guggolt, fejét annyira lehajtotta, hogy copfjai a földre értek. Egyik karjával átfogta térdét, másik kezével egy fűszálra próbált egy hangyát fölsegíteni. Mit nézel, kérdezte Ferike sután, pedig nem ezt akarta kérdezni, hanem, hogy miért sírsz, vagy valami hasonlót, mert látta, hogy rázkódik Ilka válla, de valamiért ezt nem tudta kimondani. Anya azt mondta apának, tudom, hogy nőd van, mondták, ne is tagadd, apa pedig erre nem válaszolt semmit, csak legyintett anyára, panaszkolta Ilka és szétkente arcán könnyeit. Tiszta maszat lettél, nevetett Ferike, de Ilka nem nevetett vele. A férfiak mind hülyék, mondta mérgesen és felpattant a földről. Miért, a nők talán nem, kiáltotta utána Ferike és most már ő is dühös volt.

Ilka úgy döntött, hogy soha többé nem beszél Ferikéhez, így azonban egyedül maradt félelmével. Mamókának nem mert szólni. Tudta, hogy nagyanyja apával nem lenne elnéző. Anyának sem mert semmit mondani, nem tudta, hogy szabad volt – e meghallania az esti veszekedést. Lehet, hogy anya összeszidná, ne üsd bele az orrod a felnőttek dolgába, ezt mondaná, és mérgesen nézne rá, az pedig nagyon rossz, ha anya mérgesen néz, akkor olyan, mintha nem szeretné őt. Papókéval sem lehet ilyesmiről beszélgetni, ő vagy elütné egy tréfával vagy hümmögne nagyokat és végül nem szólna egy szót sem. Apát pedig hogy is lehetne megkérdezni, brr, arra gondolni sem mert. Az orgonabokor alatt kuporgott, lábát átkarolta, állát térdéhez nyomta, így üldögélt. Titkos helynek hívta ezt a zugot, amit eredetileg Bobi forgott ki magának egy forró nyáron. Mamóka nem nagyon örült, ha Ilka oda bújt. Csupa kutyaszőr leszel, beléd bújnak a bolhák, fenyegette Ilkát, de mivel Ilka akár egy ágyban is aludt volna kutyájával, egyáltalán nem rettent meg a fenyegetéstől. Az orgonabokor alatt azért volt nagyon jó, mert láthatatlannak érezhette magát. A bokrokat kerítés helyett ültette Papóka, s az évek alatt magasak és kővérek lettek. Innen Ilka mindenkit láthatott, aki arra járt, de ő észrevétlen maradt. A titkos helyet csak Ferikével és Bobival osztotta meg, olykor mindhárman ott kucorogtak, Bobi a nyakukba lihegett, kezüket, lábukat nyalogatta. Most azonban egyedül gubbasztott és lassan mindenkire megharagudott. Hallotta Papóka fütyörészését, Mamóka hangját, de hiába, messze voltak, nagyon messze, sokkal messzebb, mint a valóságban, s noha Ilka már máskor is érezte ezt, de talán sohasem fájt ennyire.

A házhoz vezető kis utacska túloldalán, éppen szemben a titkos hellyel, a virágoskertben már pompáztak a virágok, az enyhe szellő a bokor alá is beseperte illatukat. A kertet Mamóka gondozta, de Ilka is rendszerint ott

südürgött nagyanyja körül, segített kitaposni a kis barázdákat, locsolta a gyöngö palántákat. Mamóka úgy ültetett, hogy kora tavasztól késő őszig valami mindig virágozzon. Apró szegfűk, karcsú liliomok, nagy fejű dáliák, édes illatú rózsák, óriás krizantémok mellett különleges virágok is nyíltak itt, melyeknek Ilka az igazi nevét nem is tudta, mert Mamóka sem a nevükön emlegette őket. Nézd csak, ez a szép sárga, ez szegény jó Etus kedvence volt, istenem, de szerette, a sírjára is ezt ültettük, magyarázott Ilkának, ez édesanyám virágja, a lila volt a színe, azon a képen is, tudod, amin együtt van az összes gyerekével, a szép lila ruhája van rajta. Ez a pici fehér pedig az én virágom, Papóka ezzel kérte meg a kezem. Ilka szívesen hallgatta a virágok meséjét, mert ettől kezdve ha rájuk nézett, nemcsak őket látta, hanem a sohasem ismert Dédit, és Etus nénit, Mamóka legkedvesebb testvérét, aki fiatalon halt meg és csak egy elsárgult kép van róla, ahogy fekszik a koporsóban virágokkal övezve. Elvitte a spanyolnátha, mesélte Mamóka. Ezt a képet egyébként gyakran nézegette. Egy sovány arcú, szép fiatal lányt látott, aki éppen úgy nézett ki, mintha csak egy pillanatra hunyta volna le a szemét. Egyszerűen nem tudta elhinni, hogy nem alszik, hanem meghalt. Ne engedje már anyuka, hogy folyton ezt a képet nézze, fakadt ki egyszer apa, miért néz állandóan egy halottat, tessék eldugni előle vagy széttépem. Mamóka akkor elvette Ilkától a képet, de nem dugta el, hanem a fényképes doboz alá tette. Ilka pedig többet apa előtt nem vette elő Etus képét, de titokban máskor is nézegette, s amikor kint voltak a temetőben Etus sírjánál, ott is úgy gondolt rá, ahogy a képen látta, mintha annyi idő elteltével is változatlanul így feküdne a koporsóban, szép, sápadt arccal, virágok közt szundikálva. Ha szegény Etus olyan, mintha aludna, pedig meghalt, töprengett hangosan Ilka, akkor aki alszik, az meg olyan, mintha meghalt volna? Ugyan, ez butaság, hogy gondolkozhatsz így, szörnyülködött Mamóka, az alvó embert bármikor föl lehet ébreszteni. Ilkát ez a válasz nem nyugtatta meg. Ettől kezdve, ha valakit aludni látott, félve figyelte, lélegzik – e még. Ha úgy látszott, hogy talán már nem, rémülten rázta meg családtagjait, nagy ijedelmet okozva ezzel a meglepett ébredőnek. Csak ki kellene vizsgáltatni ezt a gyereket, mondta türelmetlenül apa, amikor már sokadszorra rángatta ki őt Ilka a délutáni alvásból. Ez tényleg nem normális. Azt akarod mondani, hogy a gyerekem nem normális, rivallt rá anya és megint elkezdődött egy veszekedés Ilka feje fölött. Oda – vissza dobálták a sarat egymásra, s egyáltalán nem törődtek vele, hogy a sár nagy része kislányukra potyog. Csak érzékeny, nagyon érzékeny, ölelte magához Ilkát Mamóka, s egyéb se kell neki, csak ilyesmiket halljon. Egy idő után aztán leszokott az ébresztgetésről, de nyugtalansága nem múlt el. Az alvó mitől más, mint a holt, faggatta Mamókát. A lélektől, felelte röviden nagyanyja, a halottat elhagyja a lelke, az alvót nem. Látszott rajta, hogy nem akar erről többet beszélni, így Ilka nem mert tovább kérdezősködni, magában töprengett tovább. Elalváskor most azért is imádkozott, hogy ne hagyja el a lelke, amíg alszik. Amikor fölébredt, rögtön arra gondolt megkönnyebbülten, hogy lám, él, tehát vele van a lelke. De minél többet gondolkozott, annál bizonytalanabbnak látta az életet, s annál valószínűbbnek a lélek távozását. Töprengett, mit kéne tenni, hogy a lélek ne akarja elhagyni az ő testét. Hiszen bármikor megtörténhet, hogy a lélek gondol egyet . . . Főleg, ha nincs az ember résen, márpedig alvás közben nem lehet résen lenni. A lélek olyan lehet, mint a füst vagy a pára, amit a könnyű szél csak felkap és elrepít. Kész csoda, hogy ilyen könnyű, láthatatlan valami megmarad a testben, elvégre ha kinyitják a kályhaajtót, a füst óhatatlanul megszökik, nincs, ami visszatartsa. A pára is nyomtalanul eltűnik, ha kisé a nap. Mi tartja akkor a lelket bent a testben, ezt el sem tudta képzelni. A gondot tovább fokozta, hogy nem egyszer hallotta Mamókától, hogy ez vagy az az ember lelketlen, s lám, mégis élt vidáman, pedig már elhagyta őt a lelke. Minden egyre zavarosabb lett hát, közben biztos volt benne, kell lennie egy válasznak, ami mindent megmagyaráz, csak neki nem mondja meg senki. Ferikét nem nagyon érdekelte a dolog. Nagyanyó azt mondta, akinek kitélt az ideje, az meghal. A lelke pedig feljut a mennyországba vagy le a pokolba. Nekünk csak arra kell vigyázni, ne a pokolba jussunk. Azt meg honnan lehet tudni, hogy mikor telik ki az időnk, kérdezte Ilka. Azt senki sem tudja, vont vállat Ferike, azzal nem kell foglalkozni. Ilka belesápadt az újabb bizonytalanságba. Ezek szerint bármi bármikor megtörténhet, és semmit nem lehet ellene tenni, de hát ez szörnyű, nézett Ferikére. Nem annyira, vont vállat barátja, ha minden este imádkozol és nem beszélsz csúnyán, úgyis csak a mennyországba jutsz. Ott pedig találkozol mindenkivel, aki jó, mi ebben a szörnyű? Ilka hallgatott. Egyáltalán nem vágyott arra, hogy bárhová elkerüljön innen, ahol van, még ha az maga a mennyország is. Hiszen, ha valahol valamiért lenni jó, annak csak egy oka van, hogy azokkal vagyunk, akik szeretnek minket és akiket mi is szeretünk. A mennyország az biztos szép lehet, de akiket Ilka igazán szeret, azok még mind élnek, így egyáltalán nem lenne jó ideje korán a mennyországba kerülni. Mit is csinálna ott egyedül, csupa ismeretlen ember között?! Így hát csak remélni tudta, hogy az ő ideje

még nem telt ki, s csak akkor kerül a mennyországba, amikor már mindenki ott lesz, azok közül, akik itt a földön is körülvették.

Ilyen és másféle dolgokon töprengett Ilka a titkos helyen, s közben figyelte, mi történik a külső világban. Most éppen az történt, hogy megérkezett Lotti néni, aki kis Lotti anyukája és anyának majdnem barátnője, ami azt jelenti, hogy Lotti néni szívesen barátkozna, de anya húzódozik. Olyan furcsa ez a Lotti, mondta anya egyszer Mamókának, a férje megcsalja, ő pedig úgy viselkedik, mintha nem érdekelné. Olyan különös gondolatai vannak a házasságról, szinte megijedek tőle. Ilka nem tudta meg, mik ezek a gondolatok, mert anya addigra rájött, hogy ő is ott van, ezért másról kezdett beszélni. A maga részéről kedves nének látta kis Lotti anyukáját, olyannak, aki sokat nevet, szép tarka ruhákban jár, s akinél mindig ugyanaz az édeskés illat van minden szobában. Émelyítő, mondta anya, olyan émelyítő, fojtó szag van Lottiéknál, nem tudom mitől. Ritkán voltak vendégségben náluk, egyszer – kétszer egy évben, pedig Ilka szeretett játszani kis Lotti babáival, szerette nézegetni a szép képeskönyveket és szerette azt az édes illatot is. Egészen más volt a hangulata az egész háznak. Először is minden nagyon világos volt. Nagy széles ablakok, üveges ajtók, világos bútorok, élénk színű szőnyegek, mindenütt virágok, s ráadásul fürdőszoba, ami maga volt a csoda. Van pénzük, mégis olyan komolytalanok, jelentette ki anya, de hogy mindez mit jelent, nem magyarázta meg. Lotti néni férje apa focistársa volt, ezenkívül apa főnöke is, befolyásos ember, ezt is anya mondta, Mamóka pedig csak legyintett rá, na hiszen! Ferike elmagyarázta Ilkának, mit jelent, ha valaki befolyásos. Az azt csinálhat, amit akar. Mindent el tud intézni, még azt is, hogy olyan húst kapjon a hentesnél, amilyenről más csak ábrándozik. Őt is Pistának hívták, akárcsak apát, de focisták körében Sóher volt a beceneve. Apa otthon is így emlegette, de megtiltotta, hogy Ilka véletlenül így nevezze. Nagyon dühös érte, mondta. Nem csoda, felelte anya, hiszen az igazságot hallja csak, az pedig senkinek nem tetszik. Ilka kénytelen volt ismét Ferikéhez fordulni, ám ezt a szót ő sem ismerte. Lehet, hogy zsidót jelent, találgatott, nagyon úgy hangzik. Ilka nagyon ritkán látta kis Lotti apukáját, mert neki mindig dolga volt. Folyton egyedül vagyok, panaszkolta Lotti néni, de leginkább olyan volt, mintha dicsekedne. Anyához is egyedül érkezett, s Ilka nem is értette, miért jött. Bent nem akartam mondani, de igazából azért jöttem, hogy tanácsot adjak neked, mondta Lotti néni éppen a virágoskertnél, s úgy tett, mintha gyönyörködne a virágokban. Gondolhatod, én hányszor átestem már ilyen megrázkódtatáson! Végül szinte megszoktam, hogy Sóhert hajtja a vére! A te Pistád azért nem olyan, de hát istenem, mindenki megszedülhet, nekem elhiheted! Anya sírni kezdett és leguggolt a virágokhoz. Ne sírj már, ezzel nem hozhatsz helyre semmit, guggolt le mellé barátnője, most kell igazán észnél lenni, ha nem akarod elveszíteni! Anya ilyekezett hangtalanul sírni. Nem akarom, hogy anyuka megsejtsen valamit, ő amúgy sem kedveli Pistát, egyéb se hiányzik . . . Nem fog megtudni semmit. Holnap csinosan felöltözzöl és bemész a pártbizottságra. Egyenesen a párttitkárhoz kell ilyenkor menni. Ő majd rendbe teszi a dolgokat. Ne félj, Pista legközelebb kétszer is meggondolja, kurvázson – e. A titkár elvtárs szereti, ha kérnek tőle, nekem is azt mondta, örül, ha segíthet bárkinek, hát még, ha csinos nő az illető. Sosem csináltam még ilyesmit, idegen ez tőlem, habozott anya, s Ilka egyre kényelmetlenebbül érezte magát. Anya nagyon haragudna, ha tudná, hogy itt vagyok és hallok mindent, gondolta, s még arra is gondolt, hogy befogja a fülét, de azt azért nem tudta megtenni. Nem lehet érzelmeket ráparancsolni senkire, sírdogált tovább anya. De észhez téríteni lehet, érted, rázta meg Lotti néni anya vállát, s a párttitkár éppen ezt fogja tenni! Ez olyan határozottan hangzott, hogy anya abbahagyta a sírást. Fölálltak, Lotti néni megölelte anyát, s biztatóan azt mondta neki: holnap! Holnap, ismételte anya és halványan elmosolyodott.

Ilka másnap nagyon figyelte anyát. Miért nézel engem állandóan, kérdezte idegesen anya, mi van rajtam látnivaló? Biztos a csavarókat nézi, mondta Mamóka, régen látott már téged így. Tényleg, hová készülődsz? Lottival megyünk egy találkozóra, a focista feleségek jönnek össze valamiért, válaszolt anya, s Ilka nem nézett rá, mert nem akarta látni az arcát, amikor hazudik. Délutánra anya nagyon csinos lett, majdnem olyan, mint Mamóka volt lánykorában. Legalább is a haja éppen olyan mézszínű, mint az övé volt régen, s ugyanolyan hullámosan omlott le vállára. Száját kifestette, s azt a ruháját vette fel, melyet igazi ejtőernyőselyemből varratott magának. Az ejtőernyő a háború utolsó napjaiban került a családhoz, akkor, amikor még a Felvidéken laktak, s Ilkáról még senki sem tudott. Anya sem volt még az a csinos asszony, aki most, hanem csupán egy sápadt, sovány lány, akinek Mamóka azt parancsolta, valahányszor katonák jönnek, görnyessze be a hátát, s köhécseljen megállás nélkül, hogy ne nyúljanak hozzá. Beteg a tüdeje, mutatta kézzel – lábbal Mamóka a katonáknak, akik így messze elkerülték. Egy alkalommal az egyik orosz katona még egy koszos ejtőernyőt is odadobott neki ajándékkul. Gyévocska, ruha, neked, mutogatott nevetve a sárszínű rongydarabra. Na gondoltam magamban, mesélte Mamóka, menjen csak el, majd kidobjuk az egészset. Persze nem úgy lett, mert valamilyen megérzésből csak kimostam, s hát mondhatom, még sosem láttam olyan gyönyörű almazöld selymet, mint az volt. Ilka nagyon szerette hallgatni ezt a történetet, mert izgalmasnak tartotta. Csodálta Mamókát, hogy ilyen ravasz módon mentette meg anyát attól, hogy hozzányúljanak, noha azt nem értette pontosan, miért baj, ha valakihez csak úgy hozzányúlhatnak. Az azt jelenti, hogy megerősokolják, mondta Ferike, de hogy az mit jelent, már ő sem tudta. Nagyon, nagyon rossz dolog, az biztos. Ilka boldog volt, hogy az a

sápadt, vékony lány, aki az ő anyukája lett később, megmenekült attól a nagyon, nagyon rossz dologtól, s ráadásul lett neki egy igazán szép ruhája, amely minden lépésnél, mozdulatnál úgy suhog, ahogy a magasra nőtt kukorica levelei suhognak, mikor Ferikével bújócskázna benne, s amelyről azt reméli, hogy majd az övé lesz egyszer. Most azonban nem tudott annyira örülni, mert anya szép ruhájában egy ismeretlen emberhez készült, akit párttitkárnak hívnak, nyilván azért, mert az emberek, ha van néhány titkuk, elmondják neki. Anya is el akarja mondani a titkát, az az ember pedig segíteni fog, ahogy Lotti néni mondta. Miért van akkor mégis rossz érzése, ahogy anya távolodó alakját figyeli?

Amikor anya nagy sokára visszajött, Ilka éppen kedvenc munkáját végezte. A két malacnak, Zsuzsinak és Józsinnak készítette a vacsorát. Ez úgy történt, hogy Mamóka megfőzte héjában a krumplit, kiöntötte az egészet a moslékos vödörbe, s amikor kézmelegre hűlt, hozzáöntötte a kukoricadarát vagy a korpát. Ekkor Ilka letérdelt a vödör mellé, s mindkét kezét beledugta. Jól mancsikold össze kislányom, figyelmeztette teljesen fölöslegesen Mamóka, mert Ilka nagy élvezettel nyomkodta szét a krumplikat, szerette, ahogy a szétázott krumpli az ujjai között kitüremkedik. Szörcsögött, bugyogott, cuppogott a vödörben az alakuló massa, s a malacok egymást taszigálták visítva az ólajtó körül. Jól van, jól van, mondta Ilka nagyanyját utánozva, jövünk már, jövünk! Ketten fogták Mamókával a vödört, Ilka ugyan inkább csak kapaszkodott belé, de a világért sem engedte volna el. Még a végén a malacok azt hiszik, hogy neki semmi köze nem volt a finom vacsorához! Ekkor lépett be anya a kapun, s rövid köszönés után sietett a házba. Ilka csupán egy pillanatra láthatta, azt azonban észrevette, hogy anya arca kipirult, s csillog a szeme, mint mikor ajándék vagy más öröm éri az embert. Mamóka el volt foglalva a malacokkal, de Ilka nem is bánta. Úgy érezte, jobb, hogy csak ő látta, nem ugyanaz az anya jött haza, mint aki elment. Ám, hogy ennek most örülni kell, vagy szomorkodni miatta, azt nem tudta eldönteni.

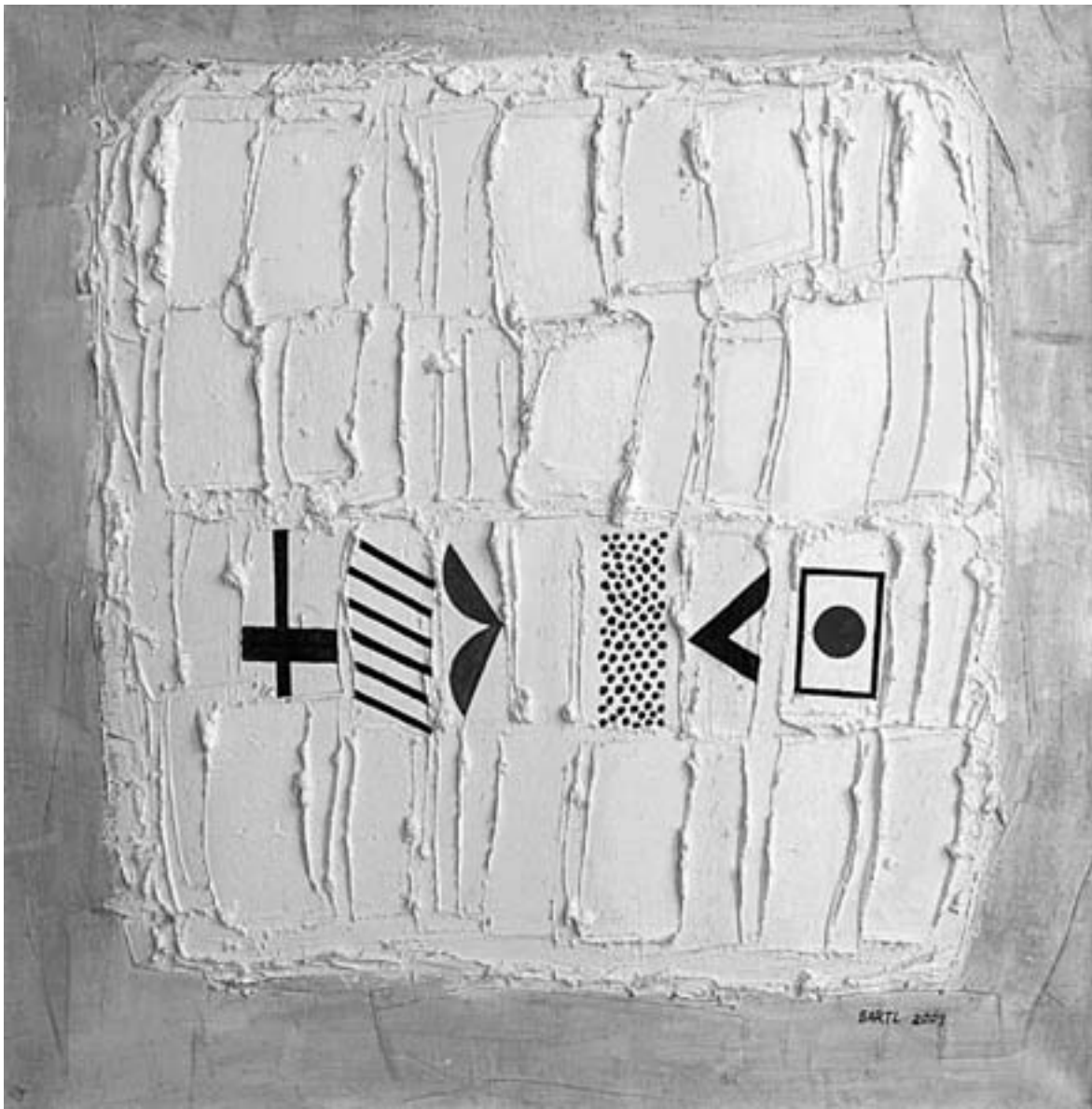
A következő néhány napban furcsa játék alakult ki. Anya apát figyelte, Ilka pedig anyát, illetve mindkettőjüket. Pénteken délután apa azt mondta, régen voltunk már hármásban valahol. Ez így igaz, felelte anya és várakozón nézett apára. Szombaton ebédnél apa közölte, délután a játszókertbe megyünk, és utána beülünk valahová. Ilka örült. A játszókertet nagyon szerette. S még jobb volt, hogy látta, anya is örül. Alig várta, hogy Mamóka engedélyt adjon az öltözésre, s szép ruhájában kiállhasson a kapuba. Mindig itt várakozott a felnőttekre, akik sokkal nehezebben készültek el, mint ő, mintha nekik nem lenne ugyanolyan fontos a program. Azért is szeretett itt állni, mert aki arra ment, mind megdicsérte, Ilka pedig szívesen hallgatta a dicséreteket. Neki nem volt elég az a tükör, melyben már alaposan megnézte magát. Számára az emberek is tükörök voltak, mind őt mutatták, ha beléjük nézett. Most azonban nem jött senki, hiába reménykedett. Csendes, tikkasztó július vége volt, állt a levegő, s a kút melletti vályúban nyüzsgöttek a méhek, darazsak. Némelyek mohón szipókázták az állott vizet, mások pedig már reményt vesztetten kapálóztak a hatalmas tó közepén. Ilka leguggolt, s egy bottal próbálta kipöckölni szerencsétlen fuldoklókat a vízből. Nekik mi vagyunk az Isten, mondta Ferike nevetve, amikor egyszer egy egész csapat hangyát mentettek meg így a pusztulástól. Ilka azonban nem nevetett, ő el tudta képzelni, hogy a hangyák így gondolhatják. Mire minden darazsat és legyet és méhet kimentett a vízből, szép fehér ruhája is alaposan vizes lett. Mindig valami butaságot csinál, szidta apa, minek kell ezeket a vacak bogarakat kiszedni a vízből? Te jó ég, hogy néz ki a ruhád, csapta össze a kezét anya, vissza kell mennünk átöltözni! Ilka megjegyezte, hogy már megint elszomorította szüleit, nem akarta volna, ha miatta romlik el ez a szépnek ígérkező szombat délután. Szerencsére azonban most nem kezdtek el a veszekedést. Anya gyors, kapkodó mozdulatokkal átöltöztette Ilkát és pár perc múlva már kézen fogva mentek lefelé az úton. Ilka ment közepén és felváltva nézett apára és anyára, megpróbálta hozzájuk igazítani a lépteit. Nézz a lábad elé, mondta apa, vigyázz, hová lépsz, mert tiszta por lesz a zoknid, mondta anya, s Ilka örült, hogy törődnek vele a szülei. A völgyből kiérve elhaladtak Ferikéék háza mellett. Ilka csak azért sem nézett oda, mégis látta, hogy barátja a kerítés tetején ül, s őket nézi. Kezét csókolom, kiáltott, szervusz Ilka! Servvusz, felelte a kislány, anélkül, hogy arra fordította volna fejét. Magában azonban eldöntötte, holnaptól megbocsájt majd, anyáék kibékülésének örömére.

A játszókert a gyár szomszédságában volt, a gyári iskolával szemben. A fák leveleit itt is gyakran vörösre festette az ércpor, s időnként a gyár szaga olyan erős volt, hogy kaparta az emberek torkát és csípte a szemét, Ilka mégis nagyon gyönyörűnek látta ezt az enyhén az erdős dombnak támaszkodó, nagykapus kertet. A kapu előtt kétoldalt lufiárusok ültek, és mindig megszólították a gyerekeket, akarnak – e szép luftballont vagy simlabdát. A szülők pedig vagy azt mondták, köszönjük szépen, majd ha kifelé jövünk, vagy azt, hogy van már ilyenünk otthon, s akkor volt olyan gyerek, aki nyafogott, durcáskodott, s végül kiharcolta vagy azt, hogy vegyenek neki egy lufit vagy azt, hogy ráripakodjanak, elrángassák onnan, vagy elverjék a fenekét. Ilka sok ilyen jelenetet látott, elképedve figyelte a bömbölő, toporzékoló gyerekeket, s az őket rángató szülőket. Ő bizony sosem mert így viselkedni, még egészen kicsi korában sem, s noha nem teljesen értett egyet Mamókával, aki szerint a felnőtt mindig jobban tudja, soha, de soha nem szállt volna szembe anyáék akaratával. Most pedig határozottan a kedvükben akart járni, ezért nagyon jó kislánynak kellett lenni. Nem rohagált hát, mint a többi gyerek, nem húzta a szüleit kedvenc hajóhintájához,

nem türelmetlenkedett, mikor apa sörért állt sorba, nem követelt édességet. Az persze jól esett volna, ha anyáék észreveszik feltűnő jóságát, s megdicsérik érte, de hát nem értek rá erre. Végül a türelemnek meglett a jutalma. Felülhetett mindenre, amire csak akart. A kicsi és a nagy hajóhintára, a mesefigurás körhintára és csónakázhatott anyáékkal abban a kör alakú medencében, melynek falán víziló, zsiráf, elefánt és más különleges állat festett képei láthatók. A csónakok is szép színesek, s a medence közepén, ott ahol a csónakot forgató rudak összeérnek, krokodilok, teknősök, vízimadarak szobrai pihennek a sziklán. Ezt nagyon szerette. Mindegyik állat barátságosan nézett a csónakokban ülőkre, s ettől mindenki, de Ilka biztosan Afrikában képzelhette magát. A legeslegjobb azonban a biciklizés volt, még akkor is, ha itt kellett legtovább sorban állni. A bicikliken, kisebbeken, nagyobbakon, melyek szintén rúdon forogtak körbe, kormányozni nem, csak pedálozni kellett. Általában harc folyt a nagyobb biciklikért, azok értékét a nagyobb körpálya adta, de Ilka sosem tolakodott. Elfogadta, ami maradt, így általában a belső, legkisebb biciklin tekert. Most azonban szerencséje volt, ő állt elsőnek a sorban, s a legnagyobb bicikli éppen az orra előtt állt meg. Pár pillanatig még így is tétovázott, apa úgy kiáltott rá, menj már, mert még elveszik előled! Nagyon élethetlen ez a gyerek, hallotta Ilka, miközben felkészülődött az ülésre, nem kellett volna ilyenre nevelni! Apa hangja szemrehányó volt, mint mindig, ha Ilka valamilyen hibáját tette szóvá. Anya válaszolt valamit, de ezt már nem hallotta. Repült vele a bicikli, egyre gyorsabban, összerosódottak a kerítésnél állók a sebességtől, anya és apa is eggyé váltak, nevetve integetett nekik, s boldog volt, hogy visszaintegettek. Később, mikor már a kisállatkertert is megnézték, ahol rókák, borzok, rágcsálók szaglottak apró ketreceikben nyomorultul, apa similabdát is vett neki, és egy piros kakasos nyalókát.

A játszókerthez közel volt az a kerthelyiség, ahová igyekeztek. Ilka még nem járt itt, most gyönyörködve nézett szét. A hatalmas fák között és a szintén hatalmas, komor épület oldalában egy vidám kis zug várta a vendégeket. A fehér asztalok és székek alatt fehér kavicsszőnyeg, körben alacsony, fehér kerítés, a kapura piros rózsák futnak, s a kert fölött színes gömblámpák girlandjai gyulladnak föl, ha eljön a szürkület. Zenekar is ült egy dobogón, s a zenekar előtt nagy körben téglákkal rakták ki a táncolóhelyet. A téglák között itt – ott kiütközött a fű, s amikor zenezsűnet volt, a kislányok szaladgáltak a porondon, s úgy csináltak, mintha táncolnának. A felnőttek nevettek őket, s tapsoltak nekik. Közel ültek a zenekarhoz, így Ilka mindenkit láthatott, a táncolókat, a pincéereket, sőt, ha ágaskodott a konyhába is beleshetett, ahol fejkendő asszonyok nagy fakanalakkal hatalmas fazekakban keverték az ételt. Arcukról csorgott a víz, s nagyokat kacagtak, ha a pincérek a válluk fölött belenéztek a munkájukba, s incselkedve mondtak valamit. Ilka tudta, mi az a színház, egyszer megnézték együtt a Jancsi és Juliskát, az igaz, hogy amikor a vasorrú megjelent, annyira sírt, hogy ki kellett vinni a teremből. Persze ez már régen történt, különben éppen itt, ebben a hatalmas épületben, melynek oldalához bújik a kisvendéglő. Olyan ez, mintha színházban ülnék, gondolta, s nézném az előadást. Majdnem minden asztalnál ültek, ahol pedig nem, azon egy tábla állt. FOGLALT, olvasta Ilka. A kecskelábú asztalokon kék – fehér kockás terítők, a kecskelábú székeken színes párnácskák. Az asztalon kis vázában virág. A pincér, aki Ilkát egy fürgé nyuszira emlékeztette, mert fogai viccesen kiálltak a szájából, ő maga pedig villámgyors cikázással közlekedett az asztalok között, hajlongva köszöntötte őket, s udvariasan leporolta a terítőről a láthatatlan morzsákat. Ismered, kérdezte anya apát, s hangjában Ilka gyanakvást érzett. Dehogyan, felelte apa, illetve a bátyját, ott dolgozik az irodán. Sokáig csendben ültek, úgy tűnt, anyáék nem akartak, Ilka pedig nem mert megszólalni. Kevergette a limonádét, várta, hogy feloldódjanak a pici porcukorgömböcskék, s arra kérte a jóistent, hogy történjen már végre valami. A zenekar végre újból elkezdett játszani. Keringő, mondta anya és apára nézett. Menjünk táncolni, állt fel apa, s megfogta anya kezét. Ilka elégedetten helyezkedett el a széken, iszogatta a limonádét, s nézte, milyen gyönyörűen pörög anya szoknyája, mintha még emlékezne ez az almazöld selyem, milyen volt a repülés az ég kékségében. A keringő után Ilka csalódottan látta, hogy apa visszakiséri anyát az asztalhoz. Mindjárt jövök, mondta és kiment a rózsával futtatott kapun. Itt van az edzőjűk, magyarázta anya kipirult arccal Ilkának, vele akar beszélni, fontos, mondta, s szomjasan beleivott sörébe, amit még a keringő előtt hajított asztalukra a fürgé pincér. Meleg, biggyesztette le száját, de Ilka látta, inkább vidám, mint csalódott. Sokáig ültek ketten, a táncosokat figyelve. Ilka remélte, hogy anya nem aggódik apáért, remélte, hogy nem tűnik el az az ismeretlen mosoly, amivel anya a zenét hallgatta, s nagyon remélte, hogy apa hamarosan visszajön, s újból tánkra kéri feleségét. Megyek, megnézem apát, csúszott le a székről, amikor úgy érezte, nem bírja tovább. Jó, de ne menj messzire, egyezett bele anya, s tovább ringatta magát a zenére, nehogy elkallódj! Ilka a rózsáskapuhoz szaladt, s kibámult a sötétbe. A kapu előtt közelebb, távolabb kis csoportokban emberek beszélgettek. Ki tudja, melyik csoportban áll apa, gondolta, közelebb kéne menni, mégsem kiálthatja el magát, bár legszívesebben ezt tette volna. Kis töprengés után átlépett a színes lámpák fényén, át a sötétségbe, s elindult a fehér kerítés mentén tapogatózva. Várta, hogy szeme megszokja a sötétet. Egyre közelebb került a sötétben álló épülethez, melyben a talán még mindig ott áll a színpadon a gonosz boszorkány édes illatú mézeskalácsháza, ahová kedves szóval csalogatja a hisztérien gyerekeket. Ilka megborzongott, s úgy érezte, vissza kell futni gyorsan, mielőtt valami nagy baj történik.

A zene hirtelen elhallgatott, s Ilka fojtott kuncogást, suttogást, s valami nyögdecselést hallott, amit semmihez nem tudott hasonlítani. Szemét erőltetve fúrta a sötétbe, a félelem és a kíváncsiság egyszerre kényszerítette maradásra és futásra. Édesem, te, mindenem, te, nyögte valaki, szinte közvetlenül Ilka előtt, gyorsan, gyorsan, lihegte egy másik, s Ilka két egymásba gabalyodott árnyat látott, akik mintha birkóznának vagy küzdenének egymással, s a következő pillanatban azt is meglátta, amit soha, de soha nem kellett volna meglátnia, hogy apa az egyik, aki ott tekereg, mocoog a fal tövében, apa az, mondta ki magában, s nem tudta, hogyan fog visszatalálni. Megtaláltad apát, kérdezte anya, amikor meglátta. Ilka lehajtott fejjel állt az asztalnál, egyik lábával a fehér kavicsokat kotorta, kis púpcskát kotort össze, aztán hirtelen szétrúgta. Nem, ingatta a fejét, mert megszólalni nem tudott. Anya arcáról már eltűnt a vidám pirosság, mosolygós szája elkeskenyedett, haja szemébe hullott. Biztos mindjárt jön, mondta Ilka és szomorúan nézte anya doboló ujjait az asztalon. Persze, persze, felelte anya, aztán mennünk is kell, mert nagyon lehűlt a levegő. Nem fázol, kérdezte idegesen. Nem, nem, egyáltalán nem fádom, bizonygatta Ilka, pedig minden porcikája reszketett.

Bartl József:
Négy jel

László Zsolt

Etűd bentről...

Este volt
 Este lesz
 Vagyok
 mint fa
 kérgén a
 lágy moha
 Fölöttem
 az ég
 Alattam
 a föld
 mostoha
 Csak mélyen
 bentről
 súghatom
 feléd hogy
 Most soha...

Kéteesség

A tű szúrásával
 sebzön vérzésig bántott...
 Csak volt az asztalon
 Varni nem akart vele senki
 én sem tudok varni...
 Apróságok tündérei tettek
 velem gonoszszágot
 vagy én felejtettem el
 megint valamit...

Szocreál rettegés...

Amikor lehánytad
 a Lenin-szobrot és
 késve értél haza
 szüleid már aludtak...
 Mindenki félt reggel
 ébredés után de
 a takarítók is
 ott hugyoztak
 Bár őket csak a
 szükséglet szólította –

Pszichológiai fitnessz

Dagad a fénylő hold
 mint egy égi disznó
 hízik velünk a rend
 gombokat pattantón
 Diétánk a hajnal –
 Ébredés a bajban...

Tóth Imre

Mantra

Ki kell lépni a halálkerékből,
ki kell lépni a körforgásból,
ki kell lépni a teremtésből.
Ki az, aki meg tudja hajlítani
a szelet?
Én vagyok az, aki kilép
a körforgásból,
én vagyok az, aki kilép az
újjászületésből,
én vagyok az, aki kilép a
teremtésből,
én vagyok aki kilép a halálkerékből.
Én vagyok, aki meghajlítja a szeleket,
aki kifényesíti, vagy elhomályosítja
a Napot, és a holdat.
Én vagyok, aki mindenből kilép.

Bánatkészlet

Születésed óta ismerlek, és most fájdalommal
tölt el, ahogy látom, hogy szenvedsz.
Feletted lebegek, ott, ahol ülsz az elhagyott lakásban,
és senki nem vigasztalhat meg téged.
Belelátok az emlékeidbe, érzem, amit érzel, látom, amit
látsz. Hallom, ahogy gyermekkorodban a felnőttek
suttogva beszélnek, mik lesznek majd az idők jelei.
És, hogy a megbocsátott bűnnek is van következménye.
Mi nem a szerencsében bízunk. Hanem bízunk az örökkévalóban.
Emlékszel, amikor minden postaládába bedobtak egy szórólapot?
Ez akkoriban még nem volt szokás. Az állt rajta: Ki volt előbb?
Később minden darabját összeszedte az elhárítás.
Bujkálsz az életedben, mint egykor az őskeresztények a
katakombákban. Talán te is rájössz majd, hogy van megváltás.
De addig emlékezetet adok neked, hogy emlékezz azokra,
akik mindhalálig szerettek téged.

Turbuly Lilla

Út sárga fákkal

– Biztos, hogy ne maradjak inkább itthon? – harmadszor kérdezte a férfit, és harmadszor kapta ugyanazt a választ ugyanazon a halk, fáradt, türelmes hangon. Nem, szó sem lehet róla, nagyon jól meglesz ő itt estig magában, ha meg bármi történne – de semmi sem fog történni, higgye el -, átszól a szomszédasszonynak.

- Legalább ülhetek a gép előtt egész nap, nem lesz, aki morogjon érte.

Pedig dehogy ült már egész nap a gép előtt. Jó, ha egy órát, vagy még annyit sem, az utóbbi néhány hétben túlságosan gyenge volt ahhoz, hogy tovább fent maradjon. Erőltette pedig: felkelt, visszafeküdt, kijött a hálóból, bement a hálóba, de egyre rövidebbek lettek ezek a magából kikényszerített fentlétek, és egyre hosszabbak a fekvé töltött periódusok, amikor nem olvasott, nem csinált semmit, csak nézett maga elé.

- Vagy fordíthatnál egy kicsit – mondta az asszony minden meggyőződés nélkül.

- Lehet, hogy fordítok is – válaszolta minden meggyőződés nélkül, pedig hetek óta ki sem nyitotta a regényt, amivel hónapok óta készen kellett volna lennie. A kiadó meg mindig beleegyezett, ha határidő-hosszabbítást kért, mert éppen halódott, és amúgy sem tudta volna kifizetni a munkáját.

Összepakolt az útra, aztán átvitte az ágyneműjét a nappaliba, hogy hajnalban, ha fölkel, ne ébressze fel a férjét, olyan rosszul alszik úgylis. És mert ezen az éjszakán maga is sokat volt ébren, hallotta, ahogy a másik járkál a szobában, kimegy a fürdőbe, aztán visszajön. Amikor felkelt, öt perccel előbb, mint hogy az ébresztőóra megcsörrent volna, ott talált a fürdőszobában, a gyógyszeres szekrény mellett egy nyakánál eltört üres ampullát. Akkor majdnem otthon maradt. Ült egy kicsit a konyhában, a lassan kihűlő kávé mellett, hogy így majd talán lekési a vonatot, de azt sem akarta, hogy a férfit furdalja a lelkiismeret, ezért az utolsó percben mégis elindult, de előtte még halkán benyitott a hálóba, ahonnan most egyenletes szuszogás hallatszott.

Október végéhez képest enyhe volt az idő, a vonatban szinte túlzásnak érezte, hogy fűtenek. Egy férfi ült a fülkében, ahova belépett, a tőle legtávolabb eső sarokba telepedett, és –bár még sötét volt, és az imbolygó, gyöngye lámpafényben alig látott – kinyitotta a magával hozott mappát. Minden képe ott volt, amit a kiállításra szánt, vagyis nem a képek, persze, hanem a képek képei. Rakosgatta őket ide-oda, időnként írt valamit egy üres lapra, kettőnek jobb címet keresett, de nem talált. Közben reggel lett, lassan hátráló köddel és lassan győző napsütéssel. A vonat néha lassított, néha megállt, de kevés utas szállt fel, és a fülkékbe nem nyitott be senki.

Tíz óra körül zenélni kezdett a telefonja, megijedt, hogy a szomszédasszony keresi, de a galériás hívta, hogy gond adódott egy másik, aznap nyíló kiállításon, muszáj volt odamennie, sajnálja, de így az asszonynak is tovább kellene utaznia, egy főváros környéki kisvárosba, ott tudnak találkozni. Később sokszor gondolt rá, hogy akkor, a következő állomáson kellett volna leszállnia, megvárni az ellenvonatot és hazamenni. Esetleg azt mondani a galériásnak, hogy nincs ideje még többet utazni, vagy a megbeszélthelyen találkozni, vagy seholy. De nem mondta, mert akarta azt a kiállítást, élete első önálló tárlatát. Vagy akkor legalábbis azt hitte, hogy akarja.

A vonat késett valamennyit, így már reménytelennek tűnt, hogy elérje a csatlakozást, és az is, hogy este az utolsó járattal vissza tudjon indulni. Némi telefonálgatással kiderítette, hogy van még egy busz két órával később, de azzal csak tizenegyre ér haza. A mozgólépcsőn vette észre, hogy valami hiányzik a kezéből: a mappát, amiben a képeket meg a jegyzeteit hozta, elhagyta valahol. Visszament a vonathoz, de már kitolták valami külső vágányra. Egy vékony, cserzett arcú férfi, sárga mellényén pályarendező felirattal, megpróbált segíteni, elkísérte az irodához, ahol a vonatokon talált tárgyakat leadják, de ott sem volt. Feladta, és visszaindult a metróhoz, nem akarta a következő csatlakozást is lekésni.

A szárnyvonalat, amire egy másik pályaudvaron felszállt, még egyetemista korából ismerte, egy nagybátyja lakott arrafelé, de hozzájuk néhány megállóval előbb kellett leszállni, mint ahova most utazott. Az állomáson várta a galériás. Még sosem találkoztak, de látott róla egy fényképet, így a néhány várakozó közül nem volt nehéz felismerni. Elindult felé, és közben látta, hogy a férfi még mindig a leszállókat nézi, csak az utolsó pillanatban vette őt észre, amikor oldalról odalépett hozzá.

A bemutatkozás után elindultak, át az állomás mögötti parkon. Kora délután volt már, és olyan meleg, mintha legalábbis szeptember eleje lenne vagy késő augusztus. A férfi nem is hozott kabátot magával, és az asszony is a karjára terítette a sajátját, túl meleg lett volna. Járdá szelte ketté a parkot, de a szürke csikból csak itt-ott látszott valami a sárga levéltakaró alatt. Sárgák voltak a fák is, aransárgák mind. Se rozsdavörös, se barna nem vegyült a színbe, nem látott még erdőt soha ilyen árnyalatok nélkül, egyetlen színre váltani. Szombat volt, az emberek kihasználták a valószínűtlenül szép időt, üdögéltek a padokon, gyereket és kutyát sétáltattak. Mellettük egy kölyök épp egy spánielt, az asszony nem tudta megállni, hogy utána ne forduljon egy pillanatra, a férfi azonban észre sem vette. A kiállításról beszélt, arról, hogyan képzei a termék beosztását, a katalógust, kit kérne fel a megnyitóra.

Ott, ahol a park és az út véget ért, egy kis tér következett, a túlsó, város felőli oldalán egy cukrászdával. Patinásnak akart látszani, de nem volt az a naptól kifakult mályvaszínű függönyeivel, a háttámla nélküli, párnás, kerek ülőkékkel a szintén kerek műmárvány asztalok körül - az asszonyt az ágy alól kihúzható kórházi székekre emlékeztették, amiken fél óra után menthetetlenül megfájdult a háta.

A férfi előhúzott a kordakója zsebéből egy kis füzetet, és szakadozott, szögletes betűivel odaírt egy-egy szót a jegyzetei mellé, ha közös nevezőre jutottak valamiben. Látszott, hogy feszélyezi a helyzetet, jobban, mint az asszonyt, és ezen csodálkozott is, mert általában ő volt az, aki zavarba jött, ha első ízben kellett találkoznia valakivel, de most talán még ehhez is fáradt volt. Lesz egy önálló kiállítása egy divatos galériában. Na és? Amire évek óta várt, az most feladatnak tűnt annyi más feladat mellett, semmi másnak. Pedig még sosem hallott egyszerre ennyi jó szót a képeiről, a férfi többször is visszatért rá, hogy nem tudja megmondani, miért hatnak rá annyira, de hatnak. És biztos benne, hogy ez a kiállítás esemény lesz, a művésznőnek (így mondta) pedig nemcsak lehetőség, de a tényleges kiugrás. Hol a vékony, kicsit borostás arcot nézte, hol a grafitceruzával játszó, mozgékony ujjakat, és közben nehezen tudta magát azonosítani azzal a művésszel, akiről a férfi beszélt.

Otthon felejtette az óráját, de a cukrászdában volt egy a falon, arra pillantgatott néha, hogy le ne kesse a vonatát. Egy óra múlva elindultak vissza az állomásra, át a parkon, újra. Még mindig sütött a nap, de már ferdébben estek a sugarak a lombok közé. Kicsit feltámadt a szél, és a fákról peregni kezdtek a sárga levelek. Az állomásra érve a férfi elbúcsúzott, és elindult egy másik úton, az ottani galériája felé. Az asszony le-föl sétálgatott az épület előtt, és közben küldött egy sms-t haza, hogy csak a későbbi busszal érkezik – nem akarta felkelteni a férjét, ha aludna éppen.

Már túl volt az átszálláson, és a busz indulására várt, amikor megszólalt a telefonja. A szomszédasszony hívta, mert mégiscsak történt valami. A férje délután olyan rosszul lett, hogy muszáj volt kihívni a mentőket, bevitték a kórházba, az orvosok azt mondták, valószínűleg meg kell operálni.

Úgy érezte, a világ leghosszabb négy órája vár rá, négy óra, amikor nem lehet mást tenni, csak ülni és várni. Közben besötétedett, hiába erőltette a szemét, nem látszott már semmi az út melletti tájból, csak a szembejövő autók fényszórói. Egyszer álltak meg útközben, egy sztráda melletti pihenőben. Ahogy fel akart állni, begörccsölt egy izom a combjában, mozdulni sem tudott. Az út hátralévő részében próbálta nyújtani, hajlítani a lábát, amennyire a szűkös hely engedte. Az éles fájdalom néha minden figyelmét magának követelte, de lassacskán tompulni kezdett, és maradt újra a tehetetlen várakozás.

Tizenegy után öt perccel értek a városba. Az állomásról azonnal a kórházba indult. Az onkológiáról átküldték a sebészetre, oda is ismerte a járást, és ismerte az ápolónőt is, aki az egyik lift felé intett a fejével.

- Egy órája vitték fel a műtőbe. Meg akarta várni magát mindenáron, de muszáj volt elkezdni. A műtét még két és fél órát tartott. Amikor végre kinyílt a lift ajtaja, a kerek ágyon fekvő alak olyan idegen volt a fejére húzott zöld sapkában, hogy ha nem tudja, hogy senki mást nem operáltak aznap

éjjel, meg sem ismeri. Aztán ránézett a karjára, és az végre ismerős volt. Indult utánuk a kórterembe, de a nővér, aki az infúziós állványt tolt, szólta, hogy az intenzív részlegre viszik. Öt percet maradhatott vele, aztán hazaküldték. Az orvos csak annyit mondott, hogy az operáció a lehetőségekhez képest sikerült, többet még nem tudnak, talán majd reggelre.

Háromra ért haza. A lakásból olvasta ki a nélküle töltött nap nyomait: a mosogatóban két tányér és egy kávéscsésze, néhány csikk a hamutartóban. Az íróasztalon, a gép mellett szétszórt CD-k, papírcetlik, az egyik a férfi hosszúkás betűivel Joan Baez, a másikon Koncz Zsuzsa neve. Így szokta hazavárni: a frissen letöltött zenékből kiválasztott egy számot, amiről tudta, hogy az asszony is szereti, azzal. A hálóban néhány szétszórt ruhadarab – a szomszédasszony keresgethette össze, mit kell a kórházba vinni. A fürdőben a reggelről ott felejtett mellett még egy kitekert nyakú ampulla.

Émelygett a fáradtságtól, levetkőzni sem volt ereje, ruhástól dőlt le a nappaliban a kanapéra, azzal, hogy megpróbál aludni pár órát, aztán megy vissza a kórházba. Azonnal álomba zuhant. A férfival álmódott, azzal a másikkal. Szeretkeztek, és álmában sem értette, hogyan történhetett, hiszen tudta, hogy aznap találkoztak először, és azt is, hogy abban a cukrászdában nem érzett semmit, semleges jóindulatot talán. Álmában nem tudta, hogy álmodik, olyan valóságos volt minden: a karizmok a férfi feszes bőre alatt, a nyaka alatti kis gödörbe sikló nyelv édessége, a tenyere a mellén. És az álom nem párolgott el az ébredéssel, hiába szeretett volna nem emlékezni rá.

A férje többet nem került ki az intenzívről, és nem is tért magához. Még tíz napot élt, legalábbis a műszerek még tíz napig tartották életben a testét. A kiállítást két héttel a temetés után nyitották meg. Sokáig el sem akart menni, aztán mégis végigcsinálta: mosolygott, ha mosolyogni kellett, végighallgatta az ilyenkor szokásos, műértőnek szánt ömlengéseket, válaszolgatott egy újságíró kérdéseire. A galériással a köszönésen kívül néhány mondatot váltottak csupán, gyakorlati teendőkről szóltak azok is. Ha egy kicsit kevesebben lettek volna a kiállítóteremben, talán úgy tűnik, hogy kerülnek a másikat.

A férfinak nem lett igaza, a kiállítás nem hozott különösebb sikert vagy elismerést, arra még várni kellett egy évet, ahogy mondani szokták, bár az asszony akkor már egyáltalán nem várt semmire és senkire. De festett egy három képből álló sorozatot Út sárga fákkal címmel, amit bemutattak a Műcsarnok éves tárlatán. És akkor.

Korniss Dezső: Küzdés

Böröndi Lajos

Egy képeslap hátoldalára

Valaha azt hittem,
egy szál fenyő is őrzi a fenyvesek zúgását.
(Közös emlékezet?)
A végtelen pusztulásban
egyetlen fenyőmagba kódolva
a túlélés.

*Mert Ő így teremtette, hittük,
törekenységében is öröknek a világot.*

Ma már elhiszem,
hogy a folytonos újrakezdés
nem mindig hordozza magában
a folytatást.

Azért persze van remény,
szőlőmagban szőlő ígérete.
A kétségbeesés gyönyörűsége is
elvezet a halálig.

Bártfa, 2008. augusztus 22

Lassan, énekelve

Benned keresem másik önmagam,
arcom tükrében magadra ismeresz.
A pillanat mély kútjába néztünk,
szorítjuk egymást hosszan szótlantul.

Külön világunk védelmez, megóv,
hogy ne vesszen a gyermek belőlünk ki.
Burkát áttörni nem szeretnénk, zárját
kútba ejtett kulcs nyithatná csak ki.

Légy enyém, s tiéd lenni vágyok.
A léleké is a test kalandja.
Rád nézek és reszketni kezdek,
Megölelsz, mintha te is fáznál.

Benned találtam önmagamra.

időszalag

ha nyelved kútja fölé hajolsz
az időbe belenézel
régen nem ízelt ízeket
ízlelsz nyelved hegyével

beleborzongsz őseid
világába alámerülve
a titkok mély vizébe
mintha a végtelenbe

az idő végül semmivé
válík a múlt jelen lesz
mint egy képeskönyv kinyílik
hozzásimul kezedhez

képek merülnek fel ahogyan
ők az ősök láttak
nyelvükben élész szavaik
marják ínyedet szádat

Molnár Krisztina Rita

KÉK KŐMACSKA

Egy Elizabeth Ledersberger-Lehoczky szoborhoz

A kandalló ma kormos és hideg.
Kint eső, eső, eső.
Kék kőmacska gubbaszt a szőnyegen,
és így ült itt ma egész délelőtt.
Hunyt szemmel várja, hogy mi lesz,
ki jön, ki megy, ki hoz be végre fát,
kit dorombolva úgy izzítson át,
mint őt a Nap,
mit reggelente ölbe kap,
és az égre dob.

Hunyt szemmel, kihunyt tűz előtt,
ül ma Basztet itt,
mióta vár,
hever a szőnyegen,
érintse végre kéz,
gerincén szikra fusson át,
amint egy óvatos tenyér
teste hús terébe ér,
mióta már,
így várja ő türelmesen
– száz év egy délelőtt –,
hogyan a kandallóban tűz legyen.

Elizabeth Ledersberger-Lehoczky: Kék kőmacska

Négy haiku a kertből

1.

Egy szem ribizli
piros kötényembe hullt.
Hogy hízik a répa!

2.

Egyszem gyümölcsét
ringatja minden ághegy.
Hogy süssek pitét?

3.

Rózsabokromra
font fészket a darázspók.
Nem permetezek.

4.

Langyos az este.
Sáska bújt szoknyám alá.
Nem kergetem el.

Küklopsz-fal

Nap mint nap befalazza,
késéles köveket rak,
nincs ajtó, csak a kőfal,
nem surran be a hangom,
nem csordul be a fény sem,
csak rám vár a sötétben,
bontsam már ki a falból,
éhen hal, belefullad,
sokszor nyélbe ütöttem,
jó párszor kifalaztam,
ám egy perc is elég, jaj,
lábam csak kiteszem, már
újból kezdi előlről,
rakja újra meg újra,
úgy fél, egyre csak épít,
építi egyre,
kibontom,
építi,
bontom,
építi,
bontom.

Somogyi Zoltán

131

Tizenhat éves voltam, mikor meghalt az apám; és tizennyolc, mikor először találkoztam a nővéremmel. Egyszerűen csak eljött bemutatkozni. Azt mondta, nem hagyta nyugodni a gondolat, hogy ő tud rólam, nekem pedig sejtetemem sincs az ő létezéséről. Szerinte ez nem volt fair. Úgy érezte, jogom van tudni az igazat. Meg hogy megvethetem érte, de nem akart tovább hazugságban élni. Vagyis főleg azért maga miatt csinálta, a saját megnyugtatójára. Mondtam neki, hogy ezt nem tartom bűnös önzésnek. Más nem tudtam mondani, hiszen attól, hogy ugyanaz a férfi nemzett minket, még idegenek voltunk egymásnak. Ő elmesélt mindent az apánkkal közös életéről, mutatott fényképeket is, aztán meghagyta a számát azzal, hogy ha találkozni akarok vele, vagy kérdeznék valamit, hívjam bátran, de megérti azt is, ha soha többé nem akarnám látni. Ez a nagy megértés azért kissé már irritált. Utána azon gondolkodtam, hogy tényleg volt-e jogom megtudni valamit, amit apám nem akart elmondani. Másvalaki igazságához van joga az embernek? És hazugsággá tesz-e egy egész életet egy rajta kívülről érkező, idegen igazság? Összességében megkönnyebbülést éreztem, mert apám kettős élete és második családja sok mindent megmagyarázott. Többé nem volt bűntudatom, amiért nem szerettem. Bár kissé hiányzott ez a bűntudat. A nővérem csak ritkán látta az apánkat, de olyankor csodás órákat töltöttek együtt. Az apánk elhalmozta őt ajándékokkal. Én gyakran találkoztam apámmal, hiszen velünk élt, de sose voltak köztünk nagy érzelmek. Hűvös volt velem, vagyis inkább semleges. Az ajándékokat mindig anyámtól kaptam, vagyis ő adta át nekem, persze a kettőjük nevében, és nyilván a megvételükhöz kellett apám pénze is. A mi családi képeinken apám csak rajta van, de nem szerepel. A nővérem által mutatott képeken boldog. De akkor miért velünk élt, ha velük érezte jól magát? Ezzel vezekelt a hibájáért? Apám eltitkolt élete rádöbbenett, hogy senkiről sem lehet biztosan tudni semmit. Még azok is kifürkészhetetlenül rejtélyesek, akikkel a fél életünket leéljük. Minden csak látszat, csak a működő felszín. Próbáltam gyűlölni apámat, amiért a gyermekkoromat áléletté tette, de furcsa mód a csalása inkább vonzóbbá változtatta a személyiségét. Irigyeltem, mert kétszer olyan gazdag életet élhetett, mint mások, mint én. A féltestvérem csak négy hónappal idősebb nálam, vagyis apám úgy nemzett engem, hogy róla már tudott. Én válasz voltam, reakció. Olyan ez, mintha apám lánya részt vett volna a fogantatásomban. Én az vagyok, aki ő nem lehetett? Ha igen, akkor apánk iránta követte el a nagyobb bűnt. És mi vajon bűnt követtünk volna el, ha véletlenül megismerkedünk, és szerelembe esünk egymással, mikor még nem tudta ő sem, hogy féltestvérek vagyunk? Nem, nem lett volna bűn, ártatlanság lett volna, de apánknak bűne lett volna. Hallgatott volna-e vajon akkor is? Hiszen csak az bűn, ami kiderül. Nem, végül is azt hiszem, apám mindent jól csinált. Döntéseket hozott, érvényesítette az akarát és fegyelmezetten kitartott. Csodálom őt? A lányát meg sajnálom. Én az ő helyében elég erős lettem volna, hogy apánk titkát megtartsam. Azért lettem én az erősebb, mert apám talán velünk érezte jobban magát, talán az volt az igazi személyisége, amit nekünk mutatott, talán a velünk elmorzsolts élete volt a szeretett élete, és a nővéremnek játszotta meg magát. Talán, vagy bizonyosan? Mit számít az? Mi lehet bizonyos az életben egyáltalán? Sosem fogom felkeresni apám lányát, ez azt hiszem bizonyos. Nem alázom meg ezzel.

(2009-06-28)

137

Ennek a szövegnek ez nem az első mondat. Úgy tűnhet, valóban, mintha az lenne, de ez csak látszat, érzéki csalódás. Mert ennek a szövegnek nincs, még véletlenül sincs, egyáltalán nincs első mondata, mert nem is lehet neki, ezért aztán az a mondat ennek a bekezdésnek az elején, biztos, nyilvánvaló, hogy nem lehet egy első mondat. Nem lehet első mondata ennek a szövegnek, mert ez a szöveg

végtelen.

Hű! Igen, végtelen, tehát se eleje, se vége nincs soha, sehol.

Mivel ez egy végtelen szöveg, benne van minden. A minden alatt nem csak minden eddig megtörtént dolog értendő, hanem a jövő is, és minden olyasmi is, ami nem történt meg, de megtörténhetett volna, és minden olyasmi is, ami majd eztán még megtörténhet.

A végtelenre rápillantva sosem mérhetjük be egészen, mert hiszen végtelen, hanem mindig csak egy végesnek tűnő részletét láthatjuk, egy szakaszát, egy töredékét.

Legalábbis eddig így volt.

Merthogy ez a szöveg átlép saját árnyékán, teljesíti a lehetetlent, az eddig elképzelhetetlent, vagyis egyben, kompakt módon, egy pillantással befoghatóan megmutatja a végtelent. Egy pillantással befoghatóan, bár az kérdés, hogy befogadhatóan-e is.

Az a gyönyörű, szemmel látható paradoxon történik meg ebben a szövegben, hogy a végtelen benne van a végtelenben. Mivel ez a szöveg maga is végtelen, illetve ezen a papíron egy végtelen szöveg egy részlete látható, de ugyanakkor bele van írva egy ponton szintén a végtelen.

A végtelen egy aprócska pontja itt egyenlő és azonos magával a végtelennel. Bravó!

Ráadásul nem is egy mondatban van benne a végtelen, még csak nem is egy szóban, hanem egy annál is kisebb egységben, mindössze egyetlen karakterben.

Íme, hát:

∞

Szédítő, ugye? Látni benne az egymástól anyagot elszívó galaxisokat, a hangyákat, a delfinek levegőbuborékait, hullámvasutat, bajuszt, vért, vonatot, verekedést, viszketést, vadkörtéket, és minden egyebet. Egyszóval mindent. Csodaszép a végtelen. Látni benne ezt a szöveget is, és benne önmagát is. A végtelen tükör a végtelennek. Az egyetlen, amiben egészen láthatja önmagát.

Természetesen, mondani sem kell, ennek a szövegnek ez nem az utolsó mondata.

(2009-08-20)

141

Egyedül vagyok. Ha körbe nézek, nem látok senkit, de attól még lehetnének mások, ám én egyszerűen tudom, hogy rajtam kívül senki sincs itt. Úgy képelem csend van, mert nem mozdul semmi, nem surran át egyetlen futama sem a szélnek a magasban, de mégis kellene lenniük hangoknak. Minden él, még ha most várakozásba dermedten, kíváncsian, és talán némi feszültséggel is nyúlánk tagjaiban, engem néz. Vagy ha nem néz, hát figyel, és vár. Arra vár, hogy mit fogok tenni. Hogy vajon elindulok-e közéjük, mert akkor, ha hozzám dörgölözve is, ha súrolva is egymást de utat nyitnának, és maguk közé engednének. De én nem mozdulok. Jó nekem így. Szinte élvezem az idő múlását, és azt, hogy a pillanat, a történést megelőző áttetsző, kimeredett, buborékpillanat ismétlődik. Nem nyúlik végtelenné, hanem újra és újra ismétlődik. Én tudom, hogy ez a pillanat nem csak történést megelőző pillanat, hanem történést utáni pillanat is. Mert velem és bennem megtörtént már minden. Várakozásom nem valamire várás, hanem pont egy vagy több mondat végén. Én már végeztem. Elvégeztem, amit akartam, amit kellett. Tudom, hogy hátam mögött ott van az ösvény, ami erre a pontra vezetett, de lábaim alatt nem érzem a hatalmas kavicsok keménységét, és a moha bársonyosságának, meg a föld puhaságának is csak az emléke van meg bennem, de ezek is egyre halványulóbban. Nem érzem a nap bágyadt fényét, ami pedig bőrömre fekszik, és nem érzem a melegét sem ennek a fénynek. Az árnyékok foltjaiból felém lendülő hűvösséget sem érzem. Érinthetetlen vagyok a körülöttem lévő dolgoktól. Mögöttem össze is zárulhatna a zöld kapu, mint két egymásnak csapódó tengerár, ha akarna, gyorsan, mint tenyerek, vagy lassan, növekedve, kihívva a teret, mint növényekhez illik, én nem mozdulnék már. Tudom, hogy meztelenségem minden férfit felizgat. Tudom, hogy szép vagyok, és úgy illek a tájba, hogy ugyanakkor meghökkentően idegenszerű is vagyok benne. Borostyánszínem, és testem idomai kecsesnek, törekenynek tűnnek a hatalmas törzsek geometrikussága közt. A nélkülem idillikus és szelíd, kedves vidék miattam irdatlanok tűnik, és baljósatúnak. Gonosz hangulat szivarog a láthatatlanná feketülő sűrűből. A vén kéregsebek ijesztő mementónak érződnek makulátlan felszínem mellett. Én mégse félek. Tartásomról nyugalom árad. Nem látzom fáradtnak, izgatottnak, nem is vagyok egyik se. Töretlenül előre nézek, mintha azt várnám, hogy előbukkan

valaki vagy valami. Pedig tudom, hogy nem fog jönni semmi, mert egyedül vagyok. Nem emelem föl a fejem, mégis a látóteremben van a facsúcsok fölötti égsv. Kékesszürke, és alig fodrozott. Távoli és komor. Olyan hideg árad belőle, hogy meztelenségem egy csapásra szánni valóvá válik. De valahol, láthatatlanul ott a nap, és rám zuhan a fénye, annak melengetnie kell kicsit, óvnia. A kis tisztás, vagy inkább csak nyiladék, ahol állok, barátságosnak tűnik világoszöld színű füveivel. Előttem az erdő egy tömbből faragottnak mutatkozik. Ezer vékony, törékeny lábbon álló lombpaplannak, ami ha lezúdul, megfolyt és elgyalul mindent. Tudom, kéjelgésnek látszik, ahogy itt állok, és kéjt meg vágyat ébreszthet bárkiben, aki látna. Nem vagyok dacos, ahogy az erdő harapni készülő szája előtt állok meztelenül. De nem is vagyok riadt, rémült, vagy reszkető. Apró vagyok hozzá képest. Mégis, érzem, ahogy szívom, görbítem az előttem lévő tömör teret, érzem, ahogy felém árad a hűvös, sötétzöld massa, és tudom, hogy valahogy sárga fényt derengek mélysége felé, és bezúrom közönyös ábrázatát. Beleszúrok, mint egy szilánk.
(2009-09-08)

151

Megtörtént hát, elvágtam az utolsó köteléket is. Míg anyám él, sosem lépek már be se az üzletbe, se a műhelybe, se a lakásba. Anyám akarta így. Elüldözött, és ezzel elkezdte az újabb ciklust.

Mi az amit érzek most? A szabadság felszabadító erejét? De felszabadító-e a tapasztalat, ha bekövetkezik az, ami előre látható volt? Hisz a jövő nem sorsszerű, mindig csak a múlt látszhat visszatekintve végzettszerűnek. Megkönnyebbülést? Csak arra a pillanatra, amíg leraktam hosszú évek hordalékait, hogy felvegyem az új terheket, amelyeket most már anyám haláláig cipelnem kell. Kétségbeesést? Nem, mert tudom mit tegyek. Nem is tehetek mást, a körkörös, ismétlődő átkot megtörni még nincs erőm. Azt anyámnak kellett volna megtörnie, de ő nem veszi észre, hogy megismétli saját anyja hibáit. Nem veszi észre, mert ő az anyjával maradt, nem tagadták ki, mint ahogy most a húgom is anyámmal maradt, hogy majdani gyerekeire átörökítse a rossz szokásainkat. Dühös vagyok emiatt? Igen. Mert nem a történelem ismétli önmagát, hanem mi ismétlünk meg egy történetet, mert benne nőünk fel, és a szerepek automatikusan osztódnak ránk, nem választhatunk. Sorsunk azzal teljesedik be, ha lázadunk a státusz ellen, amibe belenőttünk. De nem lázadni lehetetlen, ha a lázadó szerepét játszod el.

Még hiányzik a műhely tompa visszhangtalansága, ahol a húgommal varrtuk a ruhákat, hiányoznak a szövetek és kelmék métereivel telezsúfolt polcok a boltban, anyám látványa a pult mögött, ahogy a vevő kérését megértve körbetekint, kutatva a megfelelő anyag után. Hiányzik a dolgozós hétköznapi kipárnázott nyugalma, ami alatt bizsergetően parázslott a pamutba fojtott feszültség, és a varrógépek akaratlanul is versenyszerű zakatolása, meg a kapkodós, néma ebédek. Hiányzik, ahogy zárás után fáradtan felmáztunk a lépcsőn az emeletre, és hiányzik a frissen fürdött húgom szaga, meg az érzés, ahogy a hűvös szaténágyba belesüllyedtünk. A legjobban azoknak a pillanatoknak az erotikája hiányzik, amikor anyám bevezetett a műhelybe fiatalembereket, és láttam a szemükben a vágyat és az elismerést és a félelmet, amiért lemérjük majd őket, hozzáérve testrészeikhez.

Vajon anyám mit érzett, mikor az anyja szakított a nővérel? Örült, hogy több hely lesz az ágyban, vagy sajnálta az eltávozó meleget, amit a testvére jelentett? Anyja iránti elvakult szeretetében meggyűlölte a családot szétziláló tékozló lányt? És mit érzett anyám, mikor megtudta, hogy a nővére meghalt? És mit érzett a Mama? Büntudatuk volt, vagy megkönnyebbültek? A Mama igazolva látta önmagát? Vannak dolgok amiket sosem tudhattam meg, mert nem lehetett beszélni róluk. Képtelenség volt megkérdezni.

Húgom most egyedül varr, ujjait nem hajtja az én varrógépem sebesebb zakatolása. Az összhangzat összeomlott, a dinamika eltorzult. De idővel megszokja majd.

Álmomban én állok az üzletben a pultnál, és hallgatom a varrógépek zaját. Amikor bevezetek egy ügyfelet a műhelybe látom, hogy az egyik varrógépnél anyám dolgozik. A jövő végét varrja hozzá épp a múlt kezdetéhez. Rám néz és látom a szemében, hogy nem fog hozzáérni a testrészeimhez, mert fejből tudja a méreteimet. Érzem, ahogy erre a pillantására egyből lelohad bennem az izgalom, de örökre meg is szűnik minden félelem.

(2010-01-28)

Lángi Péter

HAIKUtya mindenségit

vagy körömverek / (Kányádi Sándor-osan), / rágott-szakadtak,
barangoláskor, / kettőezer-kilencben, / Magyarországon

Szemétsáv, rongycsík,
orrunknálfogva-tábla:
új útjeleink.

Utak császára
repszat faarccal, csattan,
s rokkan a vétlen.

Túltáplált önzés,
lomokkal hizlalt zsákok
útszélre vetve.

Megunt cédaként
fekszik árokba lökve
egy nyűtt heverő.

Bénán merednek
bunkóság rokkantjai,
tört hátú padok.

Zebben a két kéz,
zebben a tisztelet is.
Talán már ott sincs.

Hányan vergődnek
megtépett önérzettel
tétlen, szegényen?!

Luxus medence,
villa, pazar kocsi, jacht...
S ől a fagy amott.

Ablakok lógnak:
nyomorát szellőzteti
iskola, kórház.

Százezer is bér.
Hány gigász szolgálna meg
százmilliókat?!

A törvényes út
kacifántos, csigagyors.
Sánta igazság!

Közszolgává lett,
de nem a közt szolgálja,
s a közből magát.

Sok, ki lépcsőn áll,
azt hiszi, mindenható
s örökhatalmú.

Szlogenzászlócskák
lobognak kerge szélben,
s arcot takarnak.

Bármit tesz, mond Pál,
Péter pocskondiázza.
Ki lesz hiteles?

Megzavarodva
önmaguk foszlatgatják
nyűttkabát-pártok.

Erkölcünk fémpénz:
írás a szép szabályzat,
s a fej, ki köp rá.

Csecsemősírás:
öszönös tiltakozás
e világ ellen.

Horizontunkon
izzanak, füstölögnek
SMS-dühök.

Tömegbe bújt hős
tör-zúz, robbant, gyújtogat.
Ront, de nem henyél.

Ne így képzeljük
- csizma- s fegyverropogás -
mégse a rendet !

Bokszer, tőr, bomba -
már csupa fegyver a szó.
Kapocs lehetne!

Kardos Ferenc

Rabló

Én az idővel úgy vagyok,
mikor nem figyel Isten - lopok,
ha meg rajtakap:
nevet, ahogy rimánkodok.

S mikor kérdi, mire kell,
lódítok valamit, csak szám felel
ha meg rajtakap:
helyettem vezekel.

Kocsmá

A takács tervet, szövetet
kusza ábrándot szöveget.
A posztós a szabót várja
szót foltozgatni a korcsmába.

A varga agyon cserzett arccal
győzködik égetett barackkal,
de fitymálja a csizmadiát,
ki ippeg hányt...

Asztalos mester uram
és két szegény ács
borozva idézi, hogy
fröccsen a forgács

s mindig, mindig
van velük sógor, atyafi,
ki nagy bólintások közt,
együtt érzőn öblögeti.

Bekocog a hentes,
kinn hagyja az üstöt,
a kisüstöt jól viseli
a bozontos üstök.

Lába közt bújik az
inas, kit Kántorné
a kántorért küldött.
a korcsmába bé.

A csapláros egykedvűleg
locsolja a borba a vizet.
A csapláros egykedvűleg
locsolja borba a vizet.

Séta

Lassú a lépés, zihál.
Már nem riadtan figyelem.

Levelek aranykor-erein
az idő pulzusa lassul.
Szivárványszínükben rejtőzködik
még az ifjonti vérből, mi maradt,
az alvadó rozsda megfesti
a feketéllő gallyakat.

Lassú a mozdulat, lomha.
Minden pillanatra külön emlékező.

A tó vize, mint hideg acél:
gyűrődik rajta minden úszó tér.
S a horgászfűzek izgága ágai
fázó halak közt keresik aranyló
békéjük végső fogását.
Csónakok szomjaznak odaát.

Lassú a szívverés, nyugtató.
Visszakeresem minden szívverésem.

Esik. Mosakodnak megkövült
lábnyomaink s erőre kapnak a füvek
az aszfaltrend alatt, lázadni kezdenek.
Lázadásuk kínkeserves, hiábavaló,
mégis mindig, még mindig
mosolyra fakaszt. Derűs és nyugtató.

Bence Lajos

Élmény

(Vers a „mintha” sorozatból)

Mintha egy erdőben
állnék: köröttem
megannyi árnyék,
csak a földszínen
szűrődik némi fény.
Mintha gyökerek közt
állnék, kívül a kert,
belül gőzölgő föld -
esetlen ajándék.

Nó ki a fából a fény,
s fáma sem szól arról,
hogyan a szű melyik
évszakban szereti
leginkább a fát...
a sár a mohát.

Állok a gyökerek
ernyője alatt,
kinn sugárzó nap,
repkedő madarak.
Idebenn meleg,
sötétlő harmat...

Vallani kell, mindig vallani (a magyar-magyar szolidaritásról)

Szekeres Ilona versmondónak

Ha az itt-lét
csaholását csak messziről
hallani, s a csend rikoltása
is visszhang csak a térben
oly távoli, s oly ledér,
mint kertek alján a dér,
de mégis kínok kínjával
gyötör ott belül:
mert nem elég a sírás,
a panasz hangján szólani,
ásítva hozzá, de lefejtani
a gallyat a fáról,
befurakodva a kéreg alá,
s hallgatni a vérző göcsört
fájdalmát és együtt érzőn
vallani, folyton vallani!

S az sem elég, bár
gyakran szól róla nóta,
csacska sláger és
hasztalan hallali, ha
írásra áll a kéz, s
bentről kódok tömege
kíván halottak hangján
szólani, nem elég az
egykedvű krónikás
grafomán-buzgóság, mert
mást jelent: vallani.

Vallani a múltat,
vallani reggel,
vallani este, üzenetet
űzve Budára, Pestre,

vallani az országos
nyomort, vallani a népet,
kit sorsa bekormozott,
vallani és vallani,
míg az ölés tudománya
ölelésbe vedlik, közelebb
hajolni, mit pöfög a lilalángú
mély, titkok tudója, mit
súg-susog, míg bennünk tusát vív
a pörlekedés a pörölyvel,
paraj-szavunk a köszvény
bozóttal megbékél.

S fogva egymás kezét,
érezni egymás nesztét, szeszélyét
szavát, lajstromba
venni Szovátától Szabadkáig
Mádéfalvától Kórógyig
mosoly-helyeket,
a békesség házait,
boldogság kunyhóit,
simogató szellőit lékelt
életeknek, s a léleknek,
kémlenni a dalra
fakadó határt, ameddig
a szem ellát,
e zord tér-időben, fagyba
vert országon rohanni keresztül,
hol pengeként pendül a jégcsap,
marasztalva a csodát, kézen
fogni mások iszonyát,
egy ország tótágas
viszonyát...

Vallani, folyton vallani!

Búcsúszavak Utassy József, Kossuth-díjas költő halálára

Nehéz összerakni az augusztus 27. és szeptember 8. közötti időszakot. 27-én, délelőtt 10 óra körül hívott fel Zsóka a szerkesztőségben, hogy kora reggel a költő, a barát és férj – végleg eltávozott. Ott, a zalaegerszegi pózvai Külső-Kórházban, ahol néhány napja látogattuk, s ahol csak ziháló lélegzete jelezte: teste még küzd... Aztán bejött, elmondta, amit tudott. Az évek óta összehalmozódott betegségek egyszerre lobbantak fel, s tették ki a pontot az életút végére. S most az a kötelességünk, hogy értesítsük a sajtót, rádiót és televíziót, hogy Utassy József, Kossuth-díjas költő eltávozott e földi világból. S életműve immár lezárulva, elfoglalja helyét az egyetemes magyar irodalom univerzumában. Tapasztalnunk kellett: pályatársak, barátok, ismerősök, olvasók hívtak fel, küldtek e-mailt – a rédicsi lakás címére, a szerkesztőségbe egyaránt –, hogy döbbenetüket, együtt érző részvétüket fejezzék ki a halálhír hallatán. Aztán szeptember 8-án szentmise a templomban, és a szertartás a temetőben.

A kis zalai faluba százak érkeztek, a végső búcsúztatóra.

Vasy Géza az Írószövetség elnökeként szólt, de fájdalmas „siratója” egy nemzedék nevében fogalmazta meg a hiányt, melyet a költő távozása hagyott.

És aznap esett az eső... A néphagyomány szerint – ez az ég gyásza. Néhányan – hozzá közel állók – nem restellték első benyomásaikat papírra vetni, a veszteség súlyát felmérni. Versben és prózában. Ezekből a reakciókból állítottunk össze egy kis gyűjteményt, mely írások – perelve az elmúlással – elsősorban élő embert, az érvényes szavú poétát állítják elénk.

P. I.

Balogh József

Leroskadt szavak

– szakadt sorok Utassy József halálhírére –

Szívembe dörömbölt a hír,
a hihetetlen bizonyosság.
Illés próféta maga fogta ki lovait.

Ballagsz te, jövők én,
kézen fog a költemény,
ő cípel most tefeléd,
közélt a Messzeség.

Törékeny tested álma
fölér a délceg Szabadságba.

Magamba–sajdulok,
belém–sajdulsz,

belém–ajdulok,
magamra–ajdulsz.

Dúsabb lesz fölötted a fű,
ez a piros-fehér-zöld keserű.

Öleljen a rédicsi csönd,
légy az Isten kedélyes társa!
Leng fönt
felhőarcod hófehér szakállá.

Én láttam az angyalok szemét!
Megrendült, egész nap sírt az ég.

Péntek Imre

Búcsú a baráttól és költőtől

Tisztelt gyászolók!

A megrendültség, a veszteség felmérésnek első pillanatai ezek, amikor itt állunk az utolsó út előtt... A Fekete út előtt, ahogy Kabdebó Lóránt emlékező cikkének címéül adta a Magyar Nemzet szombati számában.

Engedjék meg, hogy a megfogyatkozott Kilencek nevében – hiszen Rózsa Endre már nincs köztünk – külön is elbúcsúzzunk Utassy Józseftől, barátunktól, pályatársunktól, a Kilencek költői csoportjának meghatározó alkotójától. S persze nekünk, szűkebb körben, a közkedvelt Dzsótól. S tán érthető, miért én vállaltam az elköszönő szavakat. A sors úgy hozta, hogy az utóbbi öt évben mindketten zalaivá váltunk. Többször találkoztunk, Bázakerettyén, az utókezelő intézetben, s később gyakran meglátogattam a rédicsi családi ház szépen berendezett manzárdjában. Tapasztaltam kedélyhullámozását, jó vagy rosszkedvét, pódiummúsort alkotó kedvtelését, amit több településen is előadtak. S közeli tanúja lehettem a betegséggel való birkózás stádiumainak, a gyógyulás reménykedésének és a végzetes, visszafordíthatatlan folyamatoknak, amelyek ide vezettek, földi pályafutása végéhez. A sírhoz, melyben a Kisjóska is végleg elpihent.

Nehéz az elmúlt majd ötven évről beszélni... Nagyon egyszerűen szólva, együvé tartoztunk. Összekovácsoltak az egyetemi évek, a kollégiumi szobák, az első versek, az irodalmi szervezkedések. Egy

volt a szándékunk: gyönyörűket írni. Az a három év, amely alatt az Elérhetetlen föld végleges formát öltött, a hatvanas években, eltéphetetlen szájakat szőtt köztünk. Tragikus és vidám pillanatokból, beszélgetésekből, borozásokból. Szakmai vitákból és megnyugvásokból. Olyan köteléket, melyet a hozzánk nem épp kegyes idő sem tudott eltépni. (Bár sokan jószolták ezt.) Sőt, megerősített. S ennek baráti és szakmai közösségnek, szövetségnek kitüntetett pontja volt Dzsó egyénisége, személye. Pazarul gazdag költészete aranyfedezetével, kérelhetetlen, meg nem alkuvó magatartásával, metszően éles és pontos ítéleteivel. Igazodásunk sarkcsillagát szemléltük benne. S ma még jobban érzékelhető: nem tévedett. És nem tévedtünk. Társunk volt, amikor fénykorát élte: ahol csak megjelent, hatott, hódított. Kérelhetetlen igazságaival, verseinek megfoghatatlan édességével, mely első hallásra elbűvölte a közönséget. Sokan vélték felfedezni benne a nagy elődök reinkarnációját. Amikor „nagy szemé fénybe borult / homloka, arca kigyúlt. / Március angyala jött hozzá kipirultan a láztól / diktált néki, dalolt: / forradalom szaga volt.”. A felfelé ívelő pálya csúcán, fiatalok rajongó pillantásától kísérve, a zsúfolt termekben. S láttuk összetörve, a „kórtól ragyogva”, a Pokolból jövet. Csodálatos tehetsége, elhivatottsága átsegítette ezeken a holtponos időszakokon is, és a kínból, megalázó emberi helyzetekből, örületből gyönyörű versek születtek. Érezte, tudta, mindenkor mellette vagyunk. Számon tartottuk egymást, számon tartott bennünket. Dedikált köteteink ott sorakoznak könyvespolcán. Véleményére, észrevételeire mindig odafigyeltünk. Mert elért bennünket, telefonon, levélben, személyesen. S külön fájdalmas érzés volt tudni, hogy egy idő után – amikor már a betegség házhoz kötötte – neki van szüksége ránk. Feljajdulása mindannyiunkat szíven ütött: „Jaj, ne hagyjatok magamra, / jaj, ne hagyjatok magamra, / ne számúzzetek a dalba...”. Nem hagytuk magára, hisz tudtuk, amit ő is: „Engemet ha árván hagytok, / ti is egyedül maradtok...”. Ezúttal fordult a kocka: ő hagyott árván minket, tovább fogyatkozó Kileneket. Ő, aki annyiszor szembenézett a Halállal, a „Szép elmúlás, gyönyörű enyészet” törvényével. Amely rajta is beteljesedett. Fizikai létén, legalábbis. Ám az opus felemelkedik, hogy elnyerje méltó helyét a magyar költészet univerzumában. Mi pedig, barátai, szövetségesei, a költészetben „játsszótársai”, megőrizzük emlékét. Mindazt a tanulságot, amit a gazdag életmű és a pálya tragikus íve sugall. Tovább kell vinnünk örökségét. Hiszen azt is ő írta: „Határtalan az élet, hatalmas.”. S azzal a hittel búcsúzzunk tőle, hogy emberi magatartásának és költészetének értékei maradandóak és megkerülhetetlenek. Barátunk, társunk, kedves Dzsó! Isten veled! Nyugodj békében!

(Elhangzott Utassy József temetésén)

Oláh Zoltán

Földhazányi gyászban

Utassy József emlékére

Talpalatnyi élet,
Földhazányi gyász,
Ég feletti fényben
Zsóka-glórián
feketelyuk vár.

Beleszédül málló múltba
Önmagát is fölülmúlva
verseibe visszahullva

tejút tinta kéklő túvel
időtlenne ölti Őt
számúzott idő.

U. J. sírfelirata

Csillagot csírázik a csend.

Bence Lajos

Elköszönés Utassy Jóskától

Utoljára az egerszegi zsinagógában megtartott költészet napi „Kilencek”-rendezvényen találkozhattunk vele. A költők közül akkor az elhunyt Rózsa Endrén és Kiss Benedeken kívül mindannyian megjelentek. (Kiss Benedek betegsége miatt nem tudott részt venni az esten.) Tehát heten jöttek el a 69-ben induló, rajban való felröppenésükkel – ahogy Nagy László írta – újszerű világlátásukkal, hanghordozásukkal is nagy meglepetést okozó, az Elérhetetlen föld antológiában megjelent költők közül. Utassy neve, akinek Tüzem, lobogóm című kötete már megjelent, s a Zúg Március című verse országosan ismertté vált, s az antológia körüli huzavona, majd a hatalom hirtelen engedékenysége, felcsigázta az érdeklődést. Czine Mihály tv-beli bemutatója úgyszintén. A szakmai garanciát azonban mindenképpen Nagy László előszava jelentette.

„Komoly ügyekről komolyan szólnak. Etikusi költők, felelősségvállalók” – summázta a költői megnyilatkozásokat a „didergő ezüstoffú”, akinek egyetlen gesztusa többet jelentett, mint bármilyen bennfentes megnyilatkozás. A csoport legígéretesebb tagja, Utassy Jóska, népszerűen csak Dzsó, kíméletlen igazságokat fogalmazott meg a hiányzó szabadságról, a Júdás-időről, az elhazudott (eltiport) forradalomról. A hatalom is felfigyelt az új, 56-ot megidéző hangra, és a költő második kötetének megjelentetését hosszú évekig késleltették. 74-től pedig ki-kiújuló betegsége, később fiának korai elvesztése is megtépázta idegrendszerét. Ennek ellenére számos kötete jelent meg, híre, elismertsége egyre nőtt. Költői teljesítménye meghozta neki a József Attila-díjat, a Déry Tibor-jutalmat, a Magyar Köztársaság Babérkoszorú-díját. Hosszas betegeskedés után, 2005-ben véglegesen a Zala megyei Rédecisen telepedtek le. Felesége, Zsóka a súlyos beavatkozásokat követelő kezelések közepette is tartotta benne a lelket. Az egerszegi orvosoknak hála, állapota az utóbbi években jelentősen javult. Visszanyerte régi kedélyét, kézíratait rendezgette, javítgatta. Mindehhez hozzájárult, hogy végre 2008-ban a Kossuth-díjat is megkapta. Az egyik pályatárs nyilatkozta nemrég: Dzsó megőrizte régi versmondó énjét – s ezt az említett egerszegi fellépésen is tapasztalhattuk –, nagyon felkészült és kitűnő előadó volt. Egyedül ő mondta, halálos csendet parancsolva, a zsinagóga közönsége előtt, papír nélkül a verseit. Egy pillanatra azonban majdnem kihagyott, de a következő pillanatban „Megvan!”-nal jelezte hitvestársa felé, hogy eszébe jutott a kimaradt sor.

S általa ott is megélhető volt az alkotás minden boldogsága és kínja, mennyekig röpítő és poklokig süllyesztő baritonján, egy szuverén költészet alkotásait hallhattuk.

2005-től, végleges Rédecire való költözése után, gyakrabban találkoztunk. Többször jött el Zsókéval, Soós Jóskával, a helyi népművelővel egy-egy könyvbemutatóra Lentibe, a helyi kultúrotthonba, vagy éppen hozzánk, Lendvára, a Bánffy Központba. Talán a rossz szervezés miatt, egy alkalommal meglehetősen érdektelenségbe fulladt költői estre invitáltuk. Ki tudja, mi történt? Itt, a Muravidéken. Pedig előbb tanítottuk/tanítottam a „Kilenceket”, kiemelve Dzsót és a Filoszt (Péntek Imrét), mint Zalában. A középiskolások előadásában a márciusi ünnepeken a Zúg Március a Nemzeti dallal egyenrangú hangsúllyal szólt. Szűnyogh Sándorral a tíz napos „szlovén háború” időszakában Rédecisen kerestük meg az éppen a fiát gyászoló költőt. – Lehet-e tenni, esetleg írói vonalon valamit? – kérdeztük szinte egyszerre. – Nem biztatott, a diktatúra természetrajza mindenhol ugyanaz, nem érdemes próbálkozni. – intett le. A következő pillanatban már előkapta a legújabb versét, elolvasta nekünk. Megnyugodtunk, majd megittunk egy pohár bort. S az autó gyorsabban gördült alattunk hazafelé, a sorompók fűgében emelkedtek fölfele...

Kezdeti költői próbálkozásaimban (Szíves szívtelen, első kötetem) a „népi” líra hatásán kívül Nagy László és Ő volt a tanítómesterem. Szinte betéve tudtam gyönyörű, az Áve Évában és Júdás időben megjelent

verseit, dúdoltam Dinnyés Jóska megzenésítéseit. A kötet címadó versén is meglátszik „szellemujjának” nyoma, a „körkörös” szerkesztés, az „enyelgő” tündérlakának lebegő, égi-földi valósága, növényi-ásványi hona.

2008-ban, a Kossuth-díj átadása után nagy terveket szövögettünk barátainkkal, lesz egy kis bensőséges ünneplés Lendva-hegyi pincében, a szomszédságban, ahol még élcelődhetünk (hisz humora az utolsó időkig megmaradt), nevetgetünk együtt. A lenti, illetve már említett egerszegi találkozásunkkor azonban szertefoszlottak a remények: tekintete elkomorult, már a mosoly erőltetése is nehezebbé esett. Sejtettem, számunkra ismeretlen erővel birkózik, a vesztes alighanem ő lesz. A temetőben a ravatalon egy gyermeknyi, angyalarcú tetem feküdt: egy Gyermek, ahogy Ady írta Petőfiről, akit isteni szárnyak repítenek a végtelen kékség felé...

Isten áldjon, Jóska! Isten veled!

Dzsó és Zsóka

Győri László

A kis szavak körútján

Kétféleképpen lehet írni róla: nagy szavakkal, mint ahogy ő írt a Nagy szavak körútján című versében a hatvanas években, meg kis szavakkal, a kis szavak körútján. Most, amikor eltávozott, amikor nincs már, a kis szavak körútján indulok el. A kis szavak körútja síkator, mellékutca, ahol kevesen járnak, itt-ott egy-egy kis zöldes bolt, egy-egy pince, a pincében kocsmá, nyugdíjasok üldögélnek az asztaloknál, s nem tudnak semmit az irodalomról. Nem tudják, hogy élt egyszer egy Utassy József nevű költő, s most meghalt, eltemették.

1961 őszén mi, másodéves könyvtár szakosok, estet rendeztünk magunknak a Ménesi úti kollégium társalgójában; Brády Zoltán, a Kapu mostani főszerkesztője, Kis Pintér Imre, irodalomtörténész, hosszú ideig a Kortárs főszerkesztője hozott össze bennünket, s egyik csoporttársunk, Villangó István, afféle jokulátornak, verses mulattatónak odahívta egyik volt egri gimnáziumi diáktársát. A fiút rajta kívül senki sem ismerte, nem tudtuk, hogy keveredett oda, viszont már jó hangulatba estünk. A fiú fölállt a dobogóra, halkán, kimért hangon azt mondta: Ballada Tatáról, a Hat Alma tsz hatalmáról. Egy kis szünetet tartott, és nagyot kiáltott: – Bumm! Hogy milyen vers következett rá, arra már nem emlékszem, néhányan a régiek közül, például Zalán Vince, a filmesztéta, még föl-fölidéz belőle egy-egy részletet. Ki tudja, hol van már azóta a Hat Alma tsz balladája? A rédcisi házban, Utassy valamelyik fiókjában? Utassy már akkor is értett a csattanóhoz, már akkor is meg tudta lepni a közönséget. Mi a jó vers, ha nem csupa hökkenet, csupa hangos vagy halk bumm?

Egy zugligeti kaszárnyába, a volt Fácános nevű hatalmas kastélyba száműztek bennünket, amelyet Hild József épített vendéglőnek 1856-ban, és amely akkor a katonaság tulajdonában volt, talán, mint jó stratégiai pont a hegyek között. Persze mi csak annyit tudtunk róla, hogy a hadügyminisztérium adta oda egy időre az egyetemnek, meg hogy messzire van, s az irdatlan nagy termekben irdatlan sok, negyven-negyven vaságy vár bennünket minden este, hogy reggel ismét alászálljunk a városba. Utassy nem velem lakott, egy másik hodály egynegyvened részét foglalta el, Menyhért Jenő volt az egyik szobatársa, aki később például a Művelődésügyi Minisztérium irodalmi osztályán dolgozott, ekkor azonban még leendő hivatalnokhoz méltatlanul viselkedett, esténként a Disznófő nevű erdei vendéglőbe járt Utassyval sörözni, botrányról botrányra léptek, amikor éjszaka lebotorkáltak, versikéikkel szórakoztatták, bosszantották a szobatársaikat; fogadtak, hogy kinek a lábáról rohad le előbb a zokni, hogy a menzán Utassy bele mer-e lépni a moslékos alumíniumdézszába. Bele mert, s Menyhért viszontfogadásból leborotválta a szemöldökét, hogy visszanyerje elveszített pénzét, amit aztán el is vertek a Disznófőben. Utassy József állítása szerint abban is fogadtak, hogy az Új Írás következő számában meg fognak jelenni a versei. Minden szám borítója be volt hajtva, s elöl is, hátul is üzentek az olvasóknak, a becsvágyó versíróknak. Utassynak az 1962. évi 4. szám fülén csakugyan meg is jelent néhány verse, versrészlete, mint például az, hogy „Nekünk utat Kelet mutat, ezért ugat ránk a Nyugat”, „Ágnes, a szívem elektromágnes”. Ez a két vers Utassy minden barátjának már a könyökén jön ki, de vannak új olvasók, akik még nem ismerik őket, nekik jegyeztem le ezeket a halhatatlan sorokat. Farkas László jelentette meg okulásul, csóválta a fejét, hogy milyen sületlenségeket küldött be U. J. A csíny sikerült. Menyhért Jenő ugyan azt állítja, Utassy valóban versnek gondolta a küldeményeit, én kételkedem benne, komoly és komolytalan darabokat elegyíthetett össze, maga sem volt biztos benne, hogy mi tetszik, mi kell az Új Írásnak.

Lassan összeverődöttünk, s éppen a kollégiumok révén: Zugliget után a Dózsa György úti kaszárnyában, a Hungária körút mögött, a Honvédkórházzal szemközt egy irdatlanul sivár, sötét épületben. Az egyetem nagyon szeretett bennünket katonai laktanyákba rakni, kedves, rideg poklokba, amit azonban mi jó kedéllyel túrtunk, sőt mi több, szerettük is őket, a félvad helyek jól illettek a mi félvadságainkhoz. Ebben a kaszárnyában állt össze egy kis gárda: Kiss Benedek, Varga Lajos (Varga Lajos Márton), Szalai Pál, Utassy meg mások és Mozdulók címmel néhány stencilezett füzetet adtak ki. Egyik száma nekem

is megvan még. Darab ideig egy másik társaságba jártam, ahová Bella István vezetett be. Már első korom óta ismertem Péntek Imrét, az akkori Molnárt, a névsor lassan, folyamatosan bővült. Összehozott bennünket az egyetemi alkotókör, minden este komolyan, izgalommal készültünk. Kiss Benedek, Utassy lankadatlanul írták a verseiket, s elkövetkezett a kísérlet: bejutni az igazi irodalomba. Utassyt – az Új Írás fülén való bemutatkozása után, ahol még csak U. J. volt – a Kortárs mutatta be – ha jól emlékszem – 1965-ben, Utasi József néven: „Lenyúlt egy villám a földre, / karjába kapta a csöndet”. Kiss Benedeket kirúgták a Kortárstól, később az Új Írásban sikerült megvetnie a lábát.

Visszacsörgedeztünk a Ménesi útra, de 1965 táján afféle büntetésből ismét új szálláson találtuk magunkat, a Ráday utcai lánykollégium földszintjén. A bal szárnyon Kiss Benedek, Oláh János, Utassy lakott Varga Balázs Vilmostal egy szobában (akit egyik versében aztán meg is örökített), a jobb szárnyon egy két ágyasban Molnár Imre (Filosz) meg én. Soha jobb dolgunk nem volt. Ezek a gyalázatosok soha nem vették a fáradságot, hogy átlátogassanak hozzánk, éltek-e, haltok-e, mi újság, folyton nekünk kellett rájuk nyitni az ajtót. Akkor már nem volt semmi baj, jól eltársalogtunk, de nekik átszíveskedni mihozzánk, azt nem. Mindegy. 1965 telén (az Egyetemi Lapokban föl lehet kutatni a pontos dátumot) nagy költői estet rendeztünk a fönti társalgóban, tele volt a lányokkal a terem, fölért nekünk valamely Egyetemi Színpadi felolvasással. Ekkor csapott meg Utassy tehetsége. Nem nagyon mutogatta a verseit, azt hiszem, sokat bíbelődött minden szóval, minden sorral, mire trezorjába, kis noteszeibe másolta őket. Ha Utassyt akarom magam előtt látni, azt a fekete, szigorú és minden pernahajderségre kész, féktelen fiatalembert látom, aki a karját is, a lelkét is kitarja, s boldogan ereszti elénk a verset: „Horizont-körhintán / száll a világ, forog: / fecskék, fecskék, fecskék, / szabad elektronok!” Akkoriban egyébként ugyanolyannak láttam, mint a kézírását: kicsi, aprólékos, mi több, régies verseket írt, éppen a szóról szóra, képről képre, mélyen átgondolt írásmód erénye siklott el a szemem előtt.

A későbbi Kilencekkel ekkor már sok időt töltöttünk együtt a menzán, a Rézkakasban, a Hungária kávéházban, s a társaság lelke mindig ő volt. Szeretett nagyokat nevetni, jókat mondani, kifacsarni a szavakat, szójátékokat gyártani, egyenesen hajszolta a szellemességet, de mindig természetesen, magától értetődően buktak ki belőle az ötletek. Mi, többiek sem ültünk hallgatagon, de hozzá képest csak árnyékai voltunk. Neki jelenléte volt. Nem tartottuk magunkat kisebbnek nála, s ő sem tartotta nagyobbak magát nálunk, de Utassy József mégis más volt, külön világ.

1966-ban vidékre költöztem, s csak 1980-ban tértem vissza ismét Budapestre. Éppen akkor mentem el, amikor Oláh János, Angyal János (egyetemi barátunk, az Új Írás akkori munkatársa), Rózsa Endre meg a többiek elkezdték az Elérhetetlen föld összeállítását. A szerkesztésben, a szervezésben, a kiadók ostromában tehát nem vettem részt, levelekben érintkeztünk egymással, amelyek szerencsére megmaradtak, s adaléku szolgálnak az antológia történetéhez. Az egi Agria 2010. 1. számában el is lehet olvasni őket. Az utolsó levél az Elérhetetlen föld megjelenését ujjongja el. Néhány héttel korábban Utassy József első verseskönyve, a Tüzem, lobogóm szintén a boltokba került. Elképedve láttam, egyszerűen, magától értetődően költő lett belőle, úgy hajtott ki a hajdani dalokból a költészete, ahogyan elképzelni sem tudtam. A többiek szintén jóval többek lettek, mint néhány évvel azelőtt – egy új nemzedéket láttam felnőni. Sohasem gondolták, egyedül ők az üdvözítők, az Elérhetetlen föld túlterjeszkedett az Elérhetetlen földön, egy egész nemzedék kapcsolódott hozzá. Utassy József is így gondolkodott, minden jó versnek örült, s neki is örültek nemzedéktársai. Hogy örültek Lillafüreden a fiatal írók-költők tanácskozásán, amikor azt mondta: az lesz a demokrácia, ha az én anyám fölállhat a Március 15. téren egy sámlira, és szidhatja a kormányt.

Az ember az egyetemen, a kollégiumban még össze van zárva – szabadon – a többiekkel, amikor már dolgozik, családot alapít, egyéb gondjai is vannak, ritkán fut össze a barátaival. Csak néhanapján találkozunk, rossz híreket hallottam róla, idegösszeroppanást kapott, gyógyszereken él, később újabb tragédia érte: meghalt egyetlen fia, mégis újabb meg újabb versei, könyvei jelentek meg. Kis, tenyérnyi, spirálos füzetecskéiben teljes életművet írt. Mi dagadt táskával, tömött dossziéval érkeztünk az író-olvasó találkozókra, Utassy üres kézzel, aztán előhúzta noteszét, s oda sem pillantva mondta a verseit: szavalt. Már halkabban, nem olyan harsányan, mint régen. Elcsöndesedett.

Marin Georgiev

Utassy József

1.

Félárván nőttem én fel özvegy
anyám mellett – volt ő egész árva .
Nem adtam meg magam...
Nem voltam hős sem.
A pokolig értem.
Ám győztem s felmásztam a napvilágra.

Gyakorlatozott a terror rajtam,
De a Tank sem menthette tovább.
Magától dőlt össze sivár hatalma.
Vártuk, ámbár váratlanul talált.

És minden, miképpen volt, úgy maradt –
nem vészelt el hazám,
de felénél is kisebb boltozat
borul reá és borul reám.

2.

Oroszországban ölték meg apám. Háborús papucs kopogott.
Mindennapi kenyér táplált. Szűkek voltak a mindennapok.
Esthajnalcsillag – virrasztottam sok éjet és napot.
S megszülettem magamból apámat, én, a konok.

Fiam született. Apja volt, anyja és hazája.
A legbecsesebb volt ő. Az egyetlen.
Mire felnőtt, elment ő is a sárba.
Így hát magam fiammá is lettem.

Lelkem elvált testemtől végre.
Hogy esett, nem értem, de ismétелhetetlen.
A földön is árva voltam, s most árva az égben.
Önmagam apja s fia – vagyok már magányos szellem.

3.

Talán mivel azt akartad, mint Ő,
hogy magad maradj az egyetlen igével,
azért fosztott meg minden szükségestől
s vetett meztelen a puszta mezőkre.
S újraalkottál mindent,
s végül, mint Ő, magaddá váltál,
lettél magadban Atya, Fiú és Lélek –
vagyis a hármas egység.

S már a végtelenség táplál.

(Kiss Benedek fordítása)

Utóirat

Szerdán, szeptember 8-án felhívtam Arató Györgyöt Budapesten. Tőle tudtam meg, hogy augusztus 27-én meghalt Utassy József, és aznap lesz a temetése. Mint akit fejbe vertek, teljesen elgyengültem, könnyeim fojtogattak... A hármás baráti csoportból – Utassy, Rózsa Endre, Kiss Benedek – valaki megint elment. Ők hárman barátaim voltak irodalmi ifjúságom idejéből, Magyarország költői. Magyarország! – a múlt század 80-as éveiben, az én egyetlen elérhető Európám!

Hazafelé menet betértem a Hét Vértanú templomába, és gyertyát gyújtottam – ez volt az egyetlen dolog, amit ilyen távolságból megtehettem. Azután hazaindultam. Könnyebb lettem még egy emberrel, lényem még egy részével: hogy amikor eljön az én időm, könnyebben tudjak elszállni.

2010. szeptember 8-11. Jarema, Szófia fölött (fordította: Kraszimira Godzsakova)

Mezey Katalin

„Immár halálig levetkőztem”

Utassy Józsefről

(Ózd, 1941. március 23. – Zalaegerszeg, 2010. augusztus 27.)

A budapesti ELTE bölcsészkarán, 1961 őszén indult a magyar-népművelés szak. Az első évfolyam hallgatói közül többen is írtunk verseket: csoporttársakként kezdtük az egyetemet Utassyval és Oláh Jánossal, a következő évben ugyanerre a szakra vették föl Kiss Benedeket, Szigethy Gábort is. Tudtuk Utassyról, hogy költő, de verseit az első évben még nemigen mutatta meg senkinek, nem járt az alkotókörbe sem. Ám sajátos viccei, szokatlan öltözködése miatt ismerte őt mindenki. Nem arról volt szó, hogy szakadt ruhában ment volna színházba vagy vizsgára. Ennél átfogóbban volt ő rendhagyó. Egyszer vizsgaidőszakban például, egy kemény, fagyos reggelen a Bölcsészkar Könyvtár egyik emeleti, Váci utcára néző ablakánál ültem és tanultam, amikor megláttam Dzsót egy szál fehér pólóban, jellegzetes bordó svájci sapkájában az épület felé közeledni. Felhőkben szállt fel a lélegzet, olyan hideg volt, rajta meg a hosszúnadrág fölött csak egy rövid ujjú, nyári póló. Talán kiugrott cigarettáért, és most ér vissza. De nem, ráérősen jött, majd megállt a B épület kapujához vezető utacska sarkán, pont a(z egykori) könyvtár (egykori) bejárata előtt. Épp ráláttam. Ott állt saját lélegzete párafelhőjében jó félórán keresztül. Először azt hittem, vár valakit, de aki elment mellette, hiába köszönt rá, nem válaszolt senkinek, elfordította a fejét, mintha nem ismerne senkit, mintha nem is ő állna ott. Nem lehetett kellemes ilyen lenge öltözékben a ritkán érkező járműveken elkecmeregni a kollégiumtól idáig, hogy-hogy most mégsem igyekszik a fűtött egyetemi termék védelmébe jutni?

Tüntetett a tél ellen. Vagy dacolt, megmérkőzött a téllal.

Világéletében későn kelt, de olyan későn, hogy az már későnek sem volt mondható: kora délután, egy óra, két óra tájt. Egyetemistaként akkor is csak azért, hogy még épp elérje a menzát, ami 3-kor zár. Ha nem volt ebédjegyem, ilyen későn jártam enni én is, mert menza végén, ha maradt, levest és krumplit, főzeléket feltét nélkül „csak úgy” is lehetett kapni akkoriban. Mikor elhagytuk az éttermet, a konyhás nénik már nagyjából végeztek a mosogatással, nagy edényekben hordták ki a maradékot, ami moslékként végezte valahol. Egy alkalommal a lépcsők előterében futottunk össze velük, a néhány

későn távozó diák a két fehér ruhás, fejkendő, megtermett asszonnyal, akik egy nagy alumínium lábost vittek épp kifelé az összeöntött étel tetején úszó egész vekni kenyérrel. Utassy felkiáltott: „- Fogadjunk, hogy ha ráállok a kenyérre, nem sülyed le alattam! Járn tudok a moslák tetején, mint Jézus Krisztus a tengeren.” Egyik évfolyamtársunk elvetemült mosollyal válaszolta: „- Jó, fogadjunk! Fizetek egy húszast, ha nem sülyedsz el!” Az asszonyok nevetve tették le elének a majd egy méter átmérőjű lábost, amelyben talán a bablevés volt a meghatározó elem, annak a tetején úszott az egész kenyér. Megpróbáltam megakadályozni a fogadást, lebeszélni róla Dzsót, de nem lehetett: „- Fogadjunk, hogy nem sülyedek el. Megállok a kenyéren!” - Fulladozó röhögések közepette, azon félcipősen, hosszúnadrágosan rálépett a sűrű ételmaradék tetején úszó veknire, amely felbillent és kicsúszott a lába alól. Hajladoztunk, forogtunk, sírtunk a szűnni nem akaró, görcsös nevetéstől, Dzsó is, a konyhás nénik is, akik végül gondjukba vették a mosléken járn akaró új Krisztust és lemosták róla a lemosni valót.

Zseni volt? Ha tudnánk pontosan, mit jelent ez a szó, válaszolhatnánk a kérdésre. Így csak néhány, más kategóriába nehezen beleférő jellemzővel járulhatunk hozzá a felelethez. Valóban tudta azt is, amit sosem tanult. De ebben sem lehetünk biztosak. Bár az egyetemen, a kollégiumban ritkán és kevesen láttuk őt tanulni, mégis sokat tudott, mindig, még betegen, kórházi bezártságai idején is meglepően tájékozott volt. Igen sokat olvasott és kevésből sokat értett, élénk volt a figyelme, jó volt a memóriája, élesen vágott az esze.

Utassy József rendhagyó ember volt. Olyan ember, aki az élet minden percére, minden megszokott vagy szokatlan helyzetére rendhagyó válaszokat adott. Ezek a válaszok – legtöbbször rövid, erős gondolkodás után –, igen mélyről érkeztek, és nagy energiával törtek fel belőle. Csaknem mindig indulatosan fogalmazott, és szavai nemegyszer saját, fékezhetetlen nevetésébe fulladtak. Sokszor látszólag nem is arra vonatkoztak, amire kellett volna. Nagy mesélő volt, mondatai általában lóugrásokban közlekedtek, elhallgatásokkal, célzásokkal, szóviccekkel nem fukarkodva szórakoztatta társaságát. Egy-egy „svéd csavarral”: metaforával, szójátékkal tágabb, bonyolultabb összefüggésbe állította a dolgokat, mint azt a kérdező, vagy az esemény többi résztvevője a maga hétköznapi észjárásával várta volna. „Dzsó” szerette ugratni a társaságot, amely körülvette, szerette zavarba hozni, lerohanni az őt kérdezőt. Szerette, ha a másik „veszi a lapot”, érti, hova akar kilukadni. De azt is élvezte, ha a hallgatói nem tudták megfejteni a szavaiban, „a sorok közt” rejtőz két- vagy többértelműségeket, célzásokat, amelyek hol valamely közismert történetre, tanra, versre, poénra vonatkoztak, hol meg saját mítoszára, „utassyádáira” nyúltak vissza.

Kiszámíthatatlan volt? Nem. Utassy József volt. Kiszámíthatóan, mindig. Ami vele megtörtént, amit az ember tőle hallott, az biztosan nem történhetett volna meg mással, és nem mesélhette volna el senki más. És ami bárki mással megesett, az ugyanúgy biztos nem eshetett volna meg ővele. Nem számított neki, hogy más mit mond, mint vélekedik, ő a véleményét fegyverként forgatta, és sem Világosnál, sem sötétnél le nem tette. Ha nem akart valahol konfliktusba keveredni – mert rendszerint belekeveredett –, inkább el sem ment oda. Ennyi „okosságot”, ravaszságot megengedett magának. A nyolcvanas évek elején, egy írószövetségi összeövetelen valamilyen bizottságba, talán az Írószövetség elnökségébe jelölték. Utassy, ahogy meghallotta, nagyot kiáltott: – „Visszautasítom!” Szerettük volna rábeszélni, hogy csak vállalja el, de a mindannyiunkból kirobbanó nevetéstől nem tudtuk. Eleve elrendelésnek tűnt, a nevéből is következett, hogy az ilyesmit neki vissza kell utassytania.

Őszintesége is zavarba ejtett. Sok humorral, iróniával, öniróniával a legkényesebb eseteket is el tudta mondani – szóban is, versben is –, önmagáról és betegségéről is. Olyan szabadon beszélt, úgy sarkította ki, túlozta el, ecsetelte mások előtt, beteg tudattal elkövetett dolgait, hogy az ember egyszer csak azon vette észre magát, hogy vele nevet a kétségbeejtő történeteken. Miközben tudja, hogy mindez mekkora fájdalmat okoz, minden visszaesés milyen végzetes gondolatokat ébreszt a költőben, és milyen próbatétel környezete, családja számára.

Álljon itt befejezésül egyik utolsó éveiben született versremeke:

Nem akarok hazudni önmagamnak
sem istent, sem angyalt, sem ördögöt!
A túlvilág sátánostúl is úntat,
bár idehallom, ahogy fölrohög.

Lassacskán megérem testem elestét,
ám szellemem friss, pajkos kiskölyök.
Hagyjátok hát játszani önfeledten,
mert szent a képzelet, szent! És örök.

(Hagyjátok játszani)

Az ezüst rablánc című kötet rendezgetése

Szondi György

Pödpödök

Nem én ..., Dzsó pödpödött. Ide nem illő játék? Való hozzá most is, vallom.

Ama kora tavaszi hétvégén egyfajta hajdani cimboraként, de kiadófőnöki mivoltban töltöttem feleségével s Péntek Imrével órák rövid hosszát együtt vele. Idén. Rédcisen. Megörökíttem, ahogy hónapok készülődése után átadja Ezüst rablánc címet kapott utolsó versgyűjteményét Napkút kiadóknak. Megindító volt: Zsóka féltő óvása közepette babrált percekig a dossziészalaggal, amíg átkötötte. Előtte a gondosan glédába sorakoztatott fejezeteket újra végignézte, egymás fölé simogatta: a fedőlapok közé. Búcsúzott tőlük. Maga rendezte össze verseit – több mint fél évig. Miután elhoztam a kézirat első változatát, utána még egyszer.

Négyzetrácsos füzetlapokon metrumokat rajzolt komótosan, precízen, nagyon sokat. Kottázta Nagy László szerzéseit. Szófiában. Jött – tanulni a nyelvet. Voltaképpen iskolában. Járt Szófiában, Bulgáriában. Rózsa Endrével, Kiss Bencével – legkitartóbban s legtöbbször ő. Nagy László fordítói nyomában. Vasárnapi földrengés – 2000-ben e címmel jelentette meg hét bolgár költő verseit tartalmazó műfordítási gyűjteményét. A könyv címét Ivan Canev egyik emblemikus költeménye adta. Utassytól két kötet látott bolgáru napvilágot, az egyik – 33 vers Canev tolmácsolásában. Most, hogy kezembe vettem a Szófiában ugyancsak 2000-ben kiadott versek „bolgarítását”, a remek átültetéseket..., hökkentem rá: a bolgár költőbarát az utolsó költeményt akkor, könyvzáró főhajtásként: vele írta, Dzsóval – és hozzá. Lefordítottam:

Augusztusi veszteségek,
fordítói átköltésben
(költőtársi utósortokkal)

Ki kergeti a vadul eredt sárgaveres szelet?
Ágak reszketnek, ájulnak le ijedtükben levelek.
Súg csak be a sás, súg a nád, látni szerte:
gúlában kukoricatenger, rab mennyi kévekereszt ...

Várnak zsákmánymérő serpenyők mióta már,
kettészelt krumplik, fájdalomában vérzik a mák,
lefejezetten hallgat napraforgószázad,
hév harcok után csupán por és hamu árad.

Közeledik az ősz önkénye – nyári lankadása
előbb virágnak, majd züllő gyümölcszuhással.
Hallom, az égi dombhajlaton miként

zörömből kivérzett Nap terhével szekér –
s amíg te a tarolt mezőn baktatsz búsan,
a trónfosztott augusztusért veled fájok, Jozsef Utasi.

A kiadó
(Szondi György)
és a költő ez év
tavaszán, a
rédcisi
otthonban.

Verstisztelgés - és szinte prófétikus verstiszteletadás: Jóska augusztus 27-én hagyott itt minket.

Voltam, lehettünk együtt leginkább Szófiában – ketten, többen Dzsóval. Ha a bolgár nyelv tanulására került a szó, utánozhatatlan kuncogásával rendre kedvenc szavával vitézkedett, mert – mondta – olyan nehéz és szép: pödpödök. Sokáig nem is tudta, mit jelent? Fürj. Kummogott, hogy nem tudja.

A fürj zömök, földön is szálló, kemény mesterpödpödök: a költő – engedelemmel – 1992-es behatásával engem e sorokra ösztönzött:

Csak a bocsánat mindig?

Levél U. J.-nak

Sarkosan, elvágólag
Nagy László-metrumok, kockás-füzet, öl;
ki tudta akkor, hogy nálad is öl
a kór majd, elvág utólag
mindent,
nem
- tékozold mennyre szitkaid, Jóska!

Villanófényben az elragadás.

Kummogó nevetés, gyógyszer, kis korty,
karoló s háritó kéz: te drága, no
tiltja az orvos.
A jajt is?, a tiport
hónapokat, a torpanó
kedvet mért nem? Hasztalan már a szigor most:
lázadsz szomorún.

Magamról szólok már, Jóska. Derűm
oda.
Mégis – derűdet kérem – nékem egy tünde rím
se jut, vagy ha: szókaloda.
Mindegy. Tüzed. Lobogód.

Honnan a zendülő irgalom benned?
Magamról szólok már, dudva kiver.
Kockás füzet, öl, karolás, lobogó tűz, dadogás.
Elvágólag a metrum, a kór – nem.

Vakogok bele.
Belevakogok, Jóska.

Májusban még, a végén – doboznyi könyvet hozott a posta. Jóska elküldött pár tucatnyi haszontalanná vált bolgár nyelvű kötetet: klasszikusokat, több Szófiában kiadott nyelvkönyvet, köztük a magamét is (mert sorozat tagja volt, botor-hosszú címet kapott: Bolgár nyelvkönyv magyarul beszélőknek). Kerülnek tovább e könyvek tőlem: használói körbe, körbe...

Nem tudom befejezni. Vak-vak csak a szép pöd-pödre?

Káplán Géza

NapUtassy

Bükkszenterzsébet, a Vereckétől Budapest felé vezető úton.

Megjárta fölötté útját a nap, megjárta valahány emberöltőn át – s azon túl is, az origótól visszafelé számolva, amikor még kérdő szemek sem követték útját, még nem is volt Bükkszenterzsébet, csak volt egy sóhajos hely –; megjárta útját monofizikai édenként, talányos tételként; s a tágtétkintetű, sápadt és komoly foglaló társasság megérkezése óta is makacsul, mindig Verecke felől kélt és Budapest felé nyugodott el; ily ritmusra szövődtek ott a teljesítmények, konszolidálódtak a gének.

S a nap lesütött a patakra, melyben Bornemissza Gergely és Cecey Éva...

Majdnem, lehetett volna így is. De hogy egy aranybarna fiú klott gatyában csíkra és gőtére vadászott az aranyos patakban, majdnem biztos; s hogy az aranyrögök mellékes tényekként oldódtak szét mezítelen talpa alatt s kenődtek a közömbös agyagba, ez is csak a tékozló idő humanizálhatatlan fragmentumaként kelthet figyelmet az elfogult képzelet egén.

S leszállt a lappantyú éj, ahányszor – fáradt és köteles szünetként – tehetette, s felnőtt a fiú körmös-traktorok olajopálos, fényes lendkerék-szelébe kötözve, pufajkás nevelőapák fűtetlen árnyékában, a monokróm szivárvány hars ígéretére: szebb lesz a jövő! – csak ezen a rohadt hideg reggelen még sikerüljön kipucolni a Csepel-düznit, felizzítani a Hoffer torkában az indító reaktort, a sárkányszemű vasgöböt, beindítani a szovjet mintájú haladást. S a körülálló, a várakozók, fagyott létüket mélyen zsebbe dugva, már a nyárra, a vendégjárásos búcsúra gondoltak: teóriák – és, hát, teológiák – nélkül lehet majd felfeszíteni a birkát, nyúzni, aprítani, meleg lesz a gyors-sör, s a korai dobgitárok, pisztonok korai lármája korai rock and rollt rezgettet a tájra, s a gyerek márcot ihat, melaszból: cukk-and-roll. Méztelen Kánaán.

S a fiú elnézett Budapest irányába. Jó, mondta, ha így, akkor már mindegy. Menjünk, nyugodtan, napnyugatra.

S a fagy maradt. De a rideg szobákban, a szerelmes lázak aromájában azonosítatlan repülő tárgyakként kóválygó gondolatok közt szárnyra kelt a belső béke. A társak is alig vették észre ez éden-váltást. Csak a ritmus, rímmel fejelve? Ahogy jár-kel, mint a nap? Ebből a békéből csap ki a harag, mondta volna a fiú, de megszólalni nem tudott, mert tele volt akkor már a szája szépíthetetlen szavakkal, melyek az ideiglenesen nem létező létezését mondták: bele a vasba, a reve Kánaánba, a magamutogató, dekádós, kataszteres, hittudományos árvaságba. S a társak, mind a nyolcan, körülfogták a fiút: legyünk egyen-egyek, s akkor neked sem kell torkod szakadtáig kiabálnod; adjuk egymásnak a szót, adjuk egymásnak a levegőt.

S a nap csaknem megállt Budapest fölött!

S a Hang, bele a redvás micsodába!

A redva, a reve, persze, nem tud igazodni, nem reagál a vonzásra-taszításra, nem magnetizálható,

lelke nincs, csak raja, rajzása, alattomos és rendíthetetlen sokasodása; tömegesen: már-már ámokfutása, ámokájulása, elnyel, na, hacsak...

Ahogy Cecey Éva a víztükörben... Mely Orfeusz merülhet mélyebbre egy elillanó, aranyos lábnyomnál?

Holmi szerkesztőségekben a sokat szenvedett literátorok intellektusuk fáradt pompáját, érzelmes magányukat egy vízipálma poros, vízköves jelenlétére vetítve várnak valami közvetlen, kéretlen megnyilvánulásra – megváltásra? – s íme: „Áve, Éva!”. Kedélyük felderül, s hirtelen: hopp, egy városi cinke a koszlott ablakpárkányon, kopp-kopp. Kopogtat az élet. Hangzó csend, derű, s valami szemerkélő mozgalmasság nyújtóztatja az ernyedte erőt, s aztán a festékszagú lapokon virgin leheletként a márcos, mázas, mézeskalács sorok, a derengők: „Hatalmas este van, / holdas. / Szél / fú / hogy / hajladozhass.” – s itt mintha kissé nedvesebb lenne a papír, föld feletti, üde harmatozás kél a nyomdagépek ajzott rettenetében, s mozgásba rögzült öregasszonyok gyűjtik az édült, árdeli gyöngyöt a paradicsomi fruska lábnyomán: Áve, Éva!

Hát így. A költő. Mondja a létet, a termő óceánt baromi, vérmes igékbe fogva, felszántva szellemmel a szelet... Mondja a létet, önmagától, kéretlenül. Kéretlenül? Nem épp kulturális felkérésre, nem megbízásra dolgozik, igaz: megbízza a teremtés, ha nem épp a teremtő kéri fel társszerzőül, mindenesetre elszámolással csak néki tartozik.

S a társulás: kilenc költő, kilenc riadt, de elszánt kitárulkozás: Csodaszarvas. Okká lettek. Beöltöztek. Alakos vitéznek. Hazát keresni ott, ahol nincs, ahol – átmenetileg? – lehetetlen felhőtlenül honolni. Ahol a vitézség is önmegtartóztató kell legyen, körütekintő: „Az árulás ezüstje nem kell! / A nap ingyen is fölkel.”. Mert a vas mindegyre egy irányba vág, s nem tudhatni, mi fogy gyorsabban: a vas vagy a vasat emésztő magyar élet.

Az önfenntartó akarat, a sívó hátország kétségbeesett akarata kibocsát, kilő egy nemzedéket a térbe, a nemzetség által még belátható, s így legteljesebb térbe, az értelem apollóni nyilaként, bajt, halált legyőző fénysugárként, gyógyító világosságként, s e felvilágosító fotonok, anyagi és sugártermészetükkel egyaránt, az érzült lét, a szent működés magyarázatokon, nyomozati okfejtéseken, bölcséleti tételeken túli megnyilvánulásai.

Élt köztünk valaki, egy Utassy József nevű egyszemélyes párt, majdnem király, papkirály, a költészet felkent és feláldozható demokratája, akit mintha Szent László íjazó keze bocsátott volna útjára, hogy, bízvást, megtalálja majd a gyógyerejű fűvet, a helyi érzésteljesedést, a magyar megváltást.

Legalább tekintetünkkel, hitünkkel kövessük varázsos útját: a példát, a mintát, ha már az üdvös célt, mert igazságos az élet, újra és újra magunknak kell feltalálnunk, s jobb, ha nem magunkban.

Vasy Géza
a ravatalozónál

Szemes Péter

A velünk élő Utassy József

Néhai mesterem, a kiváló irodalomtörténész, Bécsy Tamás mondta egy alkalommal, hogy a magyarok között, más népekkel összevetve, arányaiban jóval több tehetséges embert találhatunk, legyen szó irodalomról, vagy fafaragásról, az igazi zseni azonban nálunk is ritka. Ezt a megállapítást saját tapasztalataim is megerősítik – eddigi életem során a sors ajándékaiként számos rendkívül tehetséges embert ismerhettem meg, tiszteltek meg barátságukkal, zseni azonban csak egy volt köztük: Utassy József.

A nevével és legendás, Zúg március című versével már egészen kisgyermekként megismerkedtem, hiszen apám, aki akkor végezte el a pécsi főiskola magyar szakát, később az egyetemet, számos folyóiratot megvett, s mesélt a költőről, gyakran elszavalva híres alkotását. Noha akkor még nem értettem, hogy kik „lopnak a bőség kosarából” vagy a „jognak asztalánál” – persze később, egészen a közelmúltig hatóan megtapasztalhattam –, volt valami varázslatos bűverő ezekben a mágikus sorokban, melyek örök érvényűen elmémbe vésődtek.

Tanulmányaim során csak elvétve találkoztam Utassy költészetével – sajnos, az iskolai oktatási rendszerben már nincs helye a kortárs irodalomnak, s a magyartanárok (tisztelő kivételnek) maguk sem érdeklődnek iránta, nem ismerik művelőit, nem olvassák szövegeiket. Ezért inkább önszorgalomból vettem kézbe a könyvtárban köteteit, gyakran forgattam Tüzek tüze című, negyven év terméséből válogatott versgyűjteményét és itt ismerkedtem meg az Elérhetetlen föld című, 1969-es antológiával is.

Érdeklődésem Zalaegerszegre visszakerülve, a Pannon Tükör folyóirat szerkesztőjeként kellemes hivatalos kötelezettséggé vált. Kezdő doktorandusz hallgatóként egy, a pécsi egyetemen a 70-es évek magyar irodalmáról rendezett konferencián rendkívül hűvös fogadtatásra talált, s személyemmel és munkámmal szemben nagyfokú bizalmatlanságot szült, mikor a Kilenckről és Péntek Imréről tartottam előadást, kiemelve Utassy méltatlan recepcióját is (Szabolcsi Miklós „publicisztikus tehetségnek” nevezte). Mint később kiderült, azt várták, hogy Nádas Péter drámáiról fogok beszélni, hiszen az jobban illeszkedett a tanszéki trendhez.

Mikor megtudtam, hogy Utassy József már évek óta Rédicseken lakik, kértem Péntek Imrét, hogy látogassuk meg valamikor. Útban Bence Lajos Lendva-hegyi pincéjébe, megálltunk a határfalu takaros házában, ahol a felső szinten lakó házaspár örömmel fogadott bennünket. Zsóka sörrel kínált, s Józsi is ivott velünk egy pohárral, ő szigorúan alkoholmentest. Később ez a szokás mintegy rituálévá vált és Zsóka már a temetés után említette, hogy férje még az utolsó időszakban is várta érkezésünket, félretéve erre az alkalomra a kétfajta italt. Az első találkozás számomra rendkívüli hatású volt: Dzsó, ahogy barátian neveztük, nemcsak történetekből kifogyhatatlan mesélőnek bizonyult és értő módon válogatott, féltett könyvtárát mutatta meg, de íróasztalára dőlve, már reszkető kézzel beleírt nemrég megjelent Farkasordító című kötetébe. Ez bizonyosan az egyik utolsó dedikáció tőle, s máig egyik féltve őrzött kincsem.

A kezdeti bizonytalanságomat leküzdve ezután, ha egészsége engedte, szinte kéthavonta örömmel látogattuk és mindig újabb és újabb anekdotákat mesélt és rengeteg költeményt szavalt. Ma azt gondolom, fejből tudta szinte az összes versét és nyilvános szereplései alkalmából ezeket kizárólag így adta elő. Közben költészetét alaposan megismerve – a Farkasordítóról kritikát írtam – megtapasztaltam alkotói módszerét is: ő nem írta, nem csinálta a verset, szájából bármilyen élmény, vagy akár adott téma kapcsán, adott szavakból a mindennapi beszéd természetességével formálódtak a verssorok, s váltak keze nyomán maradandó szöveggé. Ő nem művelője volt az irodalomnak, hanem benne élt, mint megszokott, rendes közegben, sőt, egy volt vele. Nem véletlen, hogy íróasztalán műtárgyként is híres képversét mintázta a munkált fa: „Az én keresztm: ÍRNI”. Ha az irodalomról beszélt, vagy verset mondott, betegség által meggyötört testéből hihetetlen energia áradt, tekintetében pedig Petőfi tüze

lobogott. Aki látta így, tudta, érezte: csak ő írhatta meg a Tüzem, lobogóm! verseit. Kiválasztották rá a megfelelő szavak.

Miután barátságába fogadott, mind több eseményt ismertem meg az életéből is. Elmesélte, hogy gyermekkorában, míg szülei a földeken dolgoztak, beásták, hogy ne másszon el és pálinkát itattak vele, hogy nyugton maradjon, beszélt apjáról, tangóharmonikás karrierjéről, egri iskolai élményeiről, rengeteget a bölcsészari, később a nevelőtanári időszakáról, Bázakerettye pokláról, egykori szerelmeiről, feleségéről, mint fiatal lányról, Belláról, Kormosról, hogy a versek úgy épülnek, mint a csillagrendszerek, és még sok minden másról. Egyről nem beszélt soha, legalábbis nekem: tragikusan ifjan elhunyt egyszülött fiáról. Talán, mert csak tíz évvel volt idősebb nálam, és tíz éves voltam, mikor elvesztették őt. Erről már sohasem kérdezhetem. Mégis, bizonyos vagyok benne, hogy ez a szomorú eset, a folytonos hiány, jelentős mértékben hozzájárult a különböző betegségek által megviselt teste végső romlásához.

Látogatásaink nála mind hosszabbra nyúltak. Egy alkalommal, mikor a pozvai külsőkórházban a szükséges gyógyszeradagját állították be, szinte könyörögve kérte, hogy ne hagyjuk magára, maradjunk még vele. Visszagondolva: talán ezek a percek, órák voltak a legszebbek, legtartalmasabbak. Utoljára Rédcisen egy véletlennek köszönhetően kerestük fel. Péntek Csaba és Péntek Imre barátaimmal ingyenes bábelőadást szerveztünk több zalai településre, köztük a határfaluba is. Lenti környékén jártunk, mikor felmerült, be kellene nézni Dzsóékhoz. Éppen hívtam volna a telefonjukat, tudva, hogy Zsóka veszi fel, ám ő előbb csörgetett engem, noha nem tudta, hogy a településre igyekszünk. Az előadáson aztán már nem vettünk részt, mert megérkezve kiderült, hogy a televízió éppen akkor sugározza a Dzsóról készített portréfilmet. Nagy élmény volt ezt közösen nézni vele, látva, hogy minden kimondott szavára gondosan ügyel, a rendező izgalma látszott rajta, aki, noha érdemben nem tud változtatni a premieren, kálváriát él át, míg nincs vége, és fel nem hangzik a taps. Józsi hiányolt belőle néhány dolgot, de összességében elégedett volt. Még ha kicsit későn is került a felvételre sor, hiszen bizonyára megvárták vele a Kossuth-díj átvételét. A kitüntetésekkel illetően – nem mintha ezek bármit is tükröznének – egyébként teljesnek gondolhatnánk pályáját, hiszen minden jelentősebb díjat megkapott, ha nem ismernénk azt a méltatlan procedúrát, ami például a Kossuth-díj odaítélését megelőzte (ezt az illetékes bizottság többszöri támogató döntése ellenére sokáig nem kapta meg). A sors iróniája, hogy a másik két fő közjogi méltóság mellett végül az a Gyurcsány Ferenc adta át az elismerést, aki a megelőző évben kihúzatta Utassyt a listáról, és aki azt a fajta hatalmat testesítette meg, ami ellen Dzsó egész életében lázadt, és amitől zsigerileg idegenkedett. A lényeg mégis az, hogy végül – a Zúg március már-már bizarr aktualitása ellenére – méltóképpen elismerték kiemelkedő költői teljesítményét.

Végső beszélgetésünk az Elérhetetlen föld antológia megjelenésének negyvenedik évfordulóján Bethlen-díjjal jutalmazott Kilencek közös zalaegerszegi szereplése alkalmával történt. A rendezvény szervezésével kis elégtételt is szerettünk volna szolgáltatni Józsinak, hiszen korábban a megyeszékhelyi Hangversenyteremben meglehetősen kevesen gyűltünk össze az általa szerkesztett 56-os emlékműsor közönségeként. A jubileumi beszélgetés azonban sikeres volt, s utána a közös vacsorán, majd zártabb körben, jutott egy kis idő szót váltani, ekkor készültek a Kilencekről, persze Rózsa Endre nélkül, az utolsó fotók. Egyik verscímére utalva elhangzott a szokásos kérdés is: „Hogy érzed magad, Dzsó?” – holott látszott, hogy állapota rosszabbra fordult.

Péntek Imre lenti szerzői estjén láttuk egymást utoljára, ahol a házigazda hiányosságát pótlendő, a beszélgetés vezetőjeként én köszöntöttem, s fogadott hazád földije, a terem közönsége vastapsban tört ki. Mert szerettek, mert az irigyek és a sors kivételével mindenki szeretett téged, aki megismert.

Aztán már csak Zsókéval futottunk össze az utcán sebtében, gyógyszerért sietett számodra. Akkor már ismét a pozvai külsőkórház fogadott magába. Szerettelek volna meglátogatni, de ahogy Nagykanizsán másik haldokló barátom, Pék Pál esetében, Imre lebeszélt róla, mondván, ne lássalak így. Talán igaza volt, magam sem tudom, mi ilyenkor a jobb, látni, még utoljára látni a halállal az életért, egy-egy újabb pillanatért harcoló társunkat, vagy megőrizni az arcodat, mint egy fényképet, mint híres fényképedet, tisztán, derűsen, bölcsen. Nincs a kérdésre egyértelmű válasz, csak a hiány megtapasztalása.

A fizikai hiányé, a kimondott személyes szavaké, mert a mű él, és amíg mi élünk és tápláljuk tüzét, emlékezeted is élni fog.

Vannak emberek, talán azok, akik igazán közel állnak hozzánk, akiknek halálát nem hisszük el, mintha csak elutaztak volna, kikapcsolták volna telefonjukat – veled is ez a helyzet. Máig titkon bízom benne – még ha valójában nem is lehetséges –, hogy egyszer a nevedet jelzi ki a készülék, vagy verset küldesz a szerkesztőségbe. Azt gondolom, míg így van, míg várunk, addig velünk vagy, a többit odaát megvitatjuk.

Kedves Dzsó, Isten veled!

Soós József

Fáradt virág az ének

(In memoriam Utassy József)
Rédics 2006 – 2010

Vazulként süketült nemzedéknek
Hiába szól tisztán az ének...

Ebben az őszben is hazátlan
Élni ezer éves magányban

Útszéli keresztként, odvasodva
Homlokon heggel, ordasodva

Ki feltámasztotta Lázár-országot,
De benne szögesdrót, lövészárkok

Öreglegény Halál-asszonyával
Bokázik nyűtt báli maskarában

Ajkán fáradt virág az ének
Álmai gyertyája csonkig leégett

Szeme a kék ég arcába bámul
Alatta a föld is görcsbe rándul

Szökni, elvinni a szót: a drágát,
A védtelent, a gyönyörűt, az árvát

Kivégezték a napvilágot
Faragják már a fát az ácsok

Arany Horváth Zsuzsanna

Sisakos tollam bebábozódik

Utassy József halálára

Nincs énnekem meg egészben az éneke. Csak foszlányokban összesöpörve. Ha kinyitom köteteit csendesült estéken. Másképp nem emlékezhetem, melyik sor melyik emléksarokból bukkan elő. S főleg, hogy mikor. (Például: Anyám összesöpörte az időt, én meg kidobtam a szemétre.)

Ráadásul életének utolsó éveit láttam csupán, csak néha-néha. Négy év tán összesen. Ugyan a nyolcvanas években is járt itt párszor, s felejtette rajtunk áthatóan mélytűző tekintetét. Aztán földi-égi poklokat járt, távoli bugyrokot kényszerült belakni, meghódítani. Azok szenvtelenül figyelték őt, s napról napra perzseltek fel, égettek el belőle egy kis darabot. Hogy verssé hűljön vissza benne a kegyetlen láng. S az a lefegyverző nézés megszélidült, megtört. A bánat és a lemondás költözött a helyére.

Haza-vissza-ideköltözött. Hír jött, itt van, találkozhatnánk. Menekítette őt Zsóka, megmentette Zala kicsi csücske. Most már tudjuk, nem maradt sokáig. Nem is tudom, itt volt-e dolga. Hiszen sejtettük azt, ami be is következett:

Lenyúlt egy villám a földre,
karjába kapta a csöndet.

Az ember úgy van ezzel a haláldologgal, hogy bosszankodva visszavonná. Hiszen az előbb még itt volt, itt nevetett, mit szóltok, végre ideadták azt a fenenagy díjukat! Itt zsémbelt, hogy nem úgy fog az agya, nem úgy engedelmeskedik a teste, mint annak lennie kéne. Itt ült, rakosgatta patikarendbe íróasztalán a papírokat, könyveket. Itt koppantotta az asztalra a tollát, na, ez is megvan. Itt hunyorgott a ház előtt a fényes napba, két kezét térdén tartva, mint egy engedelmes kisgyerek.

Akkor most miért nem? A baj előtt egy perccel még nem volt baj, hajtogatjuk gyerekesen. Mert úgy volt, hogy még gyerekversekkel fog előrukkolni, amikkel aztán visszarepülünk abba a kedves időbe, amiből mintha nem is lépett volna ki soha. Lehet, hogy most is onnan fürkészs, s vonja össze szemöldökét: már mióta nem jöttetek, nem hívtatok, mi van veletek? Hát mi lenne, épp megörökítünk téged Dzsó, ezt merészeljük, képzeld.

Örökíts meg, Történelem!
Állok falum fölött.
Kezemben kis rög énekel:
pacsirtabarna rög.

És most a rög. Zalai rög gurult föléje, s én praktikusán aggódom, a fennhéjázó magyar irodalom eljön-e majd, ha születésnapja lesz, hogy hivatalos koszorút vessen emléke után. Mert félek, nagyon messze van az a kis falu a magabizó kánontól. Nem mintha érdekelte volna a kánon, de biztos ízlésű alkotói önismerettel és öntudattal tudta, ami jár, az jár. A Zúg Márciusnak örökre kijár a tisztelet. Nehéz teher a tehetség, de ha van, az kötelesség tulajdonosának is, meg az őt zászlajára tűző közösségnek is. Szerencsére hagyott használtnivalót. Gyaníthatóan sokfelé széttartó ünnepekbe, alkalmakba költöznek a sorai, s nem tehet ellene semmit.

Nem is hiszem, hogy akarna. Bár lehet, szívesen beleszólna a szerkesztésbe, elvégre ő tudná legjobban, melyiknek versnek melyik mellett van a helye.

és részegen, és józanul:
írnom kell! addig írnom,
míg föl nem száll kék terhével
galambfehér papírom.

Eddig ő tudta kívülről a verseit, most majd nekünk kell megtanulni. Nem tudom, sikerül-e. Elkapjuk-e azt a felszálló galambfehér papírt, vagy csak kapkodunk utána majd tiszteletlenül. Azt hiszem, azt se bánná. A helyet, melyet kijelölt magának a magyar irodalom ege alatt, már úgysem veheti el tőle semmilyen kisajátítás, semmilyen elemzés, semmilyen feldolgozás, semmilyen kategóriákba gyömöszölés. Nevetne rajta. Elképzelem, egyszerű, fákkal, virágokkal, évszakokkal, egy kis széllal, kevés hóval, csipetnyi éjszakával kivarrt metaforákba úzná az okoskodókat. És még rímelve is!

Amikor utoljára láttam, a Kilencek közt ült Zalaegerszegen. Akik tulajdonképpen már akkor is csak heten voltak jelen.

Utassy előrement. Gondoljuk el, szüksége is lesz a többieknek egy ilyen szemtelenül ékesszóló szálláscsinálóra. Elvégre igen meggyőző volt mindig is. Akkor este például egyedül ő mondta el fejből a versét. Rendkívüli képességei morzsáiból élénk szórt pár szemet. De látszott, küszöbén áll az estnek.

Küszöbén az estnek
csillagfakadáskor
dalba fog az ember
ha már fáj a sorsa
nagyon szépen fájjon
küszöbén az estnek
csillagfakadáskor

Őrzöm a képet: nézi Kossuth-díját, kicsit gyanakvón. Gondolkodik. Nem ezért volt az egész. Csak úgy jött. Írni kellett. Itt állt, nem tehetett másképp.

Nem tudom, szabad volt-e látnom utolsó évei romlását.

Véletlen ajándék, tétova örökség. Őrzöm.

Elhagyott minden.
Isten se pártol.
Száműzetett az
ének a számról.
Sisakos tollam
bebábozódik.
Nincs dal! Az ember
csak átkozódik.

Vilcsek Béla

A költészet tört.én.elme

- Turczi István Deodatusáról –

Turczi Istvánnak alapvetően három témája van: a történelem (mindenekelőtt a személyiség identitásának kérdése), a nő (mindenekelőtt az erotika) és az irodalom (mindenekelőtt a költészet). A három fő téma természetesen nem különül el élesen egymástól; egy versen vagy egy kötetben belül is nagyon gyakran kapcsolódik egymáshoz. Turczi István költészetet tematikus szempontból is kezdettől fogva végletes tárgyakat dolgoz fel, mégis a rendkívül tudatos építkezés, a teljes és szerves egység jellemzi. Végletességnek és szintézisnek ez az egysége legfőképpen annak köszönhető, hogy minden témájában és minden alkotói korszakában sikerül tovább építenie, tovább gazdagítania az eredendően, még pályája kezdetén kialakított egyéni verseszményét, versbeszédét és verstípusait.

A költői pályának erre a nagyon következetes építkezésére a kritika igazából a két gyűjteményes kötet (*Hívásra szól a csönd*, 2004; *Turczi István legszebb versei*, 2006) megjelenésekor figyel fel, addig az egyes kötetek megjelenését viszonylag csekély visszhang kíséri. A kritika azonban ekkor is elsősorban az úgynevezett történelmi vagy történelmi tárgyú versvonalat vizsgálatát végzi el, a legutóbbi időkig kevesebb figyelmet fordított az úgynevezett erotikus és az irodalmi vonulat verseire. (Ez a figyelem valamelyest az *áthalások* 2007-es és az *EROTIKON* 2008-as megjelenésekor élénkült meg.) A történelmi vagy történelmi versvonalat verseiről született értelmezések pontosan megjelölik és igazolják a pályáiv csúcspontjait, meglepően kevéssé foglalkoznak azonban a vonulat csúcsteljesítményével, a *Deodatusszal*. (A műről lényegében véve mindössze két érdemi elemzés készült: Prágai Tamás, *Történelem és retorika*, Napút, 2002/3.; Payer Imre, *Turczi István költészetéről*, Új Forrás, 2007/5.)

A történelmi vagy történelmi versvonalat csúcspontjai – a Turczi-recepció tükrében

(Az elégikus megújulás esélye: Egy év) Kabdebó Lóránt esszémonográfiájában (*Rögeszmerend. Turczi István művének tragikus derűje*, Balassi Kiadó, Bp., 2007) azt állítja, hogy „egy olyan költői változatot jeleníthet meg Turczi István poézise, amely a *dialogikus* és a

szintetizáló jelleg szembesüléséből született, de egyben a világ minden szenvedését és gyönyörét hordozó szövegek összeszerkesztettségéből építi meg sajátos, a *posztmodernen túli világát*”. Kabdebó Lóránt úgy jut el Turczi Istvánhoz és költészetéhez, hogy több évtizedes oktatói és kutatói munkája során kidolgozott irodalomtörténeti-irodalomelméleti koncepciójának keresi a kortársi literatúrában a legalkalmasabb gyakorlati megvalósítóját és megvalósulását, igazolóját és igazolódását. A Turczi-líra jellemzését az irodalmi modernitás alakulástörténetének három irányának („jellegének”) megkülönböztetéséből vezeti le. Az első irányt megítélése szerint a monologikus jelleg határozza meg, amely „a szöveg egyértelmű végigmondásának, a kompozíció megalkotottságának igényével jelentkezik; az ember és világa értelmezésében fellépő zavarok a hagyományos európai kauzális gondolkodás módozatainak segítségével”. (Nem véletlen például, hogy Babits világirodalmi áttekintésének *Az európai irodalom története* címet adja.) Az egyéni és egyedi modernitásfelfogás második kategóriáját a dialogikus jelleg határozza meg, ami T. S. Eliot *A költészet három hangja* című tanulmánya vagy Samuel Beckett *A játszma vége* című drámája nyomán úgy jellemezhető, hogy „a költő korábbi monolit szólama önmagában ellentmondásba keveredő szöveggé alakult át. Nem gondolatok vagy személyiségek dialógusa fonódott műalkotássá, hanem az elhangzó szöveg önmagában ráeszmélt az ellentmondás kényszerűségére. A szöveg hordozta önmagában a másságokat; a mű mindehhez csak helyszínt biztosított, a költő pedig ijedten rácsodálkozott az általa megfogalmazódó szövegben benne élő szörnyeteg világra...”. Végül az említett két modernitásfázis vagy -jelleg mintegy feloldásaként – elsősorban Gottfried Benn és T. S. Eliot költői kísérletei nyomán – „jelentkeznek a *szintetizáló* jellegre valló különféle törekvések. Céljuk a gondolkozásmód »dialogikus« határhelyzetéről való elmozdulás megszervezése, a »hézag«-ok kitöltésére alkalmazható módozatok felkutatása. A személyiség feloldhatatlanként feltűnő válságának felmutatása ellenében a személytelenségben való feloldódás lehetőségeinek feltalálása. A tragikussal szemben az elégikus szerkezet megszerkesztése.”. Kabdebó Lóránt éppen azért választotta Turczi Istvánt és költészetét esszémonográfiája alanyává és tárgyává,

mert benne és verseiben vélte megtalálni „ennek az elégius megújulásnak az esélyét”. A monográfus egyébként már egy korábbi tanulmányában a költői pálya legkiemelkedőbb darabjának az *Amerikai akció* (1991) vagy *A Zöld Rabbi* (2001) kötetben még *Tizenkét vers*, a *Hívásra szól a csönd* válogatásban már *Egy év címmel szereplő versciklust* tartja.

(Az időingó lenyomata: Platón úr vacsorája) Szepes Erika a 2004-es válogatás (a *Hívásra szól a csönd*) megjelenését követő évben átfogó tanulmányt tesz közzé („*Hold árvája nyugtalan lélek*” – avagy *Turczi István megpillantja mindennek, azaz „tulajdon személyes dolgainak kezdetét”*, Dunatükör, 2005/1–2). Tanulmányának alapgondolata az, hogy Turczi pályája kezdetétől kész személyiségként és költőként lép elő s pályája egyes szakaszaiban sem a személyiségjegyeit keresi és formálja, hanem a múltba és a távoli földekre történő utazásai során „az eleve meglévő személyiségjegyek eredetének” felkutatására vállalkozik. A Turczi-versek, ebben a megközelítésben, nem mások, mint „a tér-idő költői megteremtésének kísérletei” vagy, ahogy a tanulmányíró máshol megfogalmazza, „az időingó lenyomatai”. Szepes Erika szerint a költői teremtés Turczi esetében olyan lírai tárgyak, illetve motívumok (az időingó olyan lenyomatai) segítségével történik – a *Hívásra szól a csönd* kötet versei, tehát valójában az egész költői életmű egyes darabjai egyértelműen ezt bizonyítják –, mint például az elvont létezés, a nő időtlenné tágított allegóriája, a szabadság, az elmúlástudat, a cselekvéstől megfosztottság életérzése, az álom(utazás), az emlékezés és az emlékképek változatai, a tükrözés és tükröződés, az elutazások és a hazaérkezések (végső soron önmagunkhoz), a biztos irodalmi örökségtudat, az intellektus és a szenzibilitás kettőssége és egysége s végezetül az idő- és térutazás végső célja és eredménye: „az örök szépséget létrehozó alkotás”. A költői pálya áttekintése során Szepes Erika az 1997-es prózaverskötet, a *Hosszú versek éjszakája* legnagyobb ívű darabját, a *Platón úr vacsorája* című hosszúverset olyan jelentőségűnek ítéli, hogy azt egy külön fejezetben, önállóan is elemzi.

(Az állandósult között: Jeruzsálemi tűz) Bodor Béla a 2006-os „legszebb verseket” tartalmazó válogatás kapcsán foglalkozik Turczi István költészetével (*Székely Magda Turczit olvas*, Kortárs, 2007/1). Kiindulópontul a válogató, Székely Magda rövid fűlszövegét választja, amely a költő versbeszédének három fontos sajátosságát emeli ki. Ez a három fő sajátosság: a tárgyias jelleg, a klasszikus és modern kifejezőmód ötvöződése, valamint a párhuzamos nyelvi formációk alkalmazása. Bodor Béla ennek a hármas meghatározásnak a nyomán összefoglalóan azt állapítja meg, hogy „az állandósult közöttben épül ez a líra, szervező elve az egyensúlyra törekvés, egy olyan verscentrum kialakítása, melyhez a szöveg kibontakozása során újabb és újabb asszociációs

tartományokat lehet csatolni. Valahogy úgy tudnám leírni, hogy a versnek van egy tematikus tartománya és egy «balance»-tartománya. Ha a tematikus centrumban egy rémült hajléktalan leírását találjuk, akkor az egyensúlyi szférában tömbszerű idomok, légius jelenségek és a konszolidált családi élet jelzései, ott lefelé stilizált riportázs-fordulatok, itt emelkedett metaforák lesznek a meghatározók. A kétféle motívika mozaikszerűen illeszkedik. Ez a versalakító gyakorlat persze könnyen változhat önjáróvá, bőbeszédűen önismétlővé. Ezt Turczi refrénes rövidre zárásokkal, keretes szerkezeti megoldásokkal vagy zárópoénnal igyekszik korlátozni.”. Bodor Béla ezt követően elsősorban a válogató (Székely Magda) és a válogatott (Turczi István) közötti alkati különbség szempontjából jellemzi a kötetet és közvetve Turczi egész lírai életművét. Egy alkalommal azonban kivételt tesz. Kötetkritikánál szokatlan módon, áttekintésébe egy önállóan is megálló, gazdag elemzői apparátust felvonultató, részletes műértelmezést ad *A Zöld Rabbi* kötet egyik legkiemelkedőbb jeruzsálemi verséről, s ezzel a gesztusával, Szepes Erikához hasonlóan, egy verset ő is az életmű centrumába emel. Ez a vers a *Jeruzsálemi tűz*.

*

Esszémonográfiájának zárásaként Kabdebó Lóránt maga is közvetlenül Bodor Béla megállapításaihoz kapcsolódik akkor, amikor Turczi költészetének legfőbb jellemzőjeként ő is a kortársakkal vagy nemzedéktársakkal, a kanonizált kifejezőmódokkal szembeni különbözőséget jelöli meg. A Turczi-költészet lényegét Kabdebó Lóránt, ha más szavakkal és némiképp módosított formában, szintén valamiféle közöttek jellegben, a balance-technika alkalmazásában látja, ami meghatározása szerint nem más, mint egyfajta „lebegtetettség”. „Turczi esetében a monográfiámban – fogalmaz az irodalomtörténész – éppen ezért azt a poétikai módot gondoltam végig, amellyel Turczi kivált a vele szembeítható hagyományból. Ennek a ki-válásnak grammatikai konzekvenciája az a lebegtetettség, amely éppen a mindenkori lezáratlanság, a morzsalékos-lét ellenében keresi poentírozva a maga tájékozódási, szembefordulási lehetőségeit. Az elbeszélő »történetek« szemben az arra merőlegesen, azzal szembefordíthatóan feltalálható létállapotokat keresi szövegeiben. Illetőleg keresteti olvasójával. Turczi István egy olyan alkotói retorikában gondolkodik, amely az olvasót egy új, saját létmódját megkérdőjelező, bizonytalanná tevő létállapotba transzponálja. Belehelyezi – és ott hagyja. Bízva benne: képes ezáltal feltápaszkodni, és elindulni. [...] A Turczi-költészet »párosága«, »társhoz kötöttsége« poétikája ki-válásának meghatározója: a rettenetes ellenében a másik emberben az elmozdulás provokálja. Önmagában és bárki másban is. A Bodor Béla által oly pontosan leírt

»között«-lét célja: a mélypontról való kimozdítás, a »morzsalékos«-ság dologisága felett a megépíthető katarzis-építmény.”.

Között-lét és balance-technika, elbeszél történet és azzal szembe fordított létállapotok, morzsalékoság és katarzis-építmény eme kettősségeinek és egységének a nagy szintézisműve, a 2001-ben napvilágot látott *Deodatus. A férfi és egy város tört.én.elme*.

A költői ön- vagy énfelmutatás szintézisműve: a *Deodatus*

A kortársi kritikai megközelítések alapján összefoglalóan megállapítható, hogy Turczy István pályája leírható és szakaszolható a költői ön- vagy énfelmutatás különféle kísérletei és korszakai alapján. A megelőző évek kötetei pontosan mutatták, hogy a szerző érdeklődése mindinkább a nagyobb kompozíciók felé fordult. Mintegy a végére akart járni annak a vállalásának, amelyet pályakezdekéskor célul tűzött ki maga elé: a térben és időben meghatározott ön- vagy énfelmutatás költői igazolásának. Ez a költői ön- vagy énfelmutatás három fázisban vagy szakaszban valósult meg. Az öngazolás vagy önmegerősítés első fázisa vagy szakasza az ön- vagy énfelmutatás költői megformálása volt, s összefoglalását az 1993-as válogatott versek gyűjteménye, az *Uram, nevezze meg a segédeit! Százegy vers, tizenhárom év: rögeszmerend* című kötet adta, mely a pályakezdő kötetek (*Segédműzsák fekete lakkcipőben*, 1985; *Zene állástalan zongoristáknak*, 1990; *A nők és a költészet*, 1990; *Amerikai akció*, 1991) anyagát tartalmazta. Az öngazolás vagy önmegerősítés második fázisát vagy szakaszát az ön- vagy énfelmutatás eredményeinek nagyobb kompozíciókban történő megformálódásai jelentették. Mindegyikük önmagában, egymástól tematikailag és beszédmódban is látszólag nagyon különböző, mégis egymással szorosan összetartozó kísérletet képviseltek. A *Hosszú versek éjszakája* (1997) az egyszerre kötött és szabad vers, a rövid egységekből épülő hosszú vers vagy hosszúvers megteremtésének termékeny kísérlete volt. A *Csokonai Vitéz Műhely* (2000) az irodalmi hagyománytörténés folytathatóságában kereste és mutatta fel (költőileg és emberileg) a vállalható és követhető mintákat. A *Zöld Rabbi* (2001) a bibliai tájak terepén nyújtotta az öngazolásnak és önmegerősítésnek egyszerre történelmi és jelenbeli, egyszerre mitikus és személyes költői példáit. Végezetül az öngazolás vagy önmegerősítés harmadik fázisát vagy szakaszát egyetlen mű jelenti. A pálya második fázisának vagy szakaszának eredményeit *A Zöld Rabbi* évében, 2001-ben sikerül egyetlen nagy ívű és önálló alkotással (kötettel) megkoronázni, s ez: a *Deodatus. A férfi és egy város tört.én.elme*.

Mai horizontról nézve egyre világosabban látszik, hogy a

Deodatus. A férfi és egy város tört.én.elme a Turczy-pálya alakulástörténetének egyik kulcsműve. A *Deodatus*szal Turczy István, nagyon egyszerűen fogalmazva, egy magasabb szinten visszajut pályakezdekéti önmagához, emberi és költői önazonosságához, miközben nagy összegező köteteinek eredményeit is szintetizálni tudja. Ebben a mind műfaji, mind poétikai szempontból pontosan nem meghatározható vagy besorolható műben, mint azt címe és alcíme jelzi is, egy jelenben élő, de mélyen a történelmi múltban gyökerező férfi mondja el egy város történetét. Még pontosabban: egy személyes történelme által meghatározott férfi megkísérli elmondani saját történetét és városa történetét. Hamar rá kell jönnie azonban, sugallja cím és alcím kellő egyértelműséggel, hogy mindezt legfeljebb töredékesen vagy töredezett formában teheti csak meg (*Deodatus. A férfi és egy város tört.én.elme*). A város egyébként, ez meg a kötet élére illesztett ajánlásból derül ki, történetesen a szerző szülővárosa, Tata. A könyvet természetesen Tatán is adták ki, a helyi önkormányzat támogatásával. S ott volt a könyv nagy sikerű bemutatója is.

(Cím, alcím, ajánlás) A könyv címének, alcímének és ajánlásszövegének egymásra vetítése, egymásba csúsztatása a kezdet kezdetén figyelmeztet a mű várható többretegűségére. Íme az ajánlás szövege:

*Ezzel a könyvvel adózom
tatai nagymamám
és gimnáziumi magyartanárom,
Karakas János
számomra örökbecsű emlékének.*

A cím történelmi művet, afféle történelmi életrajzot sejtet. A név önmagában nyilván sokak számára nem bír különösebb tartalommal, mindenesetre eléggé különleges és régies hangzású ahhoz, hogy egy izgalmas személységrajz ígéretével kecsegtessen. (Valóságos alapja mindössze a régi krónikáknak azon utalása, mely szerint István király idején itáliai tanítókat telepítettek Magyarországra, akik azután, tevékenységük jutalmául, egy-egy területet kaptak, hogy azokat a maguk és a leszármazottaik tehetsége és képessége révén felvirágoztassák. A tanítók és adományozottak között Deodatus nevű nyilván nem volt; ez a megnevezés a költői képzelet szüleménye. Ugyanakkor beszélő név. Latinul isteni adományt, isteni ajándékot, Isten bárányát jelenti. A személyes történetnek az istváni korból és az isteni kiválasztottságból való eredeztetése azonban nagyon is tudatos költői szándékra utal.) Az alcím először még ennél is többet ígér, amikor jelzi, hogy e személyiségtörténetet egy város történetével való viszonyrendszerében kívánja bemutatni. Az alcímnek azután az a bizonyos két közbevetett ponttal történő tagolódása mindezen ígéretek beválthatatlanságára figyelmeztet. Nem, nem lesz itt hagyományos értelemben vett személyiségtörténet és várostörténet sem,

a kettő viszonyának leírása sem. A történet és a személyiség teljessége sem. Az „elmejáték” csak a „történet” és az „én” egyformán töredezett voltát érzékeltetheti, lévén mindkettő befejezetlen.

A mű szövege *A kezdetek* címet viselő fejezettel és az alábbi mondatokkal kezdődik:

Kezdetekről most nem lehet. Vers ott sohasem járt, szó nem érheti el, nem költözhetnek belé a vízre merészkedő első napsugarak, sem maga a víz. Mennyi víz! Felhők szapora fuldoklása közben sóhajok, neszek, susogások ébresztik a tótengert. Észak felé mocsár, láp, szél faragta gőz-szobrok a források fölött. Keletre dombok és hegyek – vállukra szép muszlinkendőt szőtt a hajnali köd. Látszani kezd, ami van, s aminek ez a látszat a kezdete. Itt visszahúzódik a tekintet; lelassul, süllyed, önmagába hurkolódik. Körülötte tócsákban gyülekeznek a fények. Előszivárognak, felütik fejüket, mint a férgek. Azt hihetni: az idő számlálói. Vagy elképzelt motívumok az öröklét faliszőnyegén.

Ezekkel a nyitó mondatokkal valóban a kezdetek kezdetén vagyunk, „a férfi” és „egy város” történelme és azt megidéző története máris a teremtésmítoszok metafizikus, szavakkal (pláne verssel) nehezen kifejezhető világába emelkedik. Az írói kihívás, ilyen indítás után, már nem is egyszerűen egy történelmi személyiség címben előrevetített élettörténetének az elbeszélése és az ajánlásban jelzett lokális és személyes történet leírása, hanem sokkal inkább az, hogy hogyan lehet megtalálni ehhez az egyetemes vagy emberiségléptékű méretűvé növelt kettős történethez a legmegfelelőbb formát. Hogyan lehet érvényes módon elérni azt, hogy ez a kettős történet szavakkal (pláne verssel) mégis kifejezhetővé váljék. A nyitó mondatok metaforáját kibontva: hogyan lehet a felhők fuldoklása, a dombok és hegyek közül, a tótengerből, a mocsárból és lápból felszínre juttatni az első napsugarakat, a gyülekező fényeket, amelyekről most még azt sem lehet pontosan tudni, vajon az idő valóságos számlálói lesznek vagy az öröklét elképzelt motívumai. Mesteri kezdés ez. Költőhöz illő. Noha prózában íródott. Igaz, ritmikus, metaforikus prózában. Próbáljuk csak például ritmusosan, versszerűen olvasni és tördelni ezt a látszólag egyértelműen prózai nyitószöveget, ezúttal teljesen eltekintve annak történetbeli funkciójától:

*Kezdetekről / most nem lehet. // Vers ott / sohasem járt, szó nem / érheti el, // nem költözhetnek / belé a vízre / merészkedő // első / napsugarak, sem maga / a víz. // Mennyi víz!
Felhők / szapora // fuldoklása / közben sóhajok, // neszek,
susogások / ébresztik // a tótengert.
Észak felé / mocsár, // láp, szél faragta / gőz-szobrok*

a források / fölött.

Keletre / dombok // és hegyek – vállukra szép // muszlinkendőt szőtt a / hajnali köd.

Látszani kezd, / ami van, // s aminek / ez a látszat a / kezdete.

Itt vissza/húzódik // a tekintet;

lelassul, / süllyed, // önmagába / hurkolódik.

Körülötte / tócsákban // gyülekeznek a / fények.

Előszivárognak, // felütik fejüket, / mint a férgek.

Azt hihetni: // az idő / számlálói.

Vagy elképzelt / motívumok // az öröklét / faliszőnyegén.

A „vers” pontosan eleget tesz az úgynevezett szólamsoros sorképző szabadvers formai követelményének, hiszen egyes sorai egy vagy két szólamból, önálló nyelvi, mondattani és hangzati egységből állnak, s ütemekvi, ütempárokat és ütemkapcsolatokat alkotnak. (Kivételesen, amolyan ellentételezésként, alkalmaznak olyan sorokat is, amelyek teljes mondatok.) Ezáltal teljesíti tehát a sorképzés követelményét, hiszen a sorok legalább páronként és legalább egy szempontból kölcsönösen megfeleltethetőek egymásnak. A „vers” ugyanakkor eleget tesz az úgynevezett ütemhangsúlyos elvű, lazított sorváltó-sortagoló szabad vers formai követelményének is. Időnként a magyar ütemhangsúlyos költészeti hagyomány legveretesebb mértékeit idézi. Nyitó és záró sorában például egy-egy felező nyolcshoz egy kétütemű hatos, illetve egy három ütemű kilences kapcsolódik. Utolsó négy sora szinte szabályos ütemhangsúlyos versként olvasható. Egy felező tizenégyest egy felező tizenkettősből, valamint egy három négyes és egy hármas ütemből álló ritmuskombináció követ. Az utolsó sorban az említett felező nyolcas egy 4/5-ös osztású kilencessel egészül ki. A ritmizáltságot ez esetben rím és alliterációsor még tovább erősíti (*fények... felütik fejüket... férgek... faliszőnyegén*). Az idézet bizonyos részletei pedig időmértékes mértéksejtelemként, vagyis szimultán sorokként is felfoghatóak („*Észak felé / mocsár, láp, szél faragta gőz-szobrok // a források fölött. // Keletre dombok és hegyek-*”; „*lelassul, süllyed, önmagába hurkolódik.*”). A kezdetekben tehát már formailag is „benne van” mindaz a szakmai merészség, felkészültség és magabiztosság, amit Turczy István a megelőző két évtizedben felhalmozott.

A *Deodatus* révén Turczy István, egyetlen művel úgy képes szintetizálni két évtizedes alkotói tevékenységének eredményeit, úgy képes megteremteni a maga és a költészete számára annak a bizonyos elégikus megújulásnak az esélyét, hogy térben és időben, műfajban és beszédmódban szabadon kalandozhat, a legkülönfélébb formában valósíthatja meg az említett időindigó lenyomatait s alkalmazhatja abban a különleges, művészileg kimerevített, állandósult közzöt-

ben sajátos lebegtetettségi vagy balance-technikáját. Teheti ezt ráadásul úgy, hogy ezzel a megoldással mindvégig szem előtt tudja tartani az elégikus megújulásnak, az idő- és térutazásnak a végső célját és eredményét: „az örök szépséget létrehozó alkotás” megteremtését és megteremtődését.

(Tetőpont) Ezzel kezdetét veszi személyiség és táj építkezésének kettős és közös folyamata. A belső és külső „fejlődéstörténet” az apátság építésének leírásában szemléletes formát is ölt. Ezen a ponton extenzív szélességű, aprólékos rajzát kapjuk – továbbra is lírizált epikát és epizált lírát gondosan váltogatva –, hogy ki mindenki és milyen mértékben vette ki részét a munkából, honnan jött, mit hozott magával, mit tett hozzá az áhított eredmény megszületéséhez. Az eredmény pedig az, hogy végül, „az Úr 1017-ik évében” elkövetkezhet a tatai apátság felszentelése. Személyiség és táj leírásának ötvözését, az epikus és lírai elemek váltogatását mindinkább kiegészíti a műnek egy kezdettől érzékelhető és mindvégig hangsúlyos, újabb kettőssége: valóságnak és fikciónak, realitásnak (dokumentumokkal vagy áldokumentumokkal alátámasztott tények sorakoztatásának) és irrealitásnak (az ugyancsak hol objektívnek, hol szubjektívnek tűnő emlékképek megidézésének) az egymásba fonódása. A tatai várban a török elleni támadás megelőzésére végzett bővítési munkálatokról például *Giulio Turco hadmérnök naplójából* értesülhetünk, mely napló lapjai az 1570. és 1572. közötti időkből kerülnek elő, és amelyek többek között a „szemtanú hitelességével” számolnak be egy hirtelen átváltozás bekövetkezéséről. 1572 májusában állítólag ezt jegyezte fel naplójába a jeles hadmérnök:

„Nincsenek kérdéseim, szavaim sincsenek. Befejezem a naplóírást, elég volt. *Csupán üres hang szólhat ürességről.* Váltott lovakkal, kevés pihenővel négy nap alatt otthon vagyok. Eltemetem drága anyámat, azután visszatérek ide, hogy nevet adjak a fiamnak. A magyarok első királya után István lesz. Rendes név, van méltósága. De Turco mégsem maradhat, hogy hangzana az errefelől. Kicsit igazítunk rajta. A végén lecsípjük az olasz o-t, és a magyaros i kerül a helyére. Turci. Így, cével mondvá. Vidám hangzású, telt ízű, és még ősi név benyomását is kelti. Nekem szóljon, akinek nem tetszik.”

Ezzel végképp világossá válik, hogy itt Tata város és történelme, Deodatus és története csak ürügy, afféle költői tárgy. A valódi tét az, hogy a „Turci” nevezetű írószemélyiség megszülessék, alkalmassá váljék arra, hogy mindazt, amit Tata és Deodatus képvisel, megfelelő módon költői formába tudja önteni. S az önazonosságra ébredésnekettől a pontjától fogva mindengát felszabadul. A befejezhetetlen történetelbeszélés megszakad. A *Deodatus* című műhöz egy függelék illeszkedik, *A Deodáti család levelestára* címmel, amelyben már maga a

„Turci” nevezetű költő mutatkozik meg a maga sokoldalú tehetségében, formaművészetével. Tematikusan, persze, kapcsolódik mindez a fő történetshálhoz és a korhoz (pillanatképeket ad az Esterházyak, Kazinczy, Csokonai vagy a tatai céhek, előljárók, a gimnázium vagy a helybéli zsidók életéből), mindenekelőtt azonban a legkülönfélébb műfajokban és műformákban kívánja kipróbálni és megmutatni önmagát. A szerző szinte lubickol az önmaga teremtette lehetőségben: egymás után sorakoztatja bravúros stílusutánezait, pastische-ait. Korabeli nyelvezettel számol be a város új vezetője által adott vacsora előkészületeiről és magáról a vacsoráról (*Esterházy József válaszevele a fazekascéh kérelmére; Vacsora Esterházyéknál*), közli az állítólagos *Céhmasteri eskü* szövegét, *A kántortanító panaszát* és *A tatai zsidók kérelmét*, közreadja azt a listát, amely a városi előljárók fizetését tartalmazza 1764-ből (az időmúlás újabb finom jelzése ez!) és a tatai gimnázium 1765. évi tantervét, majd közzé teszi, nagy merészen, *Csokonai Vitéz Mihály ismeretlen versét*, *A Poéta szomorúsága* címmel. (Természetesen a Csokonai-kutatók hiába is fáradoznának a neves költő előd ilyen című versének felkutatásával.) Nagy valószínűséggel ugyanez az „átsajátító” alkotásmód lehetne kimutatható *A Deodáti család levelestárának* további darabjainál is. Ilyen például az I. Ferenc által 1809. október 14-én a tatai kastélyban aláírt békekötésről szóló név nélküli beszámoló (*Totis – todt ist*), a Kazinczy Ferenc balsikerű tatai látogatásáról szóló híradás (*Kazinczy és az angol kert*) vagy az 1834-es tűzvészről adott tudósítás (*1834. tavasz /Tűz és zene/*). S noha idézőjelek között szerepel, nyilván nem volna tanulságok nélküli a különféle újságkivágások szövegűségének filológusi ellenőrzése sem (*Honderű, 1843. ápr. 8.; Pesther Tageblatt, 1843. február 24.; Pesti Divatlap, 1845. 27. szám*). S végezetül Deodáti Fanni kilenc naplófeljegyzése a márciusi eseményekről (az utolsó feljegyzés dátuma: 1849. július 12.) végképp nehezen tekinthető hitelesnek vagy valószínűságnak („*Művelj türelmedet!*” *Kitépelt lapok Deodáti Fanni Emlékkönyvéből*).

(Jegyzetek és kommentárok) Az elbeszélte történet lezárulásakor a szerző mindenestre szükségét érzi, hogy művéhez egy *JEGYZETEK* és *KOMMENTÁROK* című kiegészítést illesszen. Jegyzeteket tehát egyfelől, melyek az egyes fejezetek elkészítéséhez felhasznált tudományos szakmunkák pontos megnevezését és adatolását tartalmazzák, névvel, címmel, a keletkezés helyével és idejével, oldalszámmal, ahogyan az egy szaktudományos dolgozattól elvárható. Ez esetben is legfeljebb későbbi korok szorgos helytörténéseinek, levéltárosainak és filológusainak feladata lehet az említett szakkönyvek hitelességének és adatai pontosságának az ellenőrzése. Annál is inkább, mert e szikár tényeket másrészt rendre valóban szubjektív kommentárok kísérik. Ezen a műhelynaplón vagy önreflexiók esszén belül is

megfigyelhető az egész művet jellemző kettősség: a dokumentatív objektivitásnak (vagy látszatának) és a fikciós szubjektivitásnak a kettőssége. A *JEGYZETEK* és *KOMMENTÁROK* önmagában is leképezi azt az „átjárásos” vagy „billentéses” írásmódot vagy technikát, amelyet a főszöveg két nagy egysége megvalósított, csak fordított sorrendben. Ott az első részt a valamely konkrét vagy feltételezett történelmi-történelmi tényen nyugó fikciós-látomásos jelleg határozta meg, a másodikat viszont elsősorban a többnyire kitalált-feltételezett alakok (ál)dokumentumainak sorakoztatása jellemezte. Itt, a főszöveg egyes fejezeteinek sorrendjében, a legtöbb esetben először következik a felhasznált szakirodalom megnevezése és adatolása („a könyvemben masszív kiszámíthatatlansággal fel-felbukkanó történelmi források”), ezt követi, sokszor egy mondaton belül, szinte észrevétlen átmenet nélkül, annak személyes-költői átlényegítése („régii forrásmunkának a szabadon cirkáló képzeletemre mért megrendítő erejű hatása”). Néhány példa erre a bizonyos átlényegítésre, az „átjárás” vagy „billentés” helyét félkövér betűvel szedve:

- „A tatai vár Mátyás király alatti szerepéről írt *Antonio Averolini*... vershez jó lökést adott A. Bonfini: Mátyás király (Bp. 1959.) c. könyve.”

- „Tehát az esemény megtörtént, leírója valódi személy, csak a leírás elképzelt.”

- „II. lap – *Vacsora Esterházyéknál*. Az elképzelt vacsora szereplői mindannyian valaha élt hús-vér személyek. Esterházy grófról és családjáról számos monográfia született, az általam összegyűrt képet szétszálazni így aligha érdemes.”

A *JEGYZETEK* és *KOMMENTÁROK* befejező részét már egyértelműen a személyes-vallomások hangvétele uralja. Eltűnnek a száraz tények és adatok (a jegyzetek), de az egyes szám első személyű szerzői kommentáron belül is tömbszerűen elkülönül a forrásmunkákra való konkrét utalás és annak viszonylagossá vagy kérdésessé tétele. A folytatásban ugyanez a megoldás figyelhető meg, amikor a szerző a név viszonylagossá vagy kérdésessé válásának költői következményeivel vet számot. Érdemes külön is figyelmet fordítani arra, hogy a szöveget miként hatja át mindinkább, már terjedelmében is, a személyes-vallomások jelleg. Miközben a választott főhősről (névről) egyre egyértelműbben kiderül, hogy nem valóságos, annál valóságosabban jelenik meg írói kihívásként. Csak látszólag meglepő az az írói gesztus, hogy ilyen előzmények, ilyen egy irányba mutató gondolatmenet és szövegszervezés után, a szerző végül látványosan elhatárolódik választott alakjától s valamiféle, mindent átható szeretetérzés mellett tesz hitet. Itt a szöveg már teljes egészében személyes vallomás. Az aláírással való hitelesítés azonban éppen a látványos gesztus valóságos voltának megkérdőjeleződése:

Deodatus nem én vagyok. Még csak nem is hasonlít rám, ami magamra nézve nem feltétlenül előnyös. Fondorlatos bárgyúság lenne bármiféle önletrajzi kulcsot sejtetni, mert nincs ilyen. Deodatus az én ürügyem a szeretetre. Annak kimondására és elhallgattatására, hogy tartozni kell valahová, és jó tudni, hol van ez. A megérkezés távolról sem térérés, hanem viszonyítási pont: a szív földrajza. Olyan könyvet szerettem volna írni, amelynek lapjaira az emberek odaképzelték saját életük valaha volt és majdani történéseit. Olyan könyvet, amelynek sorai közt, akár otthon a gesztenyefasorban, elődök és utódok sétálgatnak karonfogva, ismerősként köszöntik a szembejövőket, és a szabadság derűje árad belőlük.

Turczai István

Az aláírás egyúttal visszavezeti az olvasó tekintetét a címlapra, ahol ez áll: TURCZAI ISTVÁN: *Deodatus*. Turczai István ugyan valóban nem azonos Deodatusszal, de immáron joggal és büszkén elmondhatja magáról, hogy ő a *Deodatus* című mű szerzője. Turczai István *Deodatus* című könyve ezennel megszületett.

*

A *Deodatusszal* Turczai István egyrészt egyetlen műben szintetizálni tudta a korábbi kötetek törekvéseit: A *Zöld Rabbi* identitáskeresését, a *Hosszú versek éjszakája* szabályos-szabálytalan verskezelését és a *Csokonai Vitéz Műhely* költői példázatát. A *Deodatusszal* Turczai István ugyanakkor megváltoztatta a megközelítés alapvető irányát és célját is. Eddig a fő írói törekvést számára, kezdettől fogva, az identitástudat eredetének térben és időben való felkutatása és felmutatása jelentette (a történelem és az irodalomtörténet valamely területén, témájában, alakjában, műfajában és versbeszédében). Ezzel azonban irány és cél megváltozik: mostantól egy mesterségesen létrehozott, valóságos és fikciós elemekből, dokumentumokból és áldokumentumokból, prózai és lírai betétekből összeállított és megformált eredettudat szolgál az eredendően meglévő biztos identitástudat igazolásául. Ezáltal alapvetően megváltozik a költői beszédmód iránya és célja is. Eddig a legkülönfélébb verselési alakzatokból (kötött és szabad vers, rövid és hosszú vers) építkeztek egyre átfogóbb, sok esetben korábbi verseket is magukban foglaló nagyobb ciklusok és konstrukciók. Most ebből a szempontból is éppen az ellenkezője történik: egyetlen, a költői gyakorlat egyik legfontosabb rétegét, személyiség és történelem viszonyát reprezentáló nagy műstruktúra szívja szinte magába, kebelezi be a legkülönfélébb (nemcsak versekből, hanem sokféle epikus formációból álló) részleteket. Nem a részeredmények minél bősége

felmutatása az elsődleges immáron, hanem a nagy struktúra minél gazdagabb lírai és prózai anyaggal való szolgálata. Irány és cél ebből a szempontból, csúnya szakszavakkal szólva, nem a strukturálás, hanem a de-strukturálás, nem a konstruálás, hanem a de-konstruálás, nem a szintetizálás, hanem a fragmentálás.

Turczi István költészetének ezt a vonulatát a *Deodatus* után nagyon nehéz (lesz) továbbépíteni. Ahogy mondani szokás, ez ezennel készen van, meg van csinálva. Kétségtelen eredményeit lehet még gyűjteményes válogatásokban összegezni, ami annak rendje és módja szerint meg is történik (*Hívásra szól a csönd*, 2004; *Turczi István legszebb versei*, 2006). Ám nem véletlen, hogy azok összeállítását a szerző már nem maga végzi, hanem a szerkesztésben teljesen szabad kezét adva, inkább másokra bízva, semhogy a saját korábbi terméséből neki kelljen válogatnia. (Az előbbi kötet anyagának válogatója Tarján Tamás, az utóbbié Székely Magda.) Egyszerűen költészetének ezen a szakaszán, úgy érezheti, már túl van, annak lehetőségeit maximálisan és eredményesen kimerítette. Sőt, ez esetben még külön szerencséje is van azzal, amit pedig nyilván sokáig indokolatlan értetlenségként és mellőzöttségként élhetett meg. Az idézett szaktudósi és kritikusi értelmezések és elemzések arról tanúskodnak, hogy költői törekvéseit a honi irodalomértelmezés éppen akkor részesíti az őt megillető kitüntetett figyelemben, amikor ehhez az összegzéshez elérkezik. Pályájának alakulás- és fogadtatástörténete azt bizonyítja, hogy miként az általa képviselt „jelenlét-attitűd” szerencsés időpillanatban találkozott a kor kívánalmaival, úgy poétikájának értő megközelítésére is akkor kerül sor, amikor költői eredményeit a maguk

teljességében és gazdagságában tudja felmutatni és összegezni.

S hogy mi következhet ezután? Természetesen a másik két nagy költői vonulatnak vagy tematikának, az úgynevezett erotikus verseknek és az irodalmi verseknek az összegezése és végső kimerítése, ami azóta szintén megtörtént (*EROTIKON*, 2008; *Áthalások*, 2007). Az utóbbi kötethez a korszak egyik legnevesebb irodalomtudósa, Kulcsár Szabó Ernő ír kísérő tanulmányt, a fűlszövegeket pedig a maguk szakterületén szintén a legtekintélyesebbek között számon tartott egyéniségek írják: a pályatárs Kukorelly Endre, a szerkesztő Réz Pál és az irodalomtörténész Tarján Tamás. Ugyancsak az irodalomtörténész-kritikus szerkesztésében, 2007 októberében, a költő ötvenedik születésnapjára, *átélések – Turczi 50* címmel jelenik meg az az ötven jeles magyar író és irodalmár köszöntőjét és sok-sok fotót tartalmazó kötet, amelyet ünnepélyes keretek között adnak át az érintettnek a Nemzeti Színház Kaszás Attila termében. (Szívet szorongató adalék, hogy a terem névadója, a tragikusan hirtelenül elhunyt színész, éppen a *Deodatust* választotta az egyik versünnepen felolvasásul...)

Turczi István pályájának azon szakaszánál tart, amikor az eddig elért eredményeit összegezhette. Kerek évfordulóján ezért kétszeresen is joggal fogadhatta a feléje irányuló baráti szeretetet és az irodalmi szakmától végre két évtized után megérkező elismerést. A kétségtelen kanonizációt. A folytatás már kizárólag az ő dolga, felelőssége és egyben kötelessége. Csak ő tudhatja, hogyan tovább. Őt ismerve – biztosan tudja is.

Péntek Imre

A teljesség megkísértése – „tízlépésnyi” végtelenből

(Markó Béla *Tulajdonképpen minden* című kötetéről)

Vannak költők, akik – különböző okokból – megnehezítik a saját dolgukat, és a legszigorúbb kötöttségeket vállalják műveik írásakor. Szerepet játszhat ebben a hajlam, a bizonyítás vágya, vonzódás a poézis formakincse iránt. Mai költészetünk két véglet pólusai közt mozog: az oldott, szabad - és prózaversek mellett reneszánszukat élük a rendkívül zárt, feszes szerkezetek, elfeledett versformák felfedezésének vagyunk tanúi. S akkor még nem beszéltünk a japán költészetből átvett haiku népszerűségéről, sőt kultuszáról.

Nos, ilyen mesterségpróbáló strófaszerkezet a szonett. A nyugatos formaeszmény immár klasszikus alkotói, mint Tóth Árpád, Babits Mihály, Szabó Lőrinc, József Attila vagy Faludy György – után számos nemzedék jeles képviselője használta, alkalmazta a különböző szonett-változatokat. A közelmúltból

Weöres Sándor, Rónay György, Somlyó

György, Lator László nevét említhetjük. (Az utóbbi ma is nagy hatással van a fiatalokra.) Az erdélyi irodalomban Jánosházy György és Székely János példáját lehet kiemelni. A fiatalabbak közül pedig érdemes Markó Béla költészetére hivatkozni, nem véletlen, hogy a nyolcvanas években kibontakozó költő szonettjeire, sőt, szonettkoszorúira már Szerdahelyi István is felfigyelt, az 1995-ös kiadású *Verstan mindenkinek* c. tanulmánykötetben hivatkozva rá.

Mindezt talán azért érdemes felidézni, mert a marosvásárhelyi költő – ismert politikus – tíz év után újabb kötettel jelentkezett az ideai könyvhétre, mégpedig egy szonett-gyűjteménnyel, lírai naplóval. A *Tulajdonképpen minden* címet viselő kötet más szempontból is érdekes. Fő motívuma a Kert – így, nagybetűvel, a szó hihetetlen gazdag jelentésárnyalataival –, s a dátumozott szonettek lényegében három évszaktot fognak át (mindegy is, melyik évről van szó), a nyártól, az őszön át, a télig jutva el. Felfogható ez valamiféle „szonett-folyamnak” is, hasonlóan Csontos János Szonettregényéhez. Persze, ez csak a külső forma megközelítése, hiszen a versfüzérben megjelenő gondolati-érzelmi tartalmak ennél meghatározóbbak. Az a lelkiállapot, amit az egyes versek rögzítenek. Alföldi Jenő írta Csontos János Szonettregényével kapcsolatban (Tiszatáj, 2001/6): „Nem

epika ez, nem is versnek álcázott esszé... szigorú formai keretek közé szorított tudatfolyam, kép-asszociációs láncolat...”. Nos, valami ilyesmit mi is elmondhatunk: annak ellenére, hogy e költeményeknek van három szereplője: Anna, a hitves, Balázs, a gyermek és maga a költő. Ám megjelenésük (megjelenítésük) betagozódik abba a motívumrendszerbe, amelynek centrumában a Kert áll.

S hogy a szerzőnek is milyen fontos az általa „művelt” technika, arról némi képet kaphatunk *A szonett meghódítása* című versből. (Némileg igazolva a kötöttségről szóló, fentebbi okfejtésünket.)

„Megnyugtató, hogy annyi csak a tét,
hány másodperc alatt tudod a százat,
s amikor minden centiméterét
legyúrtd már a változatlan távnak...”

Valóban, aligha kétséges: a költő legyúrta a távot, a végeredmény (a teljesítmény) őt igazolja. De nem éri be ennyivel, külön *Kerti ars poeticát* fogalmaz.

„Én is hozott anyagból dolgozom,
mint régebben nálunk a legtöbb szabó,
a kertet reggel végigkutatom,
hogy összegyűlne egy versre való...”

Jellegzetes attitűd: találunk rá hivatkozást több interjúban is. „realista szonettek ezek” – mondja a szerző. Legalábbis – kiindulópontjukat tekintve. Ám az asszociációs körök, a jelentésség tartományai, amelyeket bekalandoznak, rendkívül tágasak. A fönt és lent, a kint és bent, a felszín és a mély dimenzióváltásai a nézőpontok folytonos változásait hozzák létre. Egymásba úszik itt álom és realitás, múlt és jelen, pszichikum és testiség. Kétségtelen, a korai művek technikája ez, gondoljunk csak a Mindenki autóbuzsa (Kriterion, 1989) vagy a Száz szonett (JAK füzetek, 1989) darabjaira, amelyekben már feltűnik ez a rendkívüli koncentrációt, komplexitást igénylő szemlélet. Markó Béla hihetetlen erudícióval és érzelmi telítettséggel alkotja meg a maga bensőséges mini-univerzumát (a szimbolikus és valóságos Kertet), amely nem más, mint a Nagy Univerzum „leképezése”. (A Kert ugyanolyan koncentrátum – tartalmilag, mint a szonett – formailag.) Lehet beszélni visszatérésről az ifjúkori szenvedélyhez – ám ezek versek egy letisztult, érett poézis eredményei. Kristályos szerkezetűek és mégis élő organizmusok. Az állandó és változó díszletek között,

az évszakok alakváltozásait követve, szembeszélünk kell a vegetáció titokzatos folyamataival. A Kert hangjaival, a növekedés csodájával, a növények hajtásai „egy láthatatlan kézbe kapaszkodnak”. S „Titkolnak tőlünk valamit a fák” – érzékeli a költő. A benti mindenséget, amelynek ők öntudatlanul is részei. A Kertnek épp úgy hangulatai vannak, mint az embernek. Egyszer simogató, harmonikus, idillt sugalló („kívánatos a kert a fényben”), máskor a körtefa „ha hozzányúlunk, végigkarmolminket”. Ezt az intim környezetet át- meg átszövi egy ember-pár jelenléte, viszonya, egymáshoz tartozása. Nem Éden-kert ez, az itt élő férfi és nő már túl van a „bűnbeesésen”, szorosabb kapcsok kötik egymáshoz őket. A kötetnek ez a vonulata a legérdekesebb, legizgalmasabb. Hogyan lehet a mindennapi együttlétben meglelni az egymásra találás csodáját, egyedi-egyszeriségét. Múlандóságát, sérülékenységét, s mégis feloldhatatlan, végzetes azonosulását. Ahol ilyen sorokat találunk, mint az *Egymás mellett parázsliban*:

„külön gyökér és külön korona,
se közelebb, se távolabb soha,
egyformán élünk s egy halálba tartunk.” – nos, ott már elnémul szó.

A szerelem-szövetség lázas etapjai váltakoznak előttünk, az extatikus egymásba olvadás a kétellyel, az eltávolodással: „kint zárt, bent üreges az éjszaka, / alszunk benne, mint két külön egész, /s ismét egymásba nyit az ébredés” (*Aztán bezárulsz*). Akár édeskés idillnek is tűnhetne mindez, mégsem az. Mert a kétely és szorongás – az elmúlás árnyai – számtalan módon átszövik, átítatják ezt a körbe ölelt, kibélelt, otthonossá élt kisvilágot. „Illeszkedés nélkül nincs széthullás” – írja egy helyütt. Vagy másutt: „kettészakad, / mi együtt volt elébb, és megtagad, / ismét nem kell neki, csak önmaga”. A külső (és belső) démonok is itt tanyáznak, áldozataikra lesve: „s miniatűr a lenti / pokol, a sűrű fű magába rejti a szörnyeket. Ki vagy te? Ki vagyok?”

A kertnek és birtokosainak azonban van egy nagyobb gazdája is, akiről így ír a költő: „együtt feküdtünk, két külön darabban, / akár két alkatrész Isten kezében...”. Ennek a viszonynak (talán bizarrnak tűnő) verse a *Szonett egy tubus fogkrémről*. „Tárgya vagyok Istennek, s néha társa... egyszer-egeter szeret, s mindig haragszik, / de vigyáz rám, és éjjel velem alszik...” A kötetet áthatja a transzcendencia, a megváltás (megváltódás) gondolata. A figyelem a fentről sugárzó üzenetre. Persze, ez a viszony nem alárendeltséget, fejet hajtó alázatot jelent, hanem a magyar költészetben nem szokatlan, egyenrangúságra törekvő, vitázó, perlekedő magatartást, de legfőképpen azt: Istennek is szüksége van ránk. A *Közhely Istennel, tücsökkel*ben olvasható:

„s akár egy szív, már én is csak ütök
megint s megint, mert ettől él az Isten,
hogy foghat minket, más értelme nincsen.”

Markó Béla valóban talált néhány meghökkentő, eredeti (teológiai) megközelítést a megszokott bibliai fordulatokhoz. Az *Azóta is* arról a gyengeségről, manipulálhatóságról beszél, amely – Jézus elgyötörtsége miatt – nem nyilvánulhatott meg. Mert ha igen, valószínű, ő is Barabbást kiáltott volna („kétségbeesve felnéz Jézus, tátog: / Hát Barabbás! Barabbást válasszátok”). Az *Amit ígértél* pedig a megváltás elmaradásáért szurkolókat ostorozza, akik abban bíztak: Jézusban nem lesz kitérés, s megdöbbenően hatott eltökéltsége: „se visszatáncolás, / se szószegés, mind arra várt pedig, / hogy meggondolod magad reggelig”. A *Szikrázás* a kertek kertjének állít emléket, a Gecsemáné-kertnek, ahol Jézus „gyümölcsök gyümölcséként” összetört Isten markában, az öröklét áldozataként. De ezen kívül is, a versek metafora-készletét is áthatja a bibliai ihletés: „A fák között ide-oda lengő, / hatalmas, tépett Veronika-kendő”, másutt: „Jézus lehull, mint a lomb, s ott marad”, vagy: „Jézus hallgat, elmúlt a vacsora”.

Érdemes még a kötet címadó versére tekinteni. A *Tulajdonképpen minden* – nyilván több értelmet hordoz. Valami teljességre utal, amit a Kert lakói átélnek, kozmikus lényként, szerelmes társként, Isten teremtményeként. A költő szonett-világa ezt a teljességet bontja finom, apró, mikroképekből álló részletekre, állítja ezerszínű fénytörésbe. Nehéz nem megilletődni e versek panteisztikus áhítatán. S néha oldja ezt a súlyos, visszafogott erotikától sem mentes, grandiózus vallomást, hogy a költő (olykor) kívülről szemléli ezt az egészet. A távolságtartás tárgyilagosságával. S megcsillan a humora is, például a *Macskaszonett*ben vagy a már említett *Szonett egy tubus fogkrémről*ben. A *Kering az égi kép* a kis és nagy univerzum „párhuzamát” fogalmazza meg:

„Kering az égi kép, ragyog s halott,
de élő, romló másolata kertem,
s ebben a tízlépcsényi végtelenben
egymáshoz érnek hulló csillagok...”

Ebben a „tízlépcsényi végtelenben” lejátszódik a természet és az ember drámája: hullása és felemelkedése, a valóság spirituális szférába való transzponálása. A szonett zártsága képes kinyílni, tág asszociációs jelentéssíkokat beszáguldani, és végül visszatérni a kiinduló pontra. A helyzet, amelyről szinte napi tudósításokat kapunk: „beüzetés” egy modern Éden(kert)be, ahol a létértelmezés origója rejtőzik. Ennek az élmények az újra és újrafelfedezése és átnyújtása az olvasónak, valódi, átélhető líra, s nem mellesleg: poétikai bravúr. Markó Béla, a költő visszatért... S nem is akármilyen teljesítménnyel!

(Bookart Kiadó, Csíkszereda, 2010.)

Kelemen Lajos

Szirmok, tövissek, tűlevelek a bolgár irodalom kertjéből

(Szondi György *Vándorvirágok* című kötetéről)

Nándor
virágok

Az ember, aki bizonyos izgalmak és ékes várokozások közepette nyelvet olt nyelvbe, de akinek e ténykedése sehonnan nézve se látszik különösebben erotikusnak, nem lehet más, mint a műfordító, a kétütemű szerzet. Merthogy a dolga valójában ugyanannak a műnek a hátravetése és újratemtése. Vagyis az írófélek egyik legtelitettebbjének kell lennie. Tudás, éleslátás és csekély érzelem önmaga iránt: ezek az ő márkajegyei: tudjon bármely lélek-színt, karaktert, írói habitust a sajátjaként szolgálni, s egyforma készséggel formába állítani. A műélvező olvasó persze nem a készültre kíváncsi. És nem tudósításra, hanem az átültetett alkotásra vár.

De hát próbálja csak meg valaki, ilyen plántáló íróságra tévedve, mondjuk franciául, örményül, vagy éppen angolul visszaadni Ady néhány sorát („Kocogok, lógok követlen úton / S hogy merre megyek, nem nagyon tudom. // S a rossz úton, mert minden ellovan, / Felüti néha fejét a lovam..”). Próbálja meg átültetni ugyanolyan különleges, sok-sugárzású darabként, amilyen az eredeti. Ha másutt nem, az *ellovan* szónál kiderül: művész-e az illető, vagy irodalmi kupec.

Ami azt illeti, a *Vándorvirágok* szerzőjénél, Szondi Györgynél a bolgár irodalom magyarra váltása, a hiten, a tanultságon és az ambíción túl, elsősorban minden valószínűség szerint szerelem. Következik-e ebből a muszáj, hogy nála így kell kezdődjen az átültetői credo: birtokolni anélkül, hogy elnyomnánk; szabadnak lenni anélkül, hogy hűtlenkednénk. Holott a tolmács-teljesítmény végsőre tulajdonképpen nem is a hűségen vagy a hűtlenségen fordul, hanem sokkal inkább a fordítandó mű átérzésén. Ez pedig bizonyos fajta hódítások és erők végiggondolását kínálja. Ha a mű kicsit is az, aminek egyszer valaki (eléggé méltatlanul) nevezte, vagyis tükör – akkor a műfordítónak előbb meg kell tépnie a tükör merev képeit, azután úgy forrasztani őket eggyé, mintha sosem lettek volna darabban. Szondi György érdekes és meglepő nyelvi leleményei takarhatatlanul bizonyítják, hogy ő, mint műfordító: erőben nemigen szűkölködik; alighanem egyenesen jólesik neki a szó-szülés, s néha egy kis stiláris anarchistáskodásra is szívesen adja a fejét. Íme,

az erőnek kedves foganás, abból a könyvből, amelynek válogatott darabjait mintegy háromszáz esztendő alatt forogta ki a bolgár glóbusz s a bolgár szellem: *szélsíkoly, siralomekhó, sóhajliturgia, lélekhajnalás*.

Az idegen műalkotást meghódító kvalitás, főleg, ha e minőség teljes mondatokban kap teret (ahogyan például Pavlov egy veretes gondolata mutatja: „Szó a természet erői szoborta kő”, vagy Dimitrova intelme: „Szóbafoghatatlan beszélgetést folytatunk”, esetleg Vutimszki történelmi allúziója: „Szuronyt szegez Európa jajdiadallal”), egyszóval a kész munka nemcsak arról beszél, hogy a fordítás elve szigorú és kemény. Hanem valahol a nyelv mélyén mintha nemzetek sorsrokonságát is nyomatékosítaná. Szerencsés az a nép, amelyet nem mindjárt a történelmére emlékeztet Canev: „E rengő földön még az imát is / lázadásillat lengi át...”

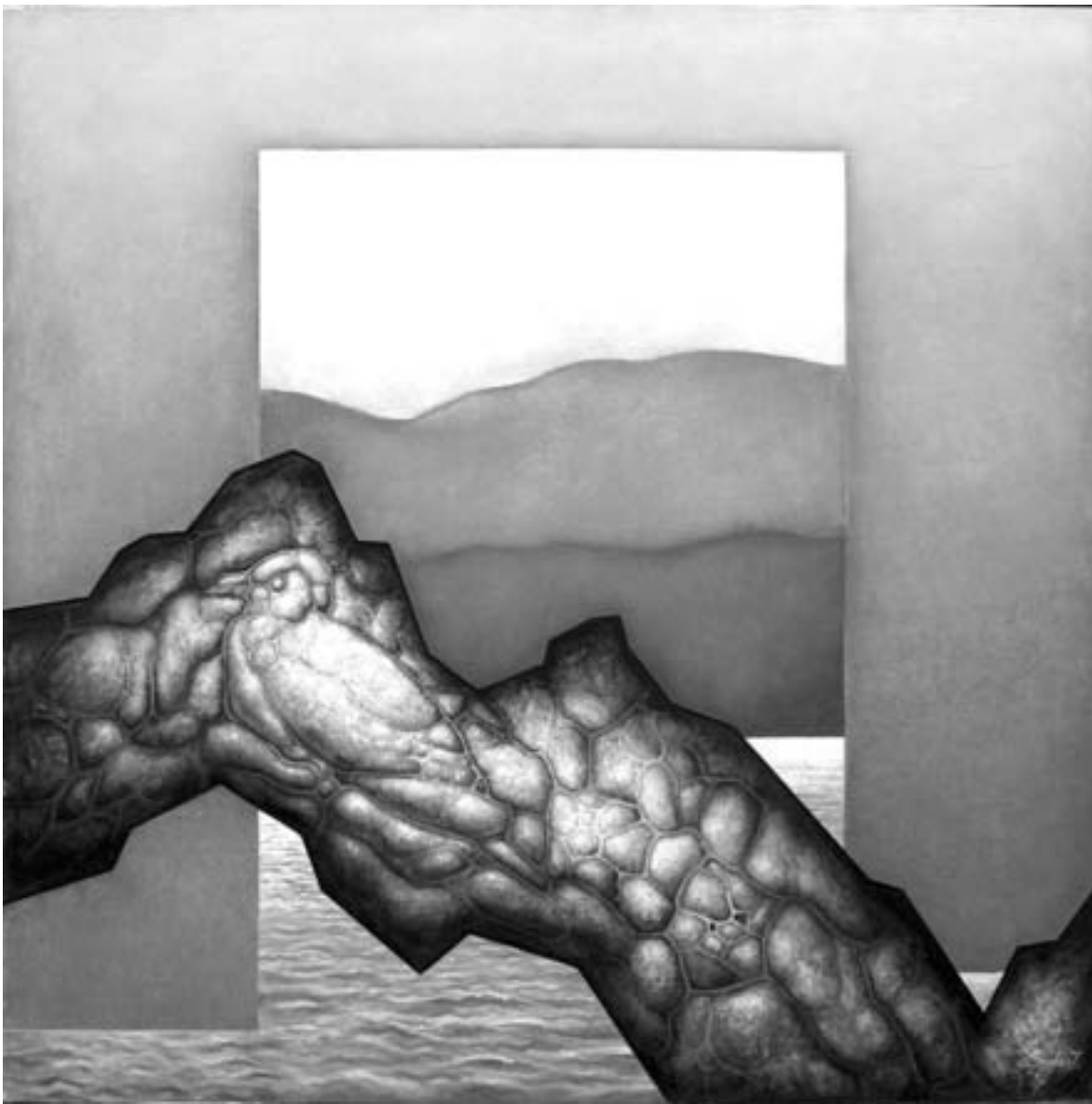
A *Vándorvirágok* amúgy kapós könyv lehet. A betűtestű *ars* szinte mindenegyes bolgár változata megmutatja itt magát, a krónikás, tanulmányos hűségtől, a drámarészlettől, a hosszú- és a rövidprózától, az epigrammától a lírai versekig. A legrégebbi szerző 1722-ben, a legfiatalabb 1978-ban született. S ahogy a magyar vonatkozású népköltészeti darabokon természetesen hamarabb áll meg az olvasói tekintet, ugyanúgy elégedetten konstatálja, hogy a kötet a bolgár irodalomban kevésbé járatosak emlékezetében korábról megtapadt neveknek is helyet ad. Például a bolgár Petőfi Hriszto Botev, aztán Atanasz Dalcsev, Blaga Dimitrova, Jordan Radicskov, Ljubomir Levcev, Ivan Canev szerencsére itt is hallathatja hangját. S az olvasó nem kisebb öröme – Popovtól Nikolováig – fiatalok egész sora.

A *Vándorvirágok* olvasási szüneteiben persze elmorfondírozhat az ember, pláne, ha a nem magyar gondolat szimatolgatása közepette megjelenik neki a koszorús szobor, de úgy, mintha most akciózna, ismert nagy egészségében. Hát hogyan: Goethéről van szó, aki adóügyek és hiteljogi kérdések szakértő minisztereként iparállamról álmodott Weimarban, és egyébként a nemzeti eszme virágzásának idején eszelte ki, történetesen herderi hatásra, a *Weltliteratur*, vagyis a világirodalom fogalmát. S hogy mindjárt ebben is elől

járjon, csodálatos készséggel tett át német nyelvre szerb népballadákat. Mondják, Goethe azzal az intuícióval fordult *kelet* felé, hogy rámutasson: a világ már a vitorláhajók és a szövöszékek érájában összeérett. A nemzetszeretet népeket egybehívó génusza kapott egy nagyszerű szinonimát Goethétől. E rokoniság tágítható és megrontható. Az ember, akár szent, akár szentségtelen – lelki összefüggéseiben: egy. Ezt minden nap meg kellene üzennünk egymásnak, s mindenekelőtt épp az irodalom segítségével. A divat és a konfidencia érték- s kárbecslései szerint, ha kulturális, szellemi tájékozódás végett átnézünk a határainkon (akár mondjuk a belső határainkon), szomjas szemek először és udvarlón

angolszász mintákra tapadnak. Ó, igen: a *mainstream*, a lélekhódító főáram. Eszünkbe se jusson, hogy ez baj. Bánattal azt veri, akinek nagyobb a hite a kör irányában, mint a köröcikk iránt. Úgyhogy nem rossz ajánlat: tessék csak a balkáni intellektuelek tarka világába is bekéretőzni, tessék például belépni a *Vándorvirágok* kapuján. Aki megteszi ezt, s engedi, hogy Szondi György legyen a kalauza, csalódottságot fog érezni, hogy mért várt idáig, de át fog élni olyan meglepő és frissítő élményeket is, amilyeneket csak egy kincses birodalom természetjárója élhet át.

(Napkút Kiadó, Budapest, 2010.)

Takács Imre:
Túl a nagy
vizeken

V. Geresits Gizella

„Mondataink üde tisztását kutatom”

(Jegyzetek Lángi Péter *Késői invokáció* című kötetéről)

Az ezredfordulón egyre inkább mindennapi tapasztalatunkká válik a szellemi erők intenzitásának növekedése, s egyre sürgetőbben tudatosodik a szellemi-lelki rendtétel szükségessége. Ha az ember a szintézissteremtés céljával birtokolja a világ- és önmegértés gondolati mélységeit a műveltség szükséges elemeivel, s az érzelmi megélés erősségével együtt, akkor a számvetés és rendteremtés alkotói gesztusa megjelenhet a líra műnemében is. Ekkor méltóképpen eshetnek egybe a személyes lét élményköreivel kisebb-nagyobb közösségek sensus communisának (legnemesebb közösségi érzületének) értéktartományai. E komplex tartalmak ígéretével veheti kézbe minden verskedvelő a Keszthelyen élő Lángi Péternek a Pannon Írók Társasága kiadásában idén megjelent verseskötetét. 1994-2008 között íródtak a kötet versei, melyek a nyugdíjas éveit élő középiskolai magyartanár számvetését tartalmazzák. Keszthely város diákjai, tanár kollégák és ünnepélyek, megemlékezések alkalmi közösségei hallhatták már őt, verseit olvashatták a Fejér Megyei Hírlapban, a Zalai Hírlapban, a Pannon Tükörben, a Hévíz, valamint a Hítel és a Vár c. rangos országos folyóiratokban, írásai megjelentek antológiákban is (Helikon öröksége – Keszthely, 1977, Őszidő – Tatabánya, 2004, Őszidő II. – Tatabánya, 2006).

A hangzásban, stilsztikumokban és gazdag jelentéstartalomban is szigorú mértékkel kiszabott vers-világok bejárásakor meg-megáll az olvasói figyelem a kimondás szépségén, elidőz a megnevezés könnyedségén vagy éppen inkább feszességén, és alászáll az alkotó személyes sorsának mélységeibe. Alászáll, és nem hiszi el: a 68 éves Lángi Péter költő és műfordító első kötetét tartja a kezében. A magyar nyelv és irodalom tanáraként nemzedékek sorának tanított irodalomtörténetet, stilsztikát, szövegtant, s a tudós bölcsészdoktor tanár nemcsak megmutatta, hanem élte is a nyelvi megjelenítés szépséges drámáját – nevelt és nevelő együttlétének termékeny feszültségében. Lángi Péter elsőkötetes költő? – kérdezzük hitetlenkedve.

Ám a verseskötet itt fekszik előttünk a „pannon égbolt alatt” (szerkesztő), s biztos megtalálja helyét, nemcsak Pannónia szellemi tükreiben, de nemzeti líráinkban is. Napjainkban ugyanis „nagyon megszükkültünk” „magyarságba” (Bessenyei György), mert megfogyatkoztunk Életben, megsebzódtunk léleekben. Rongálódtunk anyanyelvünkben is, mind

pontosságában, mind szépségében, nemzeti nyelvváltozatainknak majdnem mindegyik területén, ám a költői nyelvbe lehelt gondolati elrendezettség szépségében és intellektualitásában, az önkimondás fegyelmeztségében még inkább. Nagyon is itt van az ideje, hogy a szépség, a természetesség és a gondolat fegyelme együtt teremtdőjék, ismét egymásra találjon a költői nyelvezetben, nem, mint pusztá forma, hanem mint a megjelenítés értékesége és érvényessége. Úgy, ahogyan az ifjú, még hégelianus Lukács György mondja valahol: „minden igazi vers misztérium... Nagyon is

itt van az ideje annak tehát, hogy a kvázi-költészet, a gondolati felületesség és nyelvi rendetlenség elnémuljon, s végre megszólaljon a költő, szólván: Mondataink üde tisztását kutatom" (Magyarországi levelek, 7.).

I. „Mély gödörben, mondd, az ember derűt hogy talál?” – a kötet címadó verse, az *Elkésétt invocáció* (L. J. nagyapámhoz) e létfájdalmat s az „ezüstfémű öregember”-t, „Ferenc József katonájá”-t, a „hétnyelvű kovács”-ot állítja a szöveg-egész gondolati centrumába. Az olvasó számára ekkor tárul fel az *invocáció* rejtett értelme, s e mélygödörnyi világban egymásra vetül a háború dúlta közös emberi-nemzeti sors és a személyesen megélt jelen:

„Ott a körfal, odvas zápfog,
törökkori rom
itt a szétlőtt prësház tátong,
emészti a gyom.
De szőlők közt gondos kapa
jár s igaz mese
Nyersen csattan a szerb szava:
Sztój, pusku dole!”

E reprezentatív alkotásban nemcsak a történelmi múlt tárul fel, hanem a népmesei szépségű természetvilág, mint az ember első otthona, benne a nagyapai „meseszó”, völgy, forrás, „parányi tó”. E francia alexandrin 13 szótagos, 8-5 szótagosztású soraiban – Radnóti németes, „nibelungizált” alexandrinjában, az *Erőltetett menetben* 7-6-os szótagosztással – cezúra (sormetszet) választja el a rövidebb sorrészeket.

Ez a költészet mégsem kinyilatkoztató: narratívája úgy feszes és gondosan kiszabott, hogy nem téved merő idealitásba, „üres absztrakciókba” (Hamvas Béla). Ezt tükrözi a kötet tematikája is: az eredet, a szűkebb pátriát követően a tágabb haza, majd Európa kultúráját reprezentáló városok árgus szemmel, ezután az emberközi kapcsolatok visszasságai, a szülőföld és a haza nagyjai, majd a legszebbek következnek, a fiktív levelek, episztolák Mikes Kelemen nyelvén. Végül a versvilág horizontja a családra, a fiakra, az élet folytatásának szép ígéreteiként az unokákra szűkül, s a kötet záró akkordjaként 6 idegen vers remekbe szabott műfordítását tartalmazza. E gazdag tematika láttán is indokolt, hogy kísérletet tegyünk Lángi Péter költői narratívájának és stílusának megközelítésére.

A poéta narratívája és esztétikája a nyugatos lírának újholdas költői hagyományaihoz áll közelebb. Költői nyelvezete Pilinszky metaforikus tömörségére és Nemes Nagy Ágnes férfias racionalizmusára is emlékeztet, élő líránk nagyjai közül pedig Lator Lászlónak szenzuális világhézagokkal gazdagított intellektualizmusát és gazdag formakultúráját idézi meg. Nem retorikus, nem indulati fogantatású költészet az övé, de nem is vértelenül intellektuális. Mint a jó Szellem

atya képviselője, számba veszi birtokolt valóságát, természetet, tárgyakat, embereket, s mint jó gazda, a hagyományörzés gesztusával olt, nemesít, örökít (A vén regula, Két emlékmű, Magyarországi levelek, stb.).

II. „a romfal vág szemembe, és fülembé régi bős hang: ‘Számolj, Péter!’” (*Számolj, Péter!*)

A kötet nyitóverse a lelkiismeret életterhét, bűn és bűnhődés egymásból következését szemlélteti, mely mintha egyszerre a kívülállás, egyszerre a belülről megélés határmezsgyéjén történnék, s mindez a szellemi tartását már megformált én-nek a történetmondáshoz szükséges tárgyilagosságából és bölcsességéből ered. Oly módon teszi tárgygyá önmagát e lírai önszemlélésben, hogy kikerüli az önazonosság „csapdját” (Claude Lévi-Strauss), mely a lírai önmegjelenítés során sokszorozottan érvényesül (s legrosszabb esetben elvihet az „alanyi költészet” zsákutcájába, melybe a Lángiéhoz hasonló gazdag műveltséggel is betévedhet a költő, nagyon messzire az objektív líra világos „tisztásai”-tól).

A nyitóversben Orseolo Péter jelenik meg, aki Szent István utódaként sem tudta követni a szent király elveit, s hazánk a német-római császár hűbérese lett. Ekkor Zámoly Árpád-kori templomában megvakították, s a monda szerint itt hangzott el: „Számolj, Péter, bűneidért!” E „bős hang” refrénszerűen ismétlődik a történetmondás során, s amikor felnőtt én-jét szembesíti a költő a gyermekivel, hitként, igazságként és életként jelenik meg a versben:

„Ott élt az Isten még az égben
kamasz szellők az élet illatát
hozták, sok pelyhes álom járta át
szívem, s bár mondtam bűnbánó imát,
hallottam mégis: ‘Számolj, Péter!’”

A kötet első versciklusa a *„Zámolyi mozaikok”*. Az Árpád-kori templomrom verskezdő kérdéseiben állítás foglaltatik: e templomrom „Megkövült zászló” is, a „múlt síremléke” is, „imára hív”-ó szent hely is az emlékezésben, ellenképe a háború szántotta világnak. Majd e templom-centrumból induló költői emlékezet hangnemváltással idézi fel a falucskán átkanyargó Burján-patakot. Narrációja a gyermekének mesét mondó édesapáé, ezt szolgálják a megszemélyesítések, ahogyan a mesemondásnak szép rendjébe simulnak a folyót feminin erőként megjelenítő képek. Látjuk a gyermeki múlt fölé teremtő és megbocsátó szeretettel hajló felnőttet is e szépségesen tömör kép-párhuzamban: „Tenyeremre veszek / fanyarédes vackor: / pörögnek arcaid / borzas kisgyerekkor.”. S ragyognak a késői Arany János metaforikus látásmódjának tiszta képei: „Hőfém nagyapám / napom gömbölyíti, / víg szöcskéit a rét, / szikráit röpíti.”.

Élménytartalomban és zenei természetében eltérő hangulatú a *Táncol a vágyam*, amely a kiskamasz életörömét ábrázolja, megjeleníti a munka emberi-

természeti dinamikáját, a betakarítás monumentális látvány-elemeit a gyermeki szem látta apró tárgyi részletekkel együtt, a „most” múlhatatlanságának varázslatos jelenében: „Nem fanyalodtak el az egék, / most takarodnak a szekerek”, „Asztag emelkedik, oda nézz / Hú de hatalmas ez az egész!”

Mind a gyermek érzelmeiben, mind a kinti világban izzanak a mozgás friss erői, ezt közvetítik a ritmusváltás gazdag variációi. A kiskamasz szemével látjuk, amint „szérüre fordul” a hatalmas „rakomány”, tetején a lelkesedő-csodálkozó gyermekkel. A vers jelentés-áramában így hullámzik a kiskamasz életöröme, a lelkesültség, az otthon-lét bizonyosságának életérzése. Kár, hogy a polgári ízlésvilághoz kötődő címnek – *Táncol a vágyam* – mai nyelvismeretünkben is közhelyszerű szóhangulata nem illik a versben megrajzolt helyzet- és jellemképhez. (Nem így *Az elcsépelet szerelem*-ben!)

A boldog gyermekkor versvilágából éles váltással lépünk a pusztulás színterére, a *Két emlékmű* elé. Az első az „örök katoná”-é: „bennem Ady, Babits, Gyóni ezerszáz sora, / Móricz áldozat-gyilkosa...” – s villan bennünk a gyilkossá tett paraszt katona emlékképe, Ady Mesebeli Jánosé is talán, s az élő áldozatok sorában ott áll az egyre némább nagyapa is, mert „lelkében csendfaló mély seb tátong”. Káoszt érzékeltető dúltság uralkodik a ritmikai formában, mélység és sötétség az események színterén. Az „örök katona” megjelenési formái az emlékezésben egymásra fényképeződnek, a jelen emléktörédei látomássá nőnek: „Kitüremkedik kőből, időből / - gondosan lapátolt halom a földből - / az örök katona. / Ott látom őt is, nagyapámat, legyűri bár a kapcavilágot, / lelkében csendfaló mély seb tátong.”

A második emlékmű az édesapáé, „nem bronzból, fából, kőből épült”, hanem a lélekben, „halálig hordozott fájdalomból”. E kettős gondolat között feszülnek a fájó emléktörédek, a térben egyre táguló, világ-eseményre szélesedő halálók körei és a tört életívek. A „gyermeki nyugalom falán” „repedt” „rés”-ek „félelem járta tárná”-vá mélyesülnek a felnőtt szívében, egymásba omlanak a kint és a bent valóság-síkjai, ahogyan az emberi-tárgyi környezet sebei a lélekbe hatolnak. A vers teljes értékszerkezetét a megrendültség erejével hatja át a rongáltság gyógyíthatatlanságának gondolata, a tragikum folytonos érlelődésének, a pusztulás jelenvalóságának iszonyata.

III. „Taníts, hogy a földön, / veszni fordult gyöngyön / rám is szállt az ősi juss” (A költő dicsérete)

A kötet szerkesztés utolsó ellenpontja a *Szellemidézés*. Súlyos verseiben a művészet, a tudomány s a „hely” géniuszát őrző nagyjaink karakterét rajzolja meg a költő, közöttük *Nagyváthy Jánosét*. A tanárköltő tiszteleg iskolájának névadója előtt, mind a megidézethez, mind az idézőhöz méltó nyelvezettel, s illő verszenével, az aszklepiadészi strófa képlet súlyosan archaikus

ritmusával. A vers hőse a XVIII. századvég tudósa, a világ első felsőfokú gazdasági intézetének szervezője-igazgatója és Festetich jóra inspirálója. Lángi minden ízében tökéletes verset alkotott a pillanatból, amikor a tudósban a Festetich-konfliktus fájdalma „sajdul”. Az egyetlen tömbből faragott vers-élmémű a szépségesen súlyos Berzsényi-nyelvezettel idézi meg a tétlenségre szorított tudós magányát, majd kitörését, cselekvő bátorságát. Látjuk, amint a ma költője a képzeletében megjelenő valóság-tömbökről lefaragja a felesleget, s megmaradnak a karakter lélekállapotát tükröző tömör mondat- és ritmikai szerkezetek. Elénk áll a csurgói valóság nehézkessége, alkalom, tér, eszközök szűkösége, s mindebben a lelkiismerettel és zsenialitással megáldott tudós felismerése, lelki-szellemi újjászületése.

A Szellemidézés versciklusát a kötet alapműve zárja, *Az idő rövid történései? (Hódolat és kérdés Stephen W. Hawkingnak)*. E szintézisvers a mikro- és makrovilág megértésének, egységes leírásának tudósi küzdelmét ábrázolja négytételben, négy-aspektusú kérdésfeltevéssel. A szabad verses formában feltárul az Einstein megalkotta univerzum-modell, a gömbszerűen táguló világegyetem látomása: „Milliárd billiárd (...) / hullámzanak hozzánk, az égi ragyogások / a múltból, sok talányos fénynyalábok, / s fotonnyi életünkben fókuszálnak?”. Ebben a versben igen nagy a feszítettség a nyelvi tömörség és a gondolati komplexitás között, ám értelme mégis megnyílik előttünk. Anyagba zártágunk kérdései sorjázna, felvillan a heisenbergi gondolat sugalma: a téridő homokórájában sorsunkat múltunk és jelenünk fénytölcseré öleli át, s ami ezen túl van, csak logikával, hipotetikusan közelíthető meg. A vers Hawkingot faggatva búcsúzik az olvasótól: „legyőzött testbe zárva-alázva azért is legyintsz halálra, (...)csakazértis?” E tragikus létfelfogás nem a szívtudatú lényé, hanem a matériába zárt emberé, a rációra csupasztított megismerésé. Hőse „fagylaló ész”-szel (Madách) öli el lélekerejét, a racionalitás pusztájában keres elfogadható világmagyarázatot. Ott mit találhatna mást, mint a luciferi választ – sejtí a szívtudatú versolvasó.

IV. „Mondatainküdetisztásatkutatom” (Magyarországi levelek)

A legszebb és legegységesebb versciklushoz érkezünk. Mikes Kelemen nyelvén hét levél szól jelenbeli honi állapotainkról. Fiktív levelek ezek, a megszólított maga Mikes Kelemen, s a költő önmagát ’zágoni’ „kisöccsé”-nek nevezi, őt pedig „Édes Bátyám”-nak titulálja. Íme a legszebb titulus: „Édes Bátyám, zágoni Kelemen!” A levélműfaj a téma többirányú megközelítését teszi lehetővé, a jellemzett valóságot magyarság és történetiség fölé lebegteti, néhol Kölcsey, Vörösmarty ígéretes nyelvén: „épp örök számkivetésünkön töprengtem, (...) Ígért Tündérországunk fürkesszük, ámde csupán szürkellő nagyköpönyegjét sejtjük: néma jövő ködfelhős hegyeit”. A szövegeket áthatja a

régmúlt familiáris hangneme, a figyelmességbe rejtett gyöngédség, a hagyományból táplálkozó tisztelet és kedvesség. Szeretni tanít nyelvet, honfitársat, nemzetet. Mindennek hitelességét szolgálják a nyelvi archaizmusok („Nám, ugye, édes Bátyám, ismeri kéd?” – „nám”: lám, „kéd”: kend). Nagyon szép alázattal és alkotói tudatossággal fonódik itt egybe Erdélynek zamatos, XVIII. századi nyelve az episztola megtöretett metrumaival. A levelek verses formában íródtak, ritmus- és rímrendszer rejtettebben érvényesül. Mind a hét levél hol penta-, hol hexametrikus ritmusú, hol pedig az adóniszi kolón következik. Azonban valószínűbb, hogy a költő a régi magyar nyelvből ismert daktilikus sorok mintáját követi, azt társítja adoniszti kolónnal, mint Arany János, s mint Radnóti tette.

A levelek költői „tézisei”: teljes nemzeti közösségünk „sorsunk Rodostavában” él, száműzetetett az igazság, a rend és az erkölcs, „nyakunkon kalmakánnal, (...) sok-sok mélysebes úri vagánnyal, / és ilyen és amolyan vezírrrel”. Életünket csak magánemberi kapcsolatainkban vagyunk képesek elhordozni, lélekkel itt töltekezni. De mégis, „halálom átüt”-ő szerelemmel kell szerelnünk hazánkat: „Mázsás rajt a pecsét, a halálom is átüt. / Édes Bátyám, Zágont mégse feledjük”. A szív és a lélek országos telében élünk, „Karmok az ágak, ködbe fogódnak. / Fénye török s a gerince a szónak. / Gyűlik a szenny”. A magyar – a saját hazájában! – rosszul tartott vendég, s az információs társadalom külső-belső rombolódása már végzetes: „Nem fagnak be a hírek, akármily vad hidegek / járnak bé Pannónia városait, (...) szennyezték, mérgezték, elapadt, kiáradt, (...) ellopták, rongálták, (...) a jók, az igazak hiszékeny bolondok”. A magyar közember valójában szolgáló-létét éli saját hazájában: „Néha, ha kedvük szottyán, pár falatocskát löknek elének”. Látható, hogy e szövegrészek költői allúzió-technikájában minden tárgyat, jelenséget politikai és erkölcsi állapotainkra utaló „objektív korrelatív”-ként (tárgyi megfelelőjeként) kell értelmeznünk. A 7. számú levél, a legszebb, történelmi szerepvers nyelvünk állapotáról, méltóképpen a Baróti Szabó, Kölcsey, Füst Milán, Márai, Illyés, Csoóri alkotta versek magasztosságához, perlekedésük hevületéhez. Lelkesülten szól a költő nyelvünk eredeti szépségéről, s szomorúan alig megállítható romlásáról: „Mondataink üde tisztását kutatom. / Mára benőtte, -takarta a gyom!” A flóra pusztulásának képeiben sorjázna a romlás nyelvi jelenségei: grammatikai rendszerünk széttrörik, mert „törnek a törzsek”, stílusunk hajdani ékességének „barna humusz”-ában „trágár aljnövényzet vájkál”, „szólomok indáznak, gabalyodnak”. A levél utolsó szavai mégis a tiszta forrásból merítés lehetőségét példázzák, tanítanak, jóra biztatnak: „szomjamat oltani forrás csábít, / sütkérezni napon zöld pázsit. / Így hát kédnek a kétszázhet levelén, / édes Bátyám, gyakran elandalodom”.

V. „kiragyognak a könnyek alól a szemek, / puha lánc köt össze, a szép szeretet” (Karácsony)

A kötet záró ciklusa a „Családom, csigaházam” című. A költő mintha legszeretettebbjeit nem akarta volna elkeverni a világ rongált dolgai közé. Kifejező a „csigaház” metafora, mely a szükséges védelmet, ugyanakkor e védelem törekenységét is szemlélteti. A ciklus nyitó versének képei is ezt ábrázolják, Ady korfestésére emlékeztető atmoszférával: „Felhertelt érdes érdekek / csörtetnek, csapkolódnak. / Jjeden rebben szerzte csend- / je éltető bokornak.”. „Bozótvilágban” élünk, a kiismerhetetlenségek közegeiben, vadak üldözöttjei vagyunk, a lélek egyetlen védelme a család, a humanizált intimszféra. A védelem belül van, a szerethetők és a szerethetők csendes jelenlétében, a szívben és az emlékezésben. Ott él a „lángra lobbant tüdő”-jú dédapa, s a másik, a földdel „birkózó”, aki „gyökérjárt gyomrába önmagát vetette”, az unokáit rejtő-védő nagyanya, kinek „szoknyája dzsungelnyi nagyra nőtt”, a nagyapa, az „ezüstfehér öregember”, a „szívós-tüskés vadvirág”, a „vadrózsa”-nagyanya, Ódor sógor, aki „a Vértes délfelén ül kajla égbolttal fején”. (Méltóképpen József Attilához, micsoda feszültség, jelentés-telítettség a képekben!) Az édesanyát köszöntő *Soká még* című vers első sorait pedig mintha Arany írta volna: „Kócos a ház, fala lomha, / ablaka is hunyorog, / hull az idő reve, lombja: perc potyog, óra, napok”. Megható a gyöngédség és egyszerűség tiszta zenéje a feleséget köszöntő versben: Szeptemberi pajkos szelek / dajkálgatják drága neved, / orgonán búgó ária, / ünnepi dallam: Mária” – a hála és köszönet fohász-szavai sorjázna a kétütemű nyolcasok szép rendjében, majd az elragadtatás és játékoság hangneme rajzolja meg az unokák arcképét. A költő végül egy fénybe vont karácsony-verssel búcsúzik az olvasótól.

„Mondataink üde tisztása”-nak Lángi Péter teremtette-gondozta kertjének csak egy-egy ösvényét jártuk végig. Am láthattuk, hogy e metafora – *mondataink tisztása* – nemcsak a nyelvi megformálás szép természetességére és tisztaságára vonatkoztatható, hanem a világról szólásnak és az önkimondásnak hozzáadott tartalmi értékeire is: az eredet és a „hely” ismeretére, a szülők, a család szeretetére, a szűkebb és szélesebb pátria s nagyjaink tiszteletére, az egyetemes ember planetáris világ-tudatára. A „divatforradalmár” költők „tülekedése” idején olyan nézőpontváltást sugall e kötet, amely az újra humanizált költészet alapvető ismérve lehetne jelenünk alkotói számára.

(Pannon Tükör Könyvek, 2010)

Érdi Sándor

Veszeli Lajos: Holdtölte

Kontrasztok jegyében

Veszeli Lajos Szakadt vitorláim című kiállításáról

Azok számára, akik nem ismerik közelebbről a művészt, el kell mondanom, hogy Veszeli Lajos nagyon ritkán fest. Mostanában erre sajnos van mentsége, ám ez a megállapítás boldogabb időszakaira is igaz. Kérem, ne értsenek félre: nem lusta ember ő, csak – általában is – kevés az ideje rá! Mert amikor nem zökken ki körülötte az idő, akkor tanít, szerkeszt, szervez, galériákat barkácsol, számtalan fontos közéleti tisztséget visel, felszólal és intézkedik, házat épít – egyszóval olyan rengeteg dolga van –, hogy sokunk őszinte bánatára alig-alig ér rá ecsetet venni a kezébe.

Igaz viszont: ha egyszer, ezerféle és – nemritkán sajnos, hiábavaló – közéleti csatái után, mintegy pihenés és megnyugvásképpen, vagy éppen indulatait levezetendő vásznat feszít, ecsetet ragad, nos, ilyenkor még a madarak is csak csendben reppennek át a háza felett, mert ilyenkor robban! Ilyenkor robban ki belőle, s kerül a vászra mindaz, ami őt festőként és emberként is jellemzi: a természet csodálata és szeretete, az emberiség közös gyökereibe kapaszkodás vágya - és a HIT! Hit az emberben, hit a küzdés értelmében s a humánus erejében, abban, hogy bár esendők vagyunk, és közös sorsunk a bukás és az elmúlás, de mégiscsak ezért a hitért és ezekért az eszmékért szabad és érdemes élni! Egy olyan ember, aki nálam nagyobb mestere a szónak, így jellemezte V.L.-t: „ A Balaton-vidék Don Quijoté-ja ő,

akinek ugyan lova gyakorta összeroskad, de a rajta ülő vitéz csonka dárdáját szorongatva a csillagokba néz. Ez a nemes fejtartás, az eszmények követése ad értelmet életének és művészetének”. Utólagos engedelmével Péntek Imrét idéztem, akinek ezt a két mondatát őszintén irigylem, mert pontosabb mindennél, amit el szerettem, el tudtam volna V.L. magatartásáról mondani.

Egy igen okos másik úr, Sipos Endre, három csoportba sorolta nemrégiben a művészeket:

Vannak művészek – állítja –, akik közvetlenül a természetből építkeznek, az érzékelt, észlelt valóságot formálják sajátos képi világgá. Mások elsősorban a képzelet tartományaiból tárják fel a képi anyagukat, s ezt formálják külső tárggyá, vagy tárgysorozattá. A harmadik típus pedig: az időt mitikusan átélők csoportja, ők magából az alkotófolyamat élményéből indulnak ki. Szerinte V. L. mindhárom csoportba beletartozhat, s nyilván igaza is van.

Ám engedtessek meg nekem, hogy én elsősorban a harmadik csoport tagját szeressem benne. Azt az embert, akinek az alkotásai, miközben gyönyörködtek a szememet, és megsimogatják a szívemet, gyorsabb pörgésre készítik az eszemet is. Mert tárlataim nemcsak látnivaló van a falakon, bizony gondolkodnunk is kötelező. Ahogy itt e teremben is.

Ami elsőként szembetűnik: kontrasztok mindenütt.

Az egyik oldalon leheletfinom akvarellek – a varázsos Balaton képei. A képek lágyak, lebegőek, minden valószerű, ám mégsem az. A Balaton ilyen – emlékszem rá, láttam ezerszer, ám valami mégsem hagy nyugodni, ha e képeket nézem. A tó, a táj lelke köszön rám... Nekem ezek nem egyszerűen azt sugallják, hogy V.L. szereti a nagy kéklő tavat. Számomra ezek azt jelentik: ez az ember olyan mélyen gyökeredik ebben a tájban, hogy kitépni sem lehetne belőle, s ha ez mégis megtörténne, talán már a táj sem lenne ugyanaz. V.L. nélkül ott másként kelne és nyugodna a Nap, másként fújna a szél, másként torlódnának a jégtáblák. Mert nekem ő fedezte fel a Balaton gyönyörűségét, neki köszönhetem, hogy ma már, az ő nézőpontjából szemlélem ezt a tájat, s végre az igazit látom, nemcsak a valódit!

Amikor ott álldogáltam, még a műtermében ezek előtt a képek előtt, valami átfutott rajtam. Valamiféle furcsa borzongás: megéreztem az IDŐT! Nappal, vagy éjszaka, tél, vagy nyár... Mindegy!

A képeken csak a természet – ember sehol... Csak a nyomaink láthatók, s a messzeségbe futó, üres, valamikori szebb napokat látott stégeink nekem azt üzenik: létünk múlandó... ám a világ örökkön való... És mindjárt szerényebb lettem egy kicsit... Vagy tűnődőbb? Szomorúbb?

Nem tudom... De kicsit emberebb... S ki várhat ennél többet néhány képtől?

Aztán a fehér képek, a téli Balaton. Ezeket is ismertem, de így, egymás mellett lenyűgözőek. Hogy lehet a hideg fehér szín ilyen melengető? A sikoltó fagy ilyen szívíg hatóan gyönyörű?

A nagyméretű képek... A *Vitorlám*.... Szélszaggatta vásznak, egyformák és mégis mindegyik más... a vitorlák már szinte rongyok... Egy viharban hajózó lélek életének lenyomatai... És sajnos nagyon is aktuálisak: nemrég elment az életünkből, V.L. életéből valaki, egy társ, egy asszony, egy nagyszerű író, hűséges barát, kiváló alkotó, s akiért most méltán lobognak szakadtan ezek a vitorlák – a küzdelem és az el nem múló bánat örök jelképei.

S mi jöhet ezután: a fekete dobozok. Üzenet odaátról. Akik az áldozatok, a váratlanul elmúltak, bizony, nem a semmibe tűntek...mert üzennek nekünk... hogy mit? Nekem azt, hogy bár eltávoztunk mindannyian, mégsem tűnünk el örökre... valami marad utánunk... egy kis földi lenyomat, néhány emlékkép... por és hamu... és valami, ami több mint a pusztaság emlékeztetése... hogy még így is nyomot hagyunk magunk után... nyomot, mely egyszerre múlandó és örökkön való.... Lenyomata annak, hogy egyszer itt jártunk a földön, s jelet hagytunk magunk után...

Majd: *Hajónaplók*. A múlt kísért, mert kitörölhetetlen és nem felejthető. Üzenet odaátról...

Aztán: eltűnt melódiák ócska furnéron elmesélve...

Ismét az idő és a szépség együttese... Mert a művészet örökkön él... csak mi vagyunk halandók, meg a

kézjegyünkkel ellátott anyag... Ami szépséget a szellemünk teremt, az túlél bennünket, kitörölhetetlenül részévé válik a világnak... s ha van reménye az alkotóművésznek, hát az éppen ez...

És a fekete fészkek, melyekben sem tojás, sem madár... *Iránytű*... – írta melléjük a festő. Iránytű, de hová is mutat? Egy kicsit mindig összeszorul a szívem, ha látom ezeket a... finom, bensőséges „fészkek-strukturákat”.

Kontrasztok – mondtam korábban. Az alkotások többsége erről szól.

Sehol sincs ember – csak anyag. Víz, jég, nád és fű, kő és öreg, nagyon öreg fák... De mindez humanizáltan, bensőségesen szép, mert bennük lakik a lélek... a sorsunk... a múlt, és a jövő ígérete... A túlélés öröme, vagy legalábbis a lehetősége...

S van-e még bennünk elegendő erő a túléléshez?

A képeiden ott a múlt... A korhadó, elmúló... de élhetünk-e nélküle? És ha nélküle élünk, mindig csak előrenézve, vajon mi lesz velünk? Lesz-e jövőnk?

V.L. képein ott a halál, az elmúlás, a tél hidege...de ott a szépség, mely a jövő ígérete... Melyik az erősebb?

A fehér mellett ott a fekete... és a fekete mellett ott villog a fehér, a vakítóan fehér... Melyik színt vesszük haza?

A fekete dobozok síron túli üzenetét, vagy az *Iránytűk* fészkecskéit, melyekben ott szunnyad, megfogalmazatlanul is a remény? Bizony ezzel a kiállítással leckét ad valamennyiünknek... emberségből, felelősségtudatból...

Befejezőképpen: immár tudja, hogy a világot csak az egyes embereken keresztül lehet megváltani. Képeinek személyes üzenete ezt sugallja: tekintsd rám, s magadba tekintesz. Veszeli hivatása: festeni. Tehetségének kihívása elől nem szabad elmenekülnie. Zalaegerszegi kiállítása művészetének megújulásáról ad hírt: érzelmek dús részletek, olykor szellemes kompozíciók, a képek koloritjának gazdag skálája arról árulkodik, van még tartaléka, ki nem bontott formai és tartalmi mondanivalója. S lehet ez fordulópont, számon tartott állomás, a további kibontakozásban.

(A zalaegerszegi Keresztury ÁMK Kiállítótermében elhangzott szöveg szerkesztett változata.)

Veszeli Lajos:
Kopott aranyhíd

Péntek Imre

A szentendreiség „két arca” a Balatoni Múzeumban

Heintz Henrik:
Látkép a
szamárhegyről

Ísmét egy újkori ünnep, mely kezd gyökeret verni a köztudatban. A Magyar Festészet Napja – melyet 2002-ben a Dunapart Művészeti Társaság kezdeményezett, Bráda Tibor festőművész vezetésével –, s azóta minden évben, október 18-dikhoz kötődően, rangos eseménysorral tiszteljük meg a színek és formák mestereit. (Talán nem annyira ismert: Szent Lukács evangélista, eredeti foglalkozása szerint orvos, festőként is működött, s így az ő egyházi ünnepének napja vált a festőünnep dátumává.) Az idén, a IX. alkalommal, különösen gazdagra sikerült az egész országot megmozgató program, október 11-től 18-ig. Külön füzetben jelent meg kiállítások jegyzéke, melynek köszöntőjét ez úttal dr. Tulassay Tivadar, a Semmelweis Orvostudományi Egyetem rektora írta. A bevezető gondolatokból néhány mondat: „A magyar képi kultúrának ez az újkori ünnepe Szent

Lukács névnapjához kötődik, ahhoz az evangélistához, aki az általa lejegyzett örömhírben a szereteten kívül elsősorban az irgalmat, a megbocsátást hirdette. „Orvos volt és festő, és mindenek előtt Tanítvány...a világ leképezése csak úgy lehetséges, ha megismerem azt, majd az élményeket önmagamba megmártóztatva, saját személyiség jegyeimmel felruházva, az esszenciáját felfedve tükrözöm vissza. S ez egyben azt is jelenti, hogy nemcsak a világot, hanem saját belső lényemet, önmagamat is kifejezem. Ez az önkifejeződés egyben feltárulkozás. Az intimitás feladása. Aki erre képes, csak az válik jó mesteremberből igazi művésszé.”

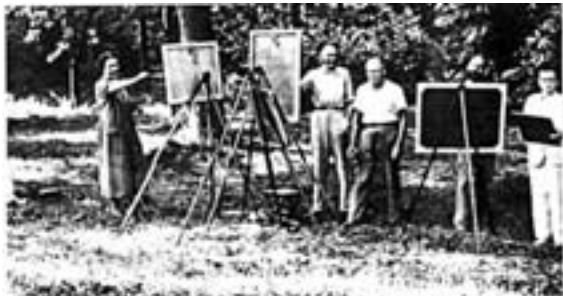
A keszthelyi Balatoni Múzeum immár tradicionálisan felvállalja a Magyar Festészet Napjának ünnepét, és kilencedik alkalommal lepi valamilyen reprezentatív kiállítással a város és a megye közönségét, amely ezt

Aknav János:
Emlék I.

érdeklődésével hálálja meg. A festészetnap tárlatok sorára visszatekintve: 2006-ban Gerzson Pál és Szilvássy Nándor, 2007-ben Simonyi Ernő, 2008-ban Keserű Ilona tanítványai, 2009-ben Nagy B. Ernő művei adtak rangot az eseménynek. Az idén pedig a *Régi Szentendrei Művésztelep alapítói és mai alkotói* címmel nyílt meg egy rendkívül érdekes, a múlt értékeit felvillantó, s a jelen eredményeit számba vevő tárlat.

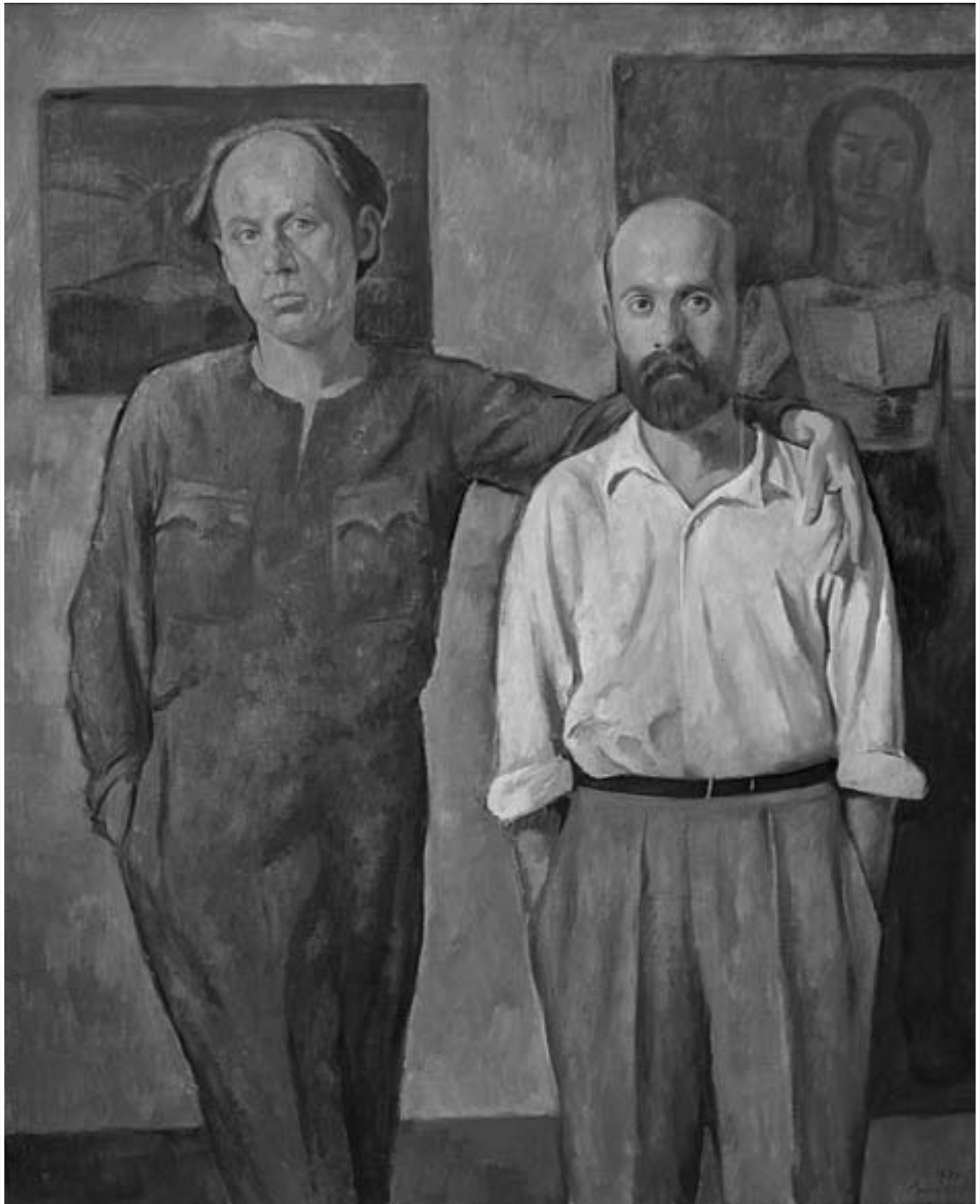
A szentendrei hagyomány az I. világháború utáni időkre nyúlik vissza – melynek megteremtésében a Vajda Lajos is komoly szerepet játszott –, s az óta több nemzedék folytatta-újította meg ezt a szellemi-környezeti sajátosságokból táplálkozó, hihetetlenül gazdag képzőművészeti tradíciót. A Duna-kanyarban meghúzódó települést nem véletlenül nevezik a „festők városának”. A „korai szentendreiség” elsősorban a táj különös adottságait próbálta megragadni: a Duna, a hegyek, s a kisváros szerb hatásokat tükröző házainak

formavilágát. Ebből az időszakból való Jeges Ernő laza, derűs kolorittal megfestett zsánerképe (*Strandvendéglő előtt*, 1928). Bánáti Sverák Róbert kissé naiv, mesészerű hangulatot árasztó *Halászcsalád kis szigeten* című képének nagy értéke, a jelenet bájos beállításán túl, a város utcáinak hiteles, részletes ábrázolása. Hasonló felfogást tükröz a *Látkép a Szamárhegyről*, Heintz Henrik oldott, impresszionisztikus ecsetkezeléssel készült, derűs fényeket csillogtató alkotása. Paizs Goebel Jenő már a metafizikus-szurreális képzelet és a metafizikus terek festője: itt látható *Madárdala* éteri tisztaságot, belső nyugalmat áraszt. Két festőkaraktert ábrázoló kép Bánovszky Miklós kettős portréja – Paizs Goebel Jenőről és Barcsay Jenőről. Már klasszikus darabnak számít Czöbel Béla *Mária olvas* című munkája, vagy Barcsay Jenő *Gyásza*. Korniss Dezső *Küzdése* szintén számos albumból ismerős, s Kondor Béla számos angyalainak egy szép változat is tekinthetjük meg, a régi szentendrei anyagot kölcsönző Ferenczy Múzeum jóvoltából. Az „alapítók” utáni nemzedékképviselői – a mai ötvenesek-hatvanasok – ugyancsak a kortárs képzőművészet élvonalához tartoznak. A talán kevésbé ismert Kiss Zoltán

Tzortzoglou
Georgios:
Hommage A
Caspar David
Friedrich,
avagy a táj
melankóliája

Bánovszky Miklós: Kettős portré (Paizs Goebel Jenő és Barcsay Jenő)

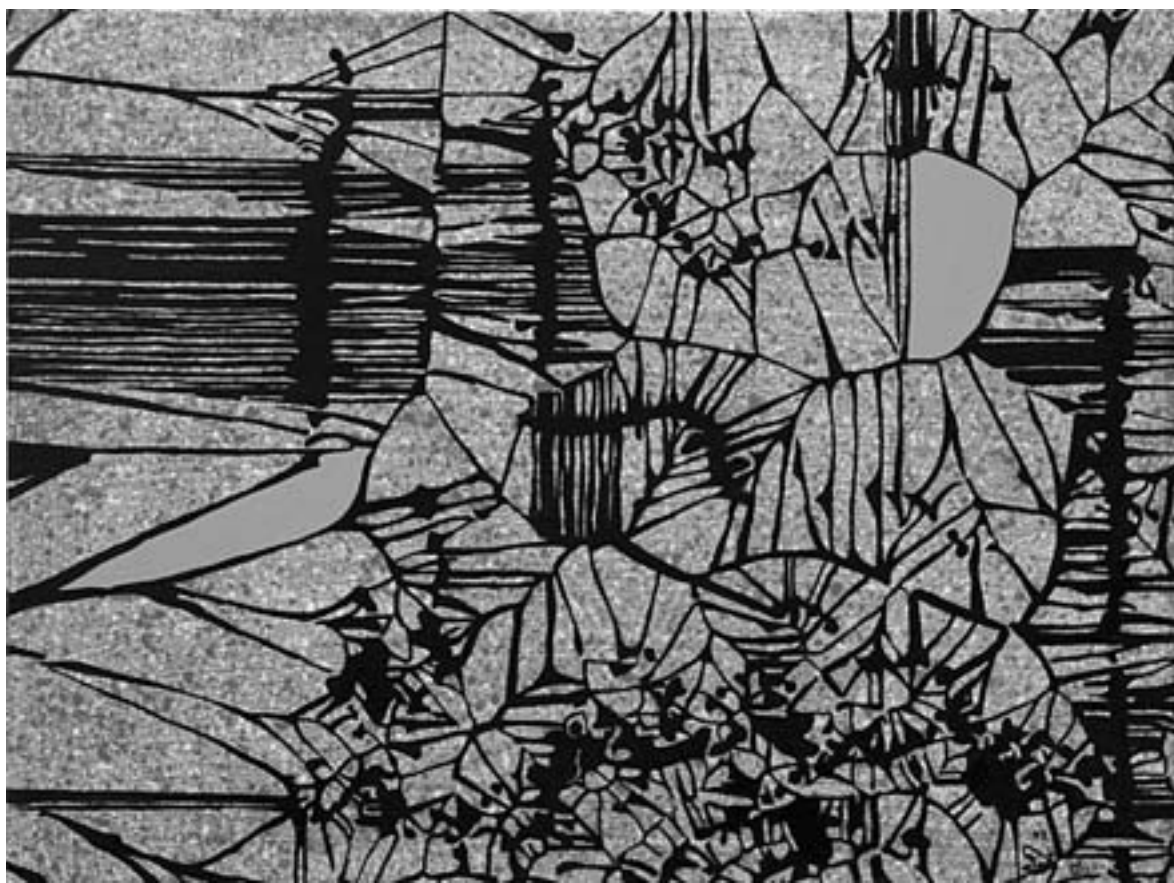
László egyszerre archaikus és modern, a „szerpentinek tánca” és sárkány-alakzat vonalas, dekoratív hullámvázása egyaránt lenyűgöző látvánnyá válik ecsetje nyomán. Thortzoglou Georgios hommage-ai Caspar Friedrich Dávidnak, a monotípiák és fotó mesteri alkalmazásáról árulkodnak. A „táj melankóliája” a természeti formák „áttűnései” nyomán, a maga érzéki teljességében válik nyilvánvalóvá. Emlékezetesek Haász István geometrikus, monokróm felületű pasztelljei, Szakács Imre pedig *Túl a nagy vizeken* címmel a nosztalgikus emlékek vízióját vitte vászonra. Rényi Katalin tassiszta foltjai, csurgatásai kissé „kilógtak a sorból”, erőltetettnek, mesterkéltnek hatottak.

Szikora Tamástól is lehetett volna meggyőzőbb műveket kiállítani. Rác András „síkplasztikái” a neobrutizmus jegyében fogantak, míg Szirtes János egy szerves, terjeszkedő formát terített el fekete alapon (Voronoi II.) A terem főnézetében három alkotó dominált: Baska József, Buhály József és Aknay János. Szakmai kvalitásukhoz aligha fér kétség. Buhály József szinte fotórealista eszközökkel dolgozik, a metafizikus irányzat elkötelezettje. Élvezi a tágas, színompás, illuzionista

tereket, a bennünk mozgó (mozdulatlan) figurákat, a szimbólumokkal telített, rejtélyes alakzatokat. (*Elcsitult hullámok, Egy nyári délután*) Baska József a geometrikus elemek lágy(itott) formációiból képi kompozícióit (*Kitörés*), drámai szerkezetekbe szerkesztve motívumait. Aknay János már az új szentendriség emblematikus alakja, kimeríthetetlen angyal-variációi, foszló, múlt –darabkákra szakadt, szubsztanciális ház-elemei, éteri lendülettel szálló madárkái – már elfogadott toposzai a kortárs képzőművészetnek. Kiállított emlék-triptychonja sejtelmes formavilágával és finoman, lazúrosan megfestett, gyöngyházfény-derengésével kap meg.

A keszthelyi tárlat azt bizonyítja, érdemes bekapcsolódnunk az ilyen, országos jellegű megmozdulás vérkeringésébe: új összefüggések, hatások, élmények bizonyítják, a mai magyar festészet – amellet, hogy vállalja saját hagyományait – modern, európai jelenség.

S érdemes a remekműveket közönség-közelbe hozni, minden szónál meggyőzőbben érvelnek – színek és formák nyelvén – az emberi örök igazságok mellett.

Szirtes János:
Voronoi I.

Pápes Éva

Víz - Fény - Visszfény

Hagymás István körmendi kiállítása elé

Sokoldalú szellemi arculatú alkotó mutatkozik be – nem először - Körmenden, aki otthonos az emberi lélek világában, pszichiáterként napi munkája az emberi viselkedéssel való foglalkozás. De otthonos a hagyományban is, hiszen írásaiban – főként esszéiben sokat foglalkozik az emberszellemigökereivel, mindazzal, amit a múlt határozott meg számunkra, amiből vagyunk. De miből is vagyunk, hogyan határozhatjuk meg az ember szellemi természetét? Nyilván mindenki másként – s éppen abban, amit egy alkotó ember fontosnak tart, rajzolódik ki a szellemi természete, határozza meg önmagát, mint alkotó embert, mint egy elemét a világnak, mint egy részét, darabját a saját kultúrájának. Itt nem kell találgatni szerencsére, mert Hagymás István esetében – mivel író-emberről van szó – ő maga határozza meg azokat a fontos pontokat, ami köre elrendeződik szellemi létezésébe. Először is meghatározó élménye az a huszadik, huszonegyedik századi, magyarságunkban nem ritka élmény, és amin osztozik sok millió magyarral, hogy az a hely, amit otthonának nevezhet, nem Magyarországon van, sem az az ország, ahol született, sem az az ország, ahol ma él. Vajdasági magyarként a ma már szerbiai Zentához fűzik élmények, míg szlovéniai magyarként most Lendván él. Mindkettő magyar föld - ha a történelmet nézzük - és már nem az, ha a státuszát nézzük. Nyilvánvaló, hogy a kisebbségi lét meghatározhatja egy ember gondolkodását, rányomja bélyegét a világszemléletre, lehet negatív, de nagyon pozitív hozadéka is. Ő maga így ír erről egy nyelvészeti, nyelvről szóló esszéjében:

Amolyan belső gazdasági menekültje voltam, lettem, vagyok egy az óta már nem létező országnak: egy valamikori ún. autonóm tartományból egy valamikor volt ún. szocialista köztársaságba kerültem önkéntes jövevényként, és egy immár önállóvá lett állam polgárává váltam, amely időközben szinte valamennyi határát felszámolta...

Az első világháborút követően sokan idegenek lettünk, (őseinkben, utódainkban) szülőföldjeinken, a második világháború utáni diktatúrák pedig még tovább mélyítették a mostoha anyaországok s a mostoha-anyaországok közötti szakadékot, amelyek felett a kisebbségi lét hídjai egyre bizonytalanabban inogtak.

A végek nyelvében élő léte, létében élő nyelve, az

általános bizalmatlanság és félelem légkörében hosszú évtizedekre, egészen mára szólóig a vélt vagy valós lojalitás kényszerzubbonya lóg a levegőben a fejünk felett, Damoklész kardjaként...¹

Ez nyilván meghatározza, hogy miként építi fel magát szellemi értelemben egy ember, aki (állampolgárságát tekintve) hazátlan magyarként otthon van egy másik országban, de aki hazáját magában hordozza, mert mindig és mindenhol magyar, ennek a szellemi létnek, identitásnak az örököse, ebben van igazi otthona.

Hagymás István úgy hidalta át ezt a lelkileg meglehetősen problémás helyzetet, hogy létezésének szellemi értelemben meghatározó elemévé tette a hagyományt, azt a hagyományt, amit képben és szóban hozzánk tartozik, vagyis magyarként keresi a nyelvben megbújó – és csak onnan kihámozható - rejtett jelentéseket, vizsgálja a szavak formai, alaki hasonlóságából kifejthető tartalmakat. S ahogyan a nyelvben megbújó titkokat vizsgálja, szemléli, ugyanúgy a képben, a természet alakzataiban is a titkot, vagyis a hasonlóságot mutatja föl, hogy olyan mintázatra leljen, amiben az otthonosságot, a nekünk szóló jelentést megtalálhatjuk.

De mi is ez a hasonlóság, amit keres, amit meg akar mutatni? Főként a dolgokban rejlő hasonlóságokra épít, mert nem a dolgok különbsége, nem a logikája, nem a jelentése érdekli, hanem a benne megmutatózó hasonlóság, az egyezés, még hozzá azok az egyezések, amelyek formai elemként vannak jelen, de amelyek tartalmivá válnak, ha egymás mellé tesszük őket. Nos, ezt nevezzük analógiás gondolkodásnak, amelynek lényege a dolgok hasonlóságában van, mert a titkokhoz vezető út a hasonlóságokon át vezet, gondolták ezt eleink. Az analógiás gondolkodás meghatározó volt a középkorig, amikor lassú átmenettel felváltotta a logikai, vagy másképpen analitikus gondolkodás, de az analógiás gondolkodás nem veszett el, hiszen erre épül a mese, a mítosz, és természetesen maga a művészet is – de ebből táplálkozik a modern pszichológia is, amikor felfedezte az őskép, az archetípus meghatározó jelenlétét az életünkben, amire a jungi álomfejtés is épül. (És a mai legújabb terápiás módszer, a meseterápia.)

Egy interjúban így beszél erről Hagymás István:

Én magam sem hiszek a véletlenben, vagyis

1 Lét és nyelv, esszé

amit mi annak tartunk, az csak a dolgok egészének a nem-ismeréséből fakad, illetve az összefüggések bonyolultságát jelzi. Ezek a szinkronicitások működtetik az ősképeket, vagyis az archetipusokat, amelyekből aztán a mítoszok összeállnak.

A tudomány vesszőparipája az analízis, ami ott ténylegesen a helyén is van, de ha művészetről beszélünk, akkor kikerülhetetlen az analógiás gondolkodás, egy archaikusabb megközelítés, hiszen így működnek a mesék, így működnek a mítoszok és legendák, vagyis mindazok a formációk, amelyekben nincsenek ok-okozati összefüggések, mégis egy kerek egészet alkotnak. A mítoszokat szemlélve kicsit el kell felejtkezni az analitikus gondolkodásról.²

De hogyan jönnek ehhez a fotók, amelyek természeti alakzatokat mutatnak meg, nagyítanak föl (vagy kicsinyítenek le, hiszen egy tócsa, vagy egy sárdarab is lehet a témája egy nagy képnek). Erre Szakolczay Lajos ad egyfajta magyarázatot, aki Hagymás István szigligeti tárlatához írt invenciózus, költői bevezetőt:

Természetesen Hagymás is, mint olyan sokan – írja Szakolczay – a természetből indul ki, hogy különleges technikáival a lélek vizeire evezzen. A szépséget – a látható szépséget – olyan belső tájakra fordítja, amely a láthatón túli (mitológiával érezett)

2

Muravidék 16. szám 2010.

valóságot (álomképet) is közvetít. Ezért ezek a fényfelrajzolt festményei – maradjunk a vízfelületeknél – sohasem természetfotók, hanem sokszorosan összetett (egy jó szem által kiválasztott) érzélem-térképek. Hullámoztatnak, elringatnak bennünket, hiszen szikrázó nyugodtságukban rejlő vívőerejük épp az átlátszó fény, illetve hozama: az életet vigyázó energiátöbblet. A fényvel vágott hasadékok, örvények, kapuk – egyáltalán az organikus csillogás – esetünkben lehet-e létfokozat? Ha igen, a víz szellem – az ősvízből, őskáoszából született létezés – sugallhat-e törvényszerű igazságokat?³

A kérdés jogos (noha költő kérdésről van szó), amit Szakolczay feltesz, hiszen mai gondolkodásunk lényegi eleme a megértés, a lefordítás, amely által megérteni és birtokolni szeretnénk az élményt, amely megérint bennünket. De a válasz éppen azt sértene meg, ami a képek lényege: a szemmel és természetesen lélekkel való befogadás ősi mozzanatát, amelyhez kapcsolódnak ezek a képek. Az, amit Hagymás István keres, valójában igazolás az életben tetten érhető törvényszerűségekre, mert nyomokat kutat, amelyek megmagyarázzák, hogyan működik a világ. És kicsit a szépséget is szeretné tetten érni, amikor nem ok-okozati összefüggéseket tár fel az események, tárgyak, jelenségek között, mindössze megkeresi és megmutatja a bennük rejlő hasonlóságot, az ismerősséget, ahogyan az egyik dologban benne

3

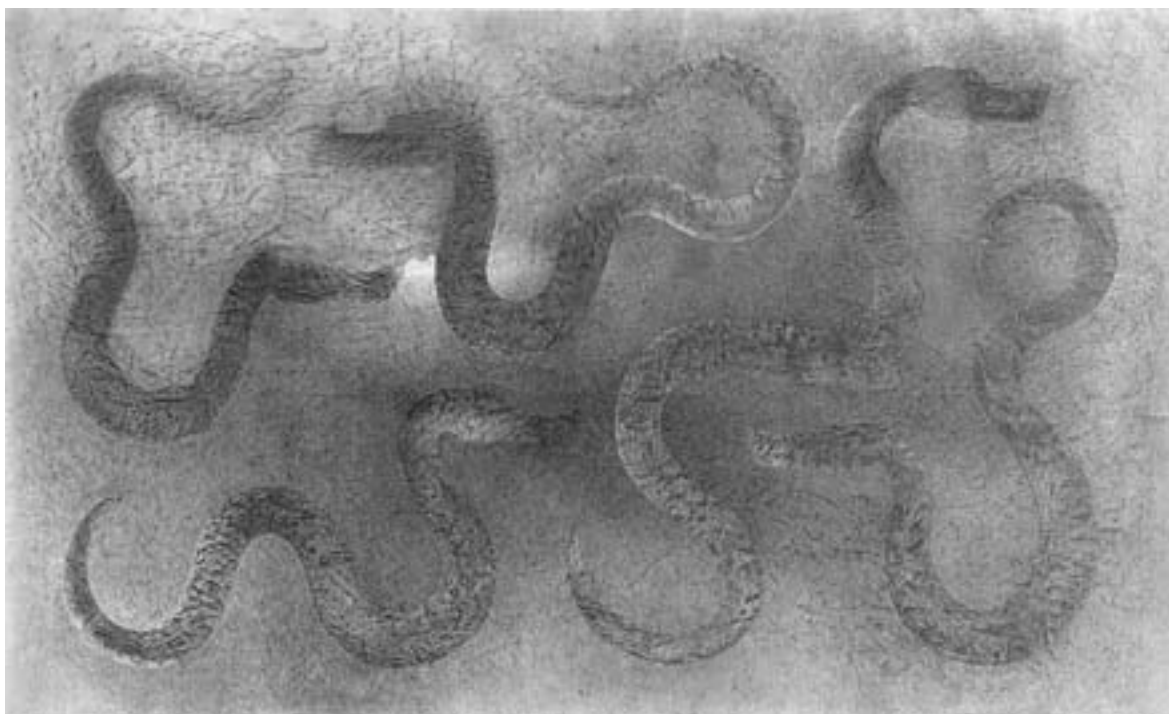
Muravidék 16. szám 2010.

rejlük a másik, az egyik utal létével, formájával a másikra. A jég, a víz, egy töredezett, megfagyott műanyag takaró fénytöréseiben magát a „forma-bontást” érzékelhetjük, ezekben a forma variációiban olyan örök fény-térképekkel találkozhatunk, amelyeket nem kell értelmezni, csak befogadni, szemlélni.

Ez a birtoklás mozzanata nélküli befogadás, amely által ahhoz a bizonyos titokhoz kerülhetünk közelebb, ami a mesemondó, mítoszteremtő, legendáiban élő elődeinket jellemezte, akik a létezéshez taroztak, ezért aztán nem volt szükségük magyarázatokra. Benne voltak, részei voltak, ők maguk is a természet voltak. Ez az emberi természet, ahogy a szóban is rejlik, ami bennünket arra hív, hogy fotókon, képeken, szóban, álmokban kapcsolódjunk a legfontosabbhoz, ami az életünk maga, mert a titok az életünk maga.

A keretekbe éppen beférő víz, ami a végtelenségét most korlátok között mutatja meg, a vízben tükröződő csillag, a víz hullámszerűsége, a műanyag fólia, mint haldokló pillangó, a fény királyfi, akit felfedezhetünk a képsíkban, mindez hat év anyaga, amit most felkínált nekünk az alkotó. Különleges monokróm világában a víz, a jég és a tükröződés került fókuszba, szinte minden kép az átváltozásról szól, ami ott szunnyad a dolgok mélyén, a látásunkról, hogy miként tudjuk a természetben felfedezni az állandót, az örökkévalót, ami rejtetten, de élénk táru minden pillanatban. Leginkább tehát az emberről, aki nincs jelen a képeken, de ő az, aki a maga megválasztotta fókuszpontból mindezt megmutatja, felkínálja meditációra, gyönyörködésre, gondolkodásra – de leginkább szemlélődésre, hogy a *felszín* ne csak *fecsegjen*, és a *mélység* ne csak *hallgasson*...

Kiss Zoltán László: La Dance Des Serpents

Boncz Barnabás

Korsókra-butéliákra varázsolt legendák

„Lengyel, magyar két jó barát...Polak, Wegier dwa bratanki...” – a határ mindkét oldalán jól ismert dalrészletben össze lehet foglalni a két nemzet barátságának történetét, amelyben Krosnonak – Zalaegerszeg testvérvárosának – sajátos szerepe volt. A Tokajból induló kereskedelmi útvonalak – a Magyar Út, a Bor Út – Sáropatakon, Sátoraljaújhelyen és Krosnon keresztül vezettek. Először Wojciech Robert Portius skót származású krosnoi polgár hozta be, népszerűsítette és szállította Európa nyugati és északi államaiba a magyar borokat.

A Ryneken álló XV. században épült ház borospincéjéből átalakított gyönyörű kiállítótérben került ez év augusztusában megrendezésre „Korsókra-butéliákra varázsolt legendák” címmel ötven év művészi termését átfogó szubjektív válogatás Németh János keramikumművész alkotásaiból, a „Kárpáti klíma” elnevezésű kulturális fesztivál keretében.

A kiállítás kurátori munkái, rendezése és a tárlat megnyitása volt megtisztelő feladatomban.

Zárásként a kiállítás ünnepélyes megnyitójából idézek egy részletet:

„Németh Jánost nem véletlenül tekintik korunk egyik legnagyobb keramikumművészenek.

A szó klasszikus értelmében született keramikus, hiszen

édesapja és nagyapja is az agyag művesség elkötelezettje volt. A család hagyományaival élve, a magyar fazekas hagyományokra építve hozta létre műveit.

Az agyagmázás alkotások jól mutatják a művész vonzalmát a természetes anyaghasználathoz, a rusztikus, tűzben kiégetett agyag lelkét tükröző felületekhez.

Művészetén kitapintható a zalai-göcseji fazekasság hatása, ez leginkább a korsókon, butéliákon – a korongolt, plasztikus, figurális díszítésű alkotásokon – jelenik meg átütő erővel.

Korsói külön (különleges) szeptét képezik életművének.

Ahogy a művész mondta: „Elhatároztam, hogy megcsinálom a magam CÉHKORSÓIT.

A formák, a motívumok a zalai táj és a magyarság számos jelképét, valamint mitológiáját, ősi legendákat, biblikus jeleneteket jelenítenek meg. Ugyan e korsók nem használati tárgyak, de Bacchus – az örömök, a bor és a vidámság antik mitológiai istene – ma is kedvére működtethetné őket.”

Németh János kerámiái messze túlmutatnak az iparművészet határain: nagyszerű kisplasztikák, szobrászati remekművek.

Művészeete szerves része a magyar és az európai kultúrának.

Cebula Anna Pannóniai siker a Łódz-i Textiltriennálén

2010-ben a lengyelországi Łódz városában 13-ik alkalommal rendezték meg a Nemzetközi Textiltriennálét. 2010. jubileumi éve a rendezvény házigazdájának, a Centralne Muzeum Włókiennictwa-nak (Központi Textil Múzeum), mivel a székhelyül szolgáló Fehér Gyár (Biała Fabryka) 50 évvel ezelőtt szüntette be a termelést. Łódz városa a textiltermelés fellegvára volt, hosszú évtizedeken keresztül. 1960-ban, amikor a Geyer Ludwig által 1840-ben megalapított és hosszú éveken át sikeren működő gyár múzeumi státuszt kapott, maga a textilművészet is igen fontos fejlődési szakaszhoz érkezett – autonóm műfajjá nőtte ki magát, felzárkózva a grand art diszciplínái közé.

A múzeum, fennállásának 50 éve alatt, rugalmasan működő intézmény volt, mely számos kiállítást rendezett ország- és világszerte. Ezen felül elkezdte gyűjteni a kortárs lengyel és külföldi textiltervezők alkotásait. A gyűjteményben egyaránt megtalálhatók fal- és tértexil alkotások, valamint ipari textilek. A múzeum területe folyamatosan bővült a gyárkomplexum újabb és újabb épületeinek rekonstrukciója és átalakítása folytán, ennek folytán újabb és egyre modernebb kiállítóterek jöttek létre, melyekben a triennále is helyet kapott.

Így történetelt, hogy az idei nemzetközi kiállítás kiemelkedő esemény, meghatározó mérföldkő

a łódzi triennalék történetében. Mérföldkő, mert most először tudta a Centralne Muzeum Włókiennictwa úgy bemutatni az alkotásokat, olyan milióban, mely egy modern kiállításához igazán méltó, azaz modernet a modernben. A közel hat méter belmagasságú, nagy ablakfelületekkel rendelkező kiállítási tér, melyet természetes fény világít meg, új, lenyűgöző látványt biztosít az egész kiállításnak, valamint megszüntette azt a problémát is, hogy csak szigorúan három méteres alkotásokat lehetett beküldeni.

A 13-ik Textiltriennálén 51 országból 130 alkotó mutatkozott be munkáival. A meghívott művészek egytől-öt darabig küldtek be műveket a tárlatra. Egyedül a hazai, lengyel alkotók szerepelnek nagyobb mennyiségű alkotással. A 2010-es triennále ugyan magán hordozza a „jelen kor jeleit - tendenciáit”, ám a már évtizedeken át megszokott két fő és egymással párhuzamosan futó konvenció itt is elkülöníthető. Az egyik vonulat a tradícióhoz való visszanyúlás, a modern nyelv formavilágával, mely inkább a síkfelületeket részesíti előnyben, esetleges térbeliséget a relief vagy a faktúra változatossága kölcsönöz csupán nekik. A másik vonulathoz tartoznak azok a művek, amelyek teljes egészében uralják a teret, kitöltik azt, szoborszerű textilplasztikákat alkotva. Mindkét irányzat képviselteti

Murayama Yoriko:
Az élet csodás

magát ezen a kiállításon, ám a falfelületek betöltése talán valamivel több alkotónak mozgatta meg a fantáziáját. Azok a kompozíciók, melyek a falakra készültek, a festészet és a grafika tereumában mozognak, és attól függően színfoltokkal vagy kontúrral, erőteljes vagy elmosódott színekkel operálnak. Az útkeresők felhasználják lírai absztrakciókat, vagy organikus elemeket, de találunk geometrikus megfogalmazásokat is, valamint sok-sok, egyéb „eklektikus” megoldást. A másik csoportba tartozó objektumok szintén többféle megoldáshoz nyúlnak, vannak zárt és tömör - tömbszerű alkotások, melyek a kis architektúrához vagy éppenséggel geometrikus mértani testekhez hasonlítanak. És vannak az emberi test parafrázisai, melyek a térbe belógatva helyezkednek el – esetenként mozgó installációkat alkotva. A megfogalmazások sokrétűségének itt is csak az emberi fantázia szab határt.

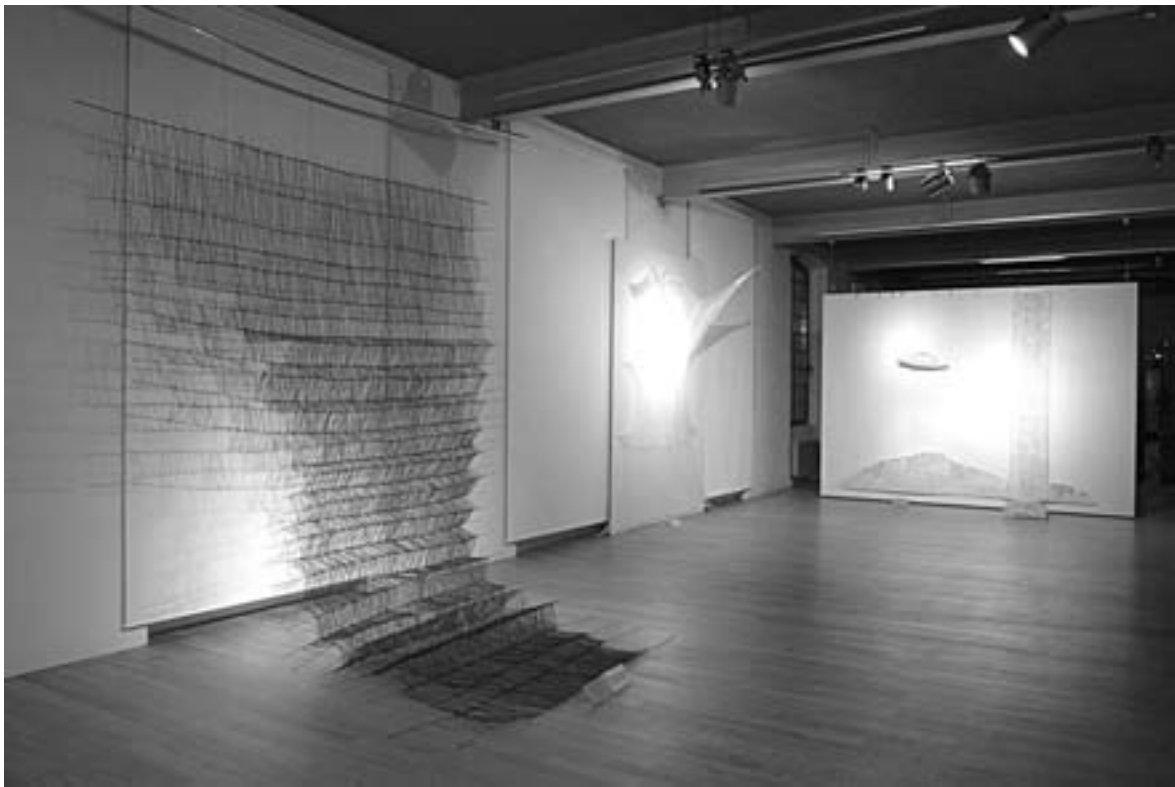
A téma kiválasztása mellett mindkét irányzatban ugyan olyan fontosak a felhasznált anyagok és a megvalósítási technikák, melyek, textilművészetről lévén szó, sokszor a mű lényegét jelentik. A felhasznált nyersanyagok között elsősorban a pamut, a gyapjú, a len, ritkábban a szál és a juta kaptak helyet. Mellettük fellelhető a fa és a bőr, valamint a növények levelei és szára. Ezen felül egyre elterjedtebb a szintetikus anyagok bevonása az egyéni technikákkal készült alkotások esetében, és nem utolsósorban a papír minden féle változatában, a drótok és üveg szálak.

Az idei Lódz-i Textilbiennálén egyszerre volt fellelhető a hagyományos technikákkal szövött textil és az avantgárd textil is.

A kiállításon Magyarországot három művész képviselte: T. Doromby Mária, Simonffy Márta, valamint Olajos György.

T. Doromby Mária *Felfelé* című művében finom fémszálak

T. Doromby Mária
munkája

(Fotók: Zawadzki Tomasz)

sorjázhatnak egymás mellett, s törnek magasba, a fény felé. Soronként elválasztva, mint a generációk, de mégis egymáshoz kapcsolódva, ahogy az élet magát megújítja, s az időben és a térben összeérnek a teremtmények.

Simonffy Márta *Igérem festek. festek majd Neked. egy nagy kép lesz. rajta* című, három darabból készült pannóján hatalmas őserő által hajtva bontakoznak ki az újabb és újabb levelek. S a törzs két oldalán szimmetrikusan hullik alá az újjászületés. Az élet csodálatos ritmusa zenél a zöld zuhatagból.

Olajos György *Triptichon I-III* című alkotásában időkapuszulába zárja a magot, a minden titkok hordozóját,

s a folytatás zálogát. Kiemelve a mag megtartó és géneket átörökítő küldetését

Mindhárom alkotásban az élet, az örök körforgás, a megújulás különböző megközelítésével találkozunk.

A 13. Textiltriennálén – mely október 31-ig tartott nyitva - számos díj és kitüntető oklevél került kiosztásra, köztük volt T. Doromby Mária is, akit *Felfelé* című alkotásáért a nemzetközi zsűri kitüntető oklevéllel ismert el. Ezzel is megerősítve, hogy a magyar textilművészet jelentős szerepet játszik a világon – nem véletlen, hiszen Szombathely a nemzetközi textilművészet fellegvára már több mint 35 éve.

Turbuly Lilla

Bábszínház (kor)határok nélkül

A XV. Pécsi Nemzetközi Felnőttbábfesztiválról

Színházi fesztivállal kezdődött, és azzal is végződött a nyár Pécsen, de amíg június elején a legjobb hazai „emberszínházi” előadások vetélkedtek egymással a POSZT-on, augusztus végén Nemzetközi Felnőttbábfesztivált tartottak a városban. Utóbbit háromévente rendezik meg, mégpedig úgy, hogy a benevezett előadásokból egy felkért szakember – az idén Kékesi Kun Árpád színháztörténész – válogatja ki a versenyprogramba kerülő darabokat.

Az Európa Kulturális Fővárosa címnek köszönhetően az idén valamivel több pénz jutott a rendezvényre, így a versenyelőadások mellett díszelőadások keretében a bábművészet legkülönbözőbb ágaiból kaphatott ízelítőt a közönség, mégpedig igen rangos társulatok előadásában. Láthattunk vietnámi tradicionális vízbábozást, török árnyjátékot, japán bunraku-színházat. (A fából készült bunraku bábokat egyszerre három ember irányítja, mindegyikük más-más testrészét.) De fellépett Pécsen a világ egyik legjelentősebbnek tartott bábművésze, az amerikai Eric Bass is, aki *Őszi portrék* címmel, saját készítésű bábjával idős embereket jelenített meg a színpadon, hol vidám, hol melankolikus hangulatú jelenetekből felépített, bravúros technikájú előadásában. A belvárosi járókelők sem „úszhatták

meg” ezt az egy hetet anélkül, hogy ne botlottak volna bele itt is, ott is a vásári bábszínház hagyományait felelevenítő bábjátékokba. Vitéz Lászlótól az angol Punch-on át Paprika Jancsiig elemükben voltak a nagy igazságosztók és ördögűzők.

A versenyprogramban tizennégy előadás mérkőzött a díjakért, nyolc hazai és hat külföldi, kettőt közülük a Pannon Tükör olvasói hazai pályán is láthattak: a lendvai Pupilla Bábszínház és a zalaegerszegi Griff Bábszínház egy-egy bemutatóját. Mindkét társulat sokat játszott, sokszor feldolgozott művet választott. A lendvaiak *A kis herceget* ötvözték a szerző, Saint-Exupéry rejtélyes, legendává vált halálának történetével, így jött létre *Az utolsó repülés vagy a Báránnyelők Hercege* című előadás Rumi László rendezésében. A kerettörténet szerint a pilóta gépe meghibásodik, kénytelen katapultálni, így kerül a sivatagba. A menekülésre nincs reménye, és ebben a közties helyzetben, az elkerülhetetlen halálra várva, a művészethez menekül: a szétszóródott repülőgéproncsokból és a repülőről származó tárgyakból (például egy kis szoborból, a Báránnyelők Hercegéből) rögtönöz bábszínházat, és így játssza el *A kis herceg* jeleneteit. Az ötletes keretjével a társulat egyben nehéz feladat elé is állította magát. Egyrészt azért, mert

Szabó Tibor
az Ibusárban

a tárgyak nem bábok, mozgatásuk – legalábbis ebben az előadásban – kevesebb lehetőséget rejt magában, könnyen statikussá válik a látvány. Másrészt igen nehéz a szállóigévé vált mondatokat hitelesen elmondani, méghozzá úgy, hogy a látványvilág ne ezek pusztán illusztrációjának tűnjön, hanem a kettő együtt, ott és akkor, a színpadon teremtsen meg a maga igazságát. Ezekkel a nehézségekkel a társulat több-kevesebb sikerrel küzdött meg. Az előadás érdekessége volt, és a szakmai vitában elhangzó ellenérvekkel szemben kifejezetten erősségének éreztem, hogy felváltva négy nyelven (magyarul, szlovénul, németül és angolul) beszéltek benne a színészek, mégpedig úgy váltogatva a nyelveket, hogy az előadást az is követni tudja, aki csak egyiket vagy a másikat beszél. Túl a praktikus szemponton, hogy egy kétnyelvű közegben élő-játszó társulatról van szó, és így nyilván többszöröződnék a játékos lehetőségek, ez a soknyelvűség a mondandó egyetemességét is hangsúlyozta. És jó volt hallgatni a magyarul beszélő színész izos lendvai tájszólását.

A Griff Bábszínház *Ibusárja* (rendező: Lőrincz Zsuzsa) illeszkedett a színház és bábszínházat vegyítő versenyelőadások sorába. Magáról a darabról a Pannon Tükör 2010/2. számában már írtam, így most az előadás szakmai vitáján elhangzottakat foglalom össze röviden. A zsűri tagjai egyetértettek abban, hogy Parti Nagy Lajos műve szinte kínálja magát a bábszínházi feldolgozásra,

Kovács Olga és
Varga Veronika
a darab utolsó
jelenetében

hiszen két világot kell benne megjeleníteni, Sárbogárdi Jolán MÁV-menetjegykiadó prózai mindennapjait, és az általa teremtett operettvilágot. Álláspontjuk azonban abban a tekintetben is egységes volt, hogy az előadás inkább hatott színháznak, mint bábszínháznak, a bábok jobbra csak illusztratív szerepet tölthettek be, nem tudtak a játék szerves részévé válni. Dicsérték ellenben a színészi teljesítményeket, elsősorban Szabó Tiborét. A szombathelyi Weöres Sándor Színház színművésze vendégként vett részt a produkcióban, ahogy az egerszegi előadást megelőző napon bemutatott *János vitéz* (52)-ben is. Az utóbbi darabot a szombathelyi Mesebólt Bábszínház hozta el Pécsre, így Szabó Tibornak egymást követő két napon, két szerepben is alkalmat nyílt a bemutatkozásra. Mindkét karaktert, (a darab fikciója szerint idősödő, 52 éves) János vitéz t és az Ibusár-beli Vargányai Gusztit is olyan sokszínű színészi eszközkészlettel alakította, hogy kiérdemelte a Legjobb Színészi Alakítás Díját. A Sárbogárdi Jolán szerepét játszó Kovács Olga esetében a hozzászólók hangsúlyozták, hogy nagy erőket mozgató, invenciózus alakítást nyújtott, ugyanakkor egyöntetű volt a vélemény, hogy erre a szerepre egy jóval idősebb színésznőt kellett volna választani, hiszen a darabban fontos momentum, hogy az idősödő főszereplő választási lehetőségei, perspektívái mennyire beszűkültek.

A Legjobb Előadás Díját a Budapest Bábszínház *Bitódalok*ja nyerte el, rendezője, Veres András pedig a Legjobb Rendező is lett. Christian Morgenstern (1871-1914) német költő abszurd verseiből készítették „kötél-táncot bábokkal, egy részben”, hogy az előadás alcímét

idéztem. És valóban, a három színész (Kovács Judit, Ács Norbert, Teszárék Csaba) három ember nagyságú, kötélen lógó bábbal hozott létre egy nagyon karakteres, sajátos hangulatú, az élet és a halál közötti mezsgyén játszódó, a zenét, a revü és a kabaré elemeit is felhasználó sajátos haláltánc-víziót.

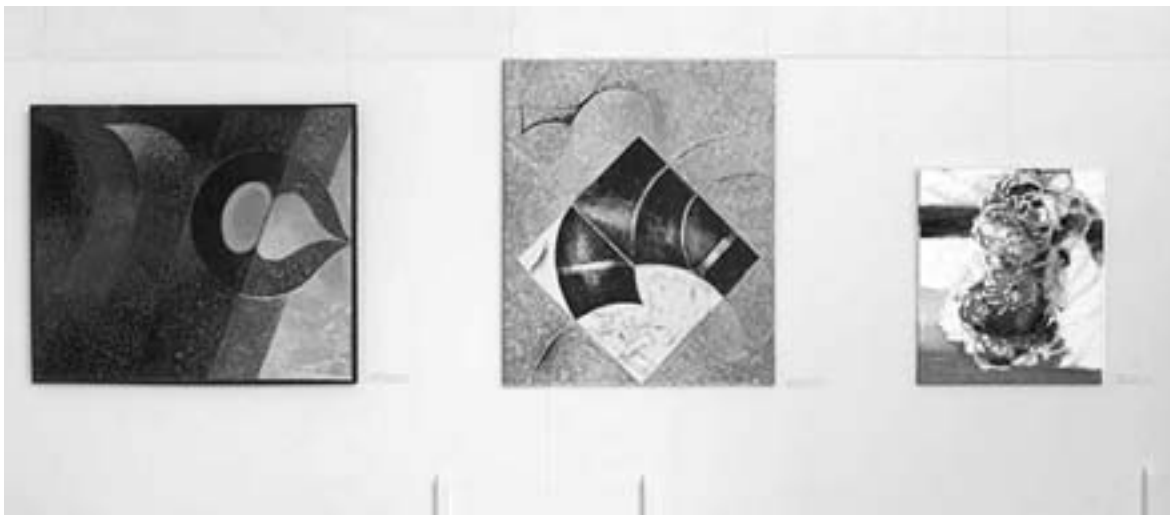
Osztatlan közönségsikert aratott, és több díjat is nyert egy fiatal izraeli bábművésznő, Yael Rasooly *Paper cut* című előadása. Darabja alapötletében hasonlít az *Ibusár*hoz, hiszen titkárnő hőse, aki munkaidőben decens és szorgalmas hangyácskaként szolgálja főnökét, munka után a harmincas-negyvenes évek filmjeinek világába képzelemagát. Egyszemélyes örömszínházával az első perctől az utolsóig lekötötte a nézőket. (Az előadás interneten is megtekinthető ezen a címen: http://www.szinhasz.tv/series/pecsi_babfesztival/paper_cut)

E jegyzetnek nem lehet célja, hogy a gazdag, bár meglehetősen heterogén színvonalú versenyprogram valamennyi darabjáról szóljon. Aki végignézte az előadásokat, tapasztalhatta, hogy hagyományos, paravános bábjátékot (ellentétben a szabadtéri kísérőprogramokkal) nem talált köztük, színház és bábszínház szimbiózisára annál több példát láthatott.

Ma már egy bábszínésznek is helyt kell állnia a színpadon színészként, de a Stúdió K. társulata (akik most Zalán Tibor *Vakkacs tojások* című darabjával versenyeztek) többszörre bizonyította be, hogy tagjai színészként is kiváló bábszínészi teljesítményre képesek. Több együttes próbálkozott különböző multimédiás eszközök felhasználásával, tárgyanimációval (vagyis tárgyak mozgásával), és voltak, akik mozgásszínházi elemeket építettek az előadásba. Érdekes, hogy ezek a törekvések sokszor éppen a lehető legklasszikusabb művek színpadra állításánál kerültek előtérbe, mint például a veszprémi Kabóca Bábszínház Arany-balladákat feldolgozó, *Kél egy-egy árnyék* című előadásában, amelynek egészen különleges feszültséget adott a veretes szöveg és a meghökkentő látványvilág egymásra hatása.

Ez az egy hét mindenestre meggyőzően bizonyította, hogy a felnőtteknek szóló bábszínháték él és virágzik, még akkor is, ha – legalábbis a mi kultúránkban – mindig másodhegedűs marad a gyermekelőadások mögött. Nemzetközi Felnőttbábfesztivál három év múlva lesz legközelebb, de a zalaegerszegi nézők már ebben az évadban megnézhetnek a Griff Bábszínházban egy újabb előadást, a címe ellenére nagyon is felnőtteknek szóló Pintér Béla-darabot, *A sütemények királynőjét*.

Részlet a keszthelyi kiállításról

Személyes találkozás szülőfalum jeles költőjével, Csoóri Sándorral

Zámoly – Domonkos Mátyás 2004-ben egy falunapi rendezvényen elhangzott szavait idézve – irodalmi szempontból arról híres, hogy „az egy főre eső jeles írók-költők számát tekintve Rácegrespuszta után az ország második települése.” Mindkét helység két-két híres alkotót adott az országnak, a Tolna megyei puszta (ma Sárszentlőrinchez tartozik) Illyés Gyulát és Lázár Ervint, a Fejér megyei község Csanádi Imrét (1920 – 1991) és Csoóri Sándort (1930 -).

A Székesfehérvártól 14 kilométerre, északra található falu mindig számon tartotta az irodalmi tevékenységével naggyá lett fiait, igazi, termékeny kapcsolatba azonban csak a rendszerváltást követően léphetett velük. A hivatalos találkozókat sem maguk a költők, sem a falu akkori vezetői – ma már ismert okokból – nem szorgalmazták.

A 90-es években megváltozott a helyzet. Számos eseménymutatta az örvendetes szemléletváltást. Létrejött Zámolyon a Csanádi Imre Baráti Társaság, amely a már elhunyt költő emlékét ápolja, költészetét népszerűsíti. Csanádi szülőházára emléktábla került, melyet Csoóri Sándor avatott fel. A baráti körnek köszönhetően gyakori vendég a helyi rendezvényeken (falunapi irodalmi találkozók, iskolai szavalóversenyeken stb.) Alföldy Jenő, a költő munkásságának értője, kutatója (2009-ben jelent meg kétkötetes monográfiája *Csanádi Imre költői világa* címmel). Az általános iskola 2007-ben felvette Csanádi Imre nevét, s a névadó ünnepség szónoka szintén Csoóri Sándor volt. Gyakori szereplője a kulturális rendezvényeknek az Ifjú Muzsikás Együttes is ifj. Csoóri Sándor vezetésével. Mindkét költő a falu díszpolgára lett.

2010-ben, augusztus 13-án a zámolyi napok irodalmi rendezvényére a teleházban került sor. Természetesen hivatalos volt az eseményre Csoóri Sándor is, aki ebben az évben töltötte be 80. életévét. Bár a falu küldöttsége részt vett a hivatalos fővárosi köszöntő ünnepségen, a szülőhely lakossága nevében ekkor történt meg az irodalomban kiemelkedőt alkotó s hazánk közéletében is fontos szerepet játszó költő felköszöntése. A csendes utcára kirakott székek fokozatosan megteltek az érdeklődőkkel, akik között minden korosztály képviseltette magát. A teleház tulajdonosa, vezetője, Menyhárt István mondott néhány baráti mondatot, s hogy irodalmi hangulata is legyen az ünneplésnek, engem kért meg, olvassam fel Csoóri Sándorhoz írott verses leveletem (l. Pannon Tükör 2010/4). Ezután az ünnepeltnek adott szót, félig komolyan, félig tréfásan megjegyezve, hogy

az akadémiai ceremóniával ellentétben itt arra is van mód, hogy megszólaljon.

Csoóri Sándor – természetesen megköszönve a neki címzett meleg szavakat – igazi népművelő módjára a modern költészet rejtelmeibe igyekezett bevezetni falusi hallgatóságát. Régi írásaiból szemezgetve – melyek aligha jutottak el annak idején mostani közönségéhez – bizonyította, hogy a népdalok és a modern költészet képalkotó módszere nincs is olyan távol egymástól, mint sokan gondolják.

Megjelenése idején, fiatal magyartanárként magam is olvastam a *Tenger és diólevél* című esszét (még korábban a *Szántottam gyöpöt...* címűt), s tanári gyakorlatomban is hasznát láttam az ebben leírtaknak az avantgárd irányzatok, különösen a szürrealizmus tanításakor. Most újra érdeklődéssel hallgattam, hogyan győzte meg a költő a sármelléki népi együttest, hogy elfogadja a modern, 20. századi költői nyelven megírt népi játékot *A halálba táncoltatott lányról*. Felidézhettem újra magamban is a példákat a népdalokból, amelyek azt igazolták, hogy az irodalom - a népi irodalom is - túllép a közvetlen szemlélet számára felfogható képalkotáson. Az együttes tagjai ugyanis nehezen fogadták el a költői szöveget, mert mint megfogalmazta egyikük „magyarul szól...”, de mintha a szavak nyaka ki volna tekerve”

Talán nem felesleges néhányat kiemelni azon idézetek közül, melyekkel Csoóri Sándor érvelt a modern költői nyelv mellett:

*Lányok ülnek a toronyban
arany koszorúban,
arra mennek a legények
sári sarkantyúban. ...*

*Házunk előtt folyik el a Berettyó,
Abban úszik egy fekete koporsó,...*

*Annyi bánat a szívemen,
kétrét hajlott az egeken.
Ha még egyet hajlott volna,
Szívem kettészakadt volna...*

Megszokott jelenség, hogy a lányok a toronyban ülnek? Naponta koporsók úsznak a Berettyón? Stb. Kérdései arra hívták fel a figyelmet, amit Mohácsy Károly középiskolai tankönyvei a költői nyelv többértelműségéeként tárgyalnak.

Csoóri hangsúlyozta Petőfi, Arany szerepét a 19.

századi magyar költészet, magyar nyelv megújításában, megteremtésében, ám Ady-, József Attila-sorokat idézett bizonyítandó, hogy a 20. századi, bonyolultabb világ más nyelvet igényel, mint az előző századé. Kortársaival, Juhász Ferencsel, Nagy Lászlóval, Tornai Józseffel ehhez keresték a költői eszközöket.

A hallgatóság nagy tisztelettel hallgatta a falu szülöttét, remélhetően sokan értették is az egyszerű nyelven elhangzó érveket. A jó hangulatot fokozta, hogy a prózai szöveget meg-megszakította az Ifjú Muzsikás Együttes jelen lévő tagjainak játéka.

A költő előadását a tudósé követte. Lukács László néprajzkutató – szintén zámolyi születésű, s a falu díszpolgára – kutatási eredményeiből adott közre néhány fontos adatot: Kik voltak azok, akik a Zámolyon is énekelt népdalok gyűjtésében, közzétételében részt vettek? Közben öreg este lett, s a forgatókönyvnek megfelelően ismét én mondtam el egyik versemet.

A találkozó zárásaként a teleházban a háziasszony készítette finom vacsora, a zamatos helyi borok és kötetlen beszélgetés oldotta a hangulatot. Én közben ízelgetve a személyes ismeretség élményét szülőfalum nagy költőjével, elraktározgatva magamban további írásra biztató szavait, eltűnődtem, s kicsit elszégyelltem magam. Nem így kellett volna befejezni ezt az estét. Elő kellett volna vennem frissen dedikált kötetét, a **Harangok zúgnak bennem** címűt, s felolvasnom belőle egyik szép költeményt. Az lett volna méltó zárásó bölcs előadásához. A szervezők biztosan egyetértettek volna vele.

Például:

„... Nem, még nem megyek.

Dacolok még kicsit az elmúlással,

ahogy az életemmel is dacolni szoktam,

néha jajszóval, néha fáklyalánggal ...

Élek, könnyülök, lassan fény leszek,

boldog kertekre bízom rá magam:

babvirágra, mályvára, nefelejcsre,

ők tudják jobban, merre visz utam.” (Ami maradt)

Lángi Péter

UTASSY JÓZSEFRE ÉS PAPP ÁRPÁDRA EGYÜTT EMLÉKEZETT AZ EÖTVÖS COLLEGIUM

Az *Eötvös-kollégisták voltak* című sorozat 23. estjén, 2010. szept. 28-án a közelmúltban elhunyt hajdani kollégistatársaira emlékezett a Kollégium Baráti Köre. Az emlékező estet Horváth László igazgató úr nyitotta meg, moderátora Bakos István volt, aki Mátyus Alizzal együtt e sorozat szervezője. Bevezetőjében emlékeztetett e sorozat 6. összejövetelére 2007. okt. 25-re, amikor a hajdani kollégista *Kilencek* mutatkoztak be, s ahol betegsége miatt Utassy József nem jelenhetett meg. A sors ajándékának tartja, hogy 2009. december 9-én az URÁNIA Nemzeti Filmszínházban a KILENCEK – az 1995-ben elhunyt Rózsa Endre kivételével – tőle személyesen vették át Bethlen Gábor-díjait, kiemelkedő alkotómunkásságuk elismerését.

Az ezredforduló magyar irodalmának két kiválóságát, hajdani kollégistatársainkat idézzük:

MEMENTO:

Papp Árpád: Búcsúféle - Dsidára is emlékezve

Megtettem mindent, amit megtehettem?

Vesztett csaták táborig papja lettem.

Mivel az életben nem gyűlt semmi másom -

Engedjétek el minden tartozásom.

Talán az leszek, aki vagyok, voltam -

Csak éppen holtan. (Kaposvár, 2009 szeptember)

Utassy József: Utolsó napok

*Majd eljönnek az utolsó napok:
szemem se rebben, fogam se vacog,
ha eljönnek az utolsó napok.*

*Majd hallani vélem hangodat ott,
hol a szív hőkken, hol az ész dadog:
hívattál, Uram?! Íme: itt vagyok!*

*Állok előtted büszkén, hontalan,
szemem követ egy csóvás csillagot,
ám gondja van annak is, gondja van:*

hát rá se hederít, hogy meghalok.

(Forrás, 2000.január)

Az Eötvös József Collegium százéves épületén augusztus eleje óta gyászlobogó leng.

PAPP ÁRPÁD költő- és műfordítóról barátja, tanártársa **Szjártó István** emlékezett. Beszédében vázolta barátja életútját, a forradalomban vállalt szerepét, igazságkereső emberi habitusát, költő-műfordítói alkotó munkásságát, szerepét a görög irodalom honosításában, amelyet Szabó András illusztrált néhány emlékezetes versének és műfordításának előadásával. Papp Árpád aki 1937 március 19-én Somogyaszalón született, s 2010. aug. 10-én Ajkán halt meg, 1955-ben lett a hajdani Collegium épületében lévő diákszálló lakója...

UTASSY JÓZSEF alakját a KILENCEK alkotócsoporthoz tartozó kollégista- és költőtársa, **Kovács István** idézte fel. A sok történettel, anekdotikus elemekkel, versidézetekkel tarkított, a Nagytársalgó közönségének jórésze által is *Dzsó*-ként ismert és tisztelt személyiség varázsa áthatotta e megemlékezést, s különleges élményt adott az esten résztvevőknek. Ezt követően **Szabó András** adott elő Utassy verseket, majd **Kovács István**, **Mezey Katalin**, **Oláh János** Utassynak dedikált verseik elmondásával színesítették az emlékezést. Szabó András az elhunyt Rózsa Endre, valamint a távol lévő **Kiss Benedek** dedikált versével és **Péntek Imre** először itt elhangzott *Zúgását halljuk* című, Utassy József halálára írott versével idézte meg Őt.

Az emlékest meglepetése **Marin Georgiev: Utassy**

József című gyászverse volt, amelyet **Arató György** révén szeptember 17-én kaptuk meg. Az ő nyersfordítása alapján kollégista barátját, a bolgár költészet másik nagy ismerőjét, **Kiss Benedeket** kértük meg, hogy a mostani emlékestre fordítsa le magyarra a költeményt. Egykori bolgár kollégistánkat, **Szalayné, Kraszimira Gadsokovát** pedig arra kértem, hogy az **Utassy József c. gyászverset** eredetiben bolgáruul olvassa föl, s a hozzá tartozó Utóiratot pedig bolgáruul és magyarul is. A vendégek között hat-hét bolgár, ill. bolgáruul tudó is volt, tehát eredetiben is értő közönség fogadta, de igazi sikert aratott, amikor **Kiss Benedek fordításában** magyarul is elhangzott.

A kétórás emlékestén számos közeli barát, egykori szobatárs, alkotótárs is emlékezett rá. Közülük a moderátor, a Fácánosbeli kollégiumi szobatársnak, **Mihályfalvy László** kaposvári igazgatónak; az Utassy-rajongó hajdani ifjabb kollégistatársnak **Spíró Györgynek**; valamint a maga- válogatta Ezüst rablánc c. legutóbbi kötete kiadójának adott szót. **Szondi György** egykori kollégista-társunktól megtudtuk s meghallhattuk a másik nagy bolgár költő, **Ivan Canev** Utassyról írott gyászversét is. Tehát ezen az emlékestén **három** (Péntek Imre, Marin Georgiev, Ivan Canev) **Utassyról írott gyászvers ősbemutatója volt**, s úgy vélem, hogy az Eötvös József Collegium Baráti Köre méltón emlékezett meg holt költő társairól.

Budapest, 2010. október 1.

Bakos István

Részlet a keszthelyi kiálltásról

A fürdőélet, mint kultúraformáló jelenség A Csokonai Társaság tanulmányi napjai Hévízen

A hévízi Csokonai Vitéz Mihály Irodalmi és Művészeti Társaság ez év október 8-a és 10-ike között tartotta tanulmányi napjait, a megszokott helyen, a Hévízgyógyfürdő és Szent András Kórház kultúrtermében. A téma ez úttal rendkívül „testhez álló” volt: Fürdőélet Magyarországon – régen és most. A társaság – melynek számos határon túli tagja is van – szép számmal gyűlt össze a kétnapos rendezvényre, sokan régi ismerőként, barátként üdvözve egymást. Hiszen a változatos program résztvevői, előadói többnyire irodalmárok, jó néhányan már több évtizede ide járók, akik a témát is elsősorban az irodalom szemszögéből vizsgálták, értelmezték. (Persze, az irodalom képviselői mellett előadóként szerepelt orvos, közgazdász, zeneszerző, történész, építész. Mintegy garantálva a komplex megközelítést.)

Alexa Károly – aki maga is a magyar polgárosodás kiváló kutatója – elnöki megnyitójában a fürdőélet kibontakozását a polgári életforma részeként tekintette, amely a Monarchia sokszínű kultúrájához is hozzájárult. Dr. Moll Károly – mint a téma elismert szakértője – a hévízfürdői specialitás, a súlyfürdő kialakulásáról tartott előadást, amelyben családja is komoly szerepet játszott. Nagy Pál költő, író – aki hosszú ideig Párizsban élt – a francia és a magyar fürdőélet összehasonlítását végezte el. Kiderült: a franciák a tengeri fürdő kultiválását részesítik előnyben, a tavi kúráknak nincs igazi becsülete, rangja sem az orvostársadalom, sem a nagyközönség körében. Király László zeneszerző és szakíró a fürdőhelyek zenei életét, bizonyos fürdőhelyeket reprezentáló darabokat tekintette át, a múlt századfordulótól napjainkig. Előadását változatos és érdekes zenei „szemelvényekkel” illusztrálta. Bokányi Péter irodalomtörténész az osztrák-magyar határon kialakult fürdőélet sajátosságairól adott

érdekes beszámolót. A szűkebb pátria is szerepelt, a Balaton kapcsán. Kovács Emőke a XIX. századi magyar irodalom ide vonatkozó alkotásait vette számba, Katona Csaba – vérbeli történészként – igazi kuriózumokkal szolgált szintén a XIX. századi társas élet vámszedőiről, szélhámosairól. Tar Ferenc a keszthelyi és hévízi turizmus kezdeti időszakáról kutatott ki érdekes adalékokat. Cserép László, a balatonfüredi polgármesteri hivatal kulturális mindenese (egyébként kiváló kritikus) pedig annak a szédületes fejlődésnek az anyagi, pályázati és szakmai-szervezési hátterét világította meg, mely a város utóbbi két évtizedét jellemezte. (A kulcsszó: kulturális alapú befektetés.) Gerle János építész dokumentumfilmje pedig szemléletes képet adott a Monarchia szecessziós fürdőiről. A Monarchia fürdőéletét – korabeli szemszögéből – egy almádi magángyűjtő képeslapjaiból összeállított kiállítás mutatta be.

Természetesen nem maradt el a megszokott lapbemutató sem: a tatabányai Új Forrás, a budapesti Múlt-kor, valamint a balatonfüredi Tempevölgy szerkesztői ismertették folyóiratukat és törekvéseiket. A költőverseny közönség-díját Cséby Géza, a Lilla-díjat Jász Attila nyerte el. A Csokonai-díj ez évi kitüntetettje lapunk főszerkesztője, Péntek Imre lett.

A Major-Zala Lajos költő, író által a nyolcvanas években megálmodott irodalmi-művészeti társaság – megújulva, új tagokkal, elképzelésekkel bővülve – az idén is rangos programmal adott hírt magáról, arról, hogy egy város miként tudja a maga kulturális arculatát formálni, megmutatni – a múlt és jelen polgári értékeinek összekapcsolásával, az összmagyar gondolkodás jegyében.

Kelemen Lajos

Lélek és közvagyon

Néhány szó a kaposvári Takáts Gyula Emlékházról

Egy igazi költőre a halhatatlanság méri rá a végső ítéletet; a poeta hazatér, leveti fényes vagy ázott ruháját, s fölszereli szellemét ahhoz a ragyogó jelenéshez, amelyben kegyelem és igazságosság ölelkezik. Kikészítve a mérleg. Harangoznak és létezik a végtelen.

Ó, ha ez ilyen egyszerű és csak ennyire volna izgalom teli, legalább a poeta szemszögéből nézve!

De hát nem ennyire egyszerű. „Mert a minden-ség ráadás csak...” Minden költő és minden költészet az isteni és a földi pillanatok kereszteződésében kell, hogy bizonyítsa önmagát. Akár kimondjuk, akár nem, az írófélék mindegyikében él a becsvágy, hogy Isten cselédjévé válhassanak. Épp e magas szándék következménye, hogy írott cselekedeteik igencsak kíméletlen ítélet alá esnek a halhatatlanságban.

Mégis, furcsa játék ez: egyfelől a jövőendő szigorú ítélete; szinte muszáj megijedni. Másrésztől ugyanakkor, talán fényrokonaink jóvoltából, a játékban megjelenik az utókor lerázhatatlan kötelessége is. Nincs szüret szőlőültetés nélkül. A szellem folyton visszajár, hogy megszentelje a helyet, amit hátrahagyott, föltéve, hogy a hátramaradott hely méltónak mutatkozik a szellemhez.

Néha nem könnyű megvonni annak a területnek a határait, ahol az utókor kötődése örökölt értékeihez: már gyakorlati cselekvés lehet, napi tett. Ezt a nem könnyű határ-megvonást Takáts Gyula éppenséggel nem nehezítette, sőt: egykori lakóháza a végeérhetetlen művészet szellemének otthonául szolgál. Ő akarta, s a szerint történt.

A ház 2010. február 4-én új nevet kapott, ahogy a homlokzatára csavarozott réztáblán manapság olvasható: Takáts Gyula Emlékház. Azt, hogy a kaposvári önkormányzat tulajdonába került épület, az örökhagyó szándéka szerint irodalmi múzeumként működjön, azaz eleven szellemi műhellyé váljon, a városban szerteágazó kulturális tevékenységet folytató s többek között galériaként is funkcionáló Művészetek Kincsháza kapta feladatul. A sejtések és az emberi kezekre bízottak találkoztak össze: a lélek és a közvagyon.

Nincs az a hótiszta golyos, ami könnyebben koszolódna, mint a lélek. E koszolódás egyetlen (jóllehet: időleges) ellenszere az ifjúság. Amelynek örök lakóhelye, jegyezzen róla egy okmányiroda bármilyen egyebet, a szabadság tornya. Akármilyen kis rongyos, kalandor filozófiáról van is itt szó, e filozófia hosszú távon komolyan kamatozik. Egyébként is: egy nagymester külön aurát nyer a fiatalság közelében – mindezen megfontolások okán javasolta (mert a Művészetek Kincsháza vezető-

jének, Simonicsné Püspök Líviának köszönhetőn javasolhatta) e sorok írója, hogy a lassan talán termékeny irodalmi múzeumává avanzsáló Takáts Emlékház első vendégei fiatalok legyenek. Ennek megfelelően az ELTE *Apokrif* folyóiratának négy állandó, s ez idáig állandóan fiatal munkatársa, Nyerges Gábor, Tarcsay Zoltán, Török Sándor Mátyás és Vass Norbert mutatkozott be a Dr. Kovács Sebestény Gyula utcában.

S jöttek hónapról hónapra a többiek: Böhm András költő, a győri *Műhely* folyóirat képviselőjében pedig Villányi László költő, főszerkesztő, Jász Attila író, valamint e sorok jegyzője. Aztán, hogy a nőiség se maradjon képviselő nélkül, hozta a nyarat a nyárban Farkas Boglárka és Borbás Mária a *Befejezetlenül* című kötet kapcsán, következtek az *Amíg a készlet tart* című antológia szerzői közül ketten, Ország Balázs és Gáspár Boldizsár; augusztusban pedig a *Kilencek* közül négyen: Mezey Katalin, Oláh János, Kovács István és Péntek Imre. Szeptember óta Prágai Tamás író emlékezhet vissza a Takáts-ház és közönsége vendégszeretetére, mely nem kis részben az irodalmi matinékat műsorvezetőként irányító Káplán Gézának is köszönhető. S ha a tervek mind valóra válnak: novemberben szintén ő faggatja a somogyi származású, Budapestről érkező Csokonai Attila költőt.

A századbeli nihilisták és a korábbi időkbeli való testvéreik kitalálása szerint az élet nem egyéb, mint bolyongás a vak pillanatok árkaiban. A hideg félelem és a fantáziátlanság beszél így. Ismerjük az istenyilkosságok következményeit. A nihilizmus nem békül, de vele szemben ott van az, hogy amit szeretettel csinálunk, nemigen lehet más, csak jó. Az ész és a szív közös igyekezetei kimeríthetetlenek, amellet persze, hogy eszünkbe sincs lebegve és a jelenségek fölött élni.

A Takáts Gyula Emlékháznak, mint irodalmi múzeumnak az eddigi működése megannyi új élmény és megannyi differenciált érzés – és benne rejlik még a valóság egy-két, félig-meddig kibontott, félig-meddig érintetlen hányada: levelek, kéziratok, fényképek; s egy nem akármilyen jelentőségű irodalmi hagyaték, elemzésre, feldolgozásra várva. Van és lesz feladat: szabadjára engedni a szépséget. Megmutatni a látogatónak, kezébe nyomni az olvasónak.

Egy forrás lakik Takáts Gyula házában. Ezt tisztán tartani, védeni, kiengedni a szabadba: épp oly méltó cselekedet, mint megnyitni a szellem talpon marasztalásához szükséges pénzügyi kútfőket. Ki ahogy gondolja, teszi – ez mond róla legtöbbit.

A Takáts Emlékház terasza
Apokrif bemutatkozó
Az Amíg a készlet tart c kötet bemutatója
Takáts Gyula rokonai az Emlékházban
Farkas Boglárka könyvbemutató
Kilencek a Takáts Házban
Hárman a Műhely bemutatkozásakor

Buhály József: Egy nyári délután

Október 13-án **Markó Béla** József Attila-díjas költő, (a Látó című folyóirat egykori főszerkesztője, ma Románai miniszterelnök-helyettese) Zalaegerszegre látogatott. Szerkesztőségünk meghívásának tett eleget, amikor a Tulajdonképpen minden című, az ünnepi könyvhétre megjelent szonett-kötetnek bemutatására invitáltuk. Az est előtt a Simon István Könyvesboltban dedikálta ezt az új, s korábbi, gyermekverseit tartalmazó, Balázs kertje című könyvét. A Zalaegerszegi TV –ben Szok István készített vele tartalmas és érdekes beszélgetést, melyben nem csak a költő, az irodalmár, a politikus is megszólalt. A Keresztury ÁMK Hangversenytermében rendezett találkozón egy meglepetéssel fogadta az Énekmondó Együttes. Kelemen Gyula, az együttes vezetője, több szonettjét megzenésítette a költőnek, s

ezeket nagy sikerrel adták a zenekar tagjai. Markó Béla – mint mondta – néha feszengve hallgatja ezeket a megzenésítéseket, de ez alkalommal kifejezetten élvezte, a verseiből kibomló zenei világot. Két Marosvásárhelyről elszármazott színész, Cezgő Teréz és Bálint Péter – egyébként a Hevesi Sándor Színház művészei – adták elő az új kötet remekebbnél-remekőbb, humorban sem szűkölködő darabjait. A kötetbemutatón Péntek Imre és Szemes Péter voltak beszélgető partnerei. Szemes Péter a nem rég megjelent Egy irredenta hétköznapjai című, dokumentum-kötetet is szóba hozta, Péntek Imre a szonetthez való „hűségének” titkairól kérdezte a marosvásárhelyi költőt. A szép számmal megjelent közönség egy rokonszenves erdélyi irodalmár-politikust ismerhetett meg ezen az esten.

Markó Béla a Keresztury ÁMK Hangversenytermében rendezett találkozón

Szerzőinkről

Markó Béla (1951; Marosvásárhely) Költő, Legutóbbi kötete:

Tulajdonképpen minden, Bookart Kiadó, Csíkszereda, 2010.

Göncz László (Lendva) Próza-és tanulmányíró, történész. Legutóbbi kötete:

Felszabadulás vagy megszállás?, MNNI, 2006.

Turczai István (1957; Budapest) Költő, műfordító, szerkesztő. Legutóbbi kötete: Erotikon, Kossuth Kiadó, 2008.

Halász Albert (1969; Lendva) Költő, tanulmányíró. Legutóbbi kötete: Minden szó(l), MNMI, 2006.

Kabdebó Tamás (1934; Newcastle (Írország)) Költő, próza-és tanulmányíró, műfordító. Legutóbbi kötete:

Giogione nyomában, Concordia Média Rt, 2009.

Szoliva János (Nagykanizsa) Költő, legutóbbi kötete: Lassú léptek (Pannon Tükör Könyvek, 2010)

Németh J. Attila (1963; Úrhida) Költő, kötetét az Árgus Kiadó jelentette meg Szabadgyalog címmel, 1995-ben.

Kálnay Adél (1952; Dunaújváros) Költő, prózaíró. Legutóbbi kötete: Tükör, versek, Kortárs Kiadó, 2008.

László Zsolt (1964; Székesfehérvár) Költő, legutóbbi kötete: Leszegett fejjel, Vörösmarty Társaság, 2007.

Tóth Imre (1966; Zalaegerszeg) Költő, prózaíró. Legutóbbi kötete: A lélek nulla foka, Parnasszus Kiadó, 2009.

Turbuly Lilla (1965; Zalaegerszeg) Költő, prózaíró, kritikus. Legutóbbi kötete: Szélrosta, Parnasszus Kiadó, 2009.

Böröndi Lajos (1954; Feketeerdő) Költő, esszéista. Legutóbbi kötete:

A páva szeme, Ausztriai Magyar Szervezetek Központi Szövetsége, 2010.

Molnár Krisztina Rita (1967; Telki) Költő, prózaíró, kritikus. Legutóbbi kötete: Különlét, Ikerhold-Pont Kiadó, 2008.

Somogyi Zoltán (1982; Keszthely) Prózaíró, kritikus.

Lángi Péter (1942; Keszthely) Költő, első kötete 2009-ben jelent meg Késői invokáció címmel, a Pannon Tükör Könyvek sorozatában.

Bence Lajos (1956; Lendva) Költő, tanulmányíró, kritikus. Legutóbbi kötete:

Hazatérítő, Pannon Tükör Könyvek, 2006.

Balogh József (1951; Szombathely) Költő, legutóbbi kötete: Fűvek imája, Őszikék Alapítvány, Szombathely, 2008.

Oláh Zoltán (1959; Paks) Költő.

Győri László (1942; Budapest) Költő, prózaíró. Legutóbbi kötete:

A rabbiánus kecsketartó, Orpheusz Könyvek, 2009.

Marin Gerogiev (1945; Szófia) Költő, szerkesztő. Versei több magyar antológiában szerepelnek.

Kiss Benedek (1943; Budapest) Költő, legutóbbi kötete: Utak keresztje, Holnap Kiadó, 2010.

Mezey Katalin (1943; Budapest) Költő, prózaíró, szerkesztő. Legutóbbi kötete:

Válogatott versei, 2008. (Magyar Napló Kiadó)

Szondi György (1946; Budapest) Költő, műfordító, irodalomtörténész.

Káplán Géza (1954; Kaposvár) Költő, kritikus.

Szemes Péter (1979; Zalaegerszeg) Esztéta, kritikus.

Arany Horváth Zsuzsanna (1960; Zalaegerszeg) Újságíró, szerkesztő.

Soós József (Lenti) Költő, legutóbbi kötete:

Vilcsek Béla (1956; Budapest) Kritikus, esztéta.

Péntek Imre (1942; Zalaegerszeg) Költő, kritikus, művészeti író. Legutóbbi kötete:

félrebeszéd, Pannon Tükör Könyvek, 2009.

Geresits Gizella (1942; Lenti) Költő, tanulmányíró, kritikus. Megjelent kötete: Áradó, Szent Gellért Kiadó, 2005.

Kelemen Lajos (1954; Kaposvár) Költő, esszéista, kritikus. Legutóbbi kötete: Föltett igaz, Napkút Kiadó, 2010.

Érdi Sándor (1942; Budapest) Újságíró, szerkesztő.

Pápes Éva (Szatta) Költő, kritikus, filmes szakíró.